

Høgskulen
på Vestlandet

MASTEROPPGAVE

«Når vi blir voksne er det for seint¹»: Klimaengasjement i to romaner for barn og unge

‘By the time we have grown up, it will be too late’: Climate change engagement in two novels for children and young people

Line Alvheim Åse

Master i barne- og ungdomslitteratur

Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking

15. mai 2019

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. *Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet*, § 10.

¹ Tittelen på oppgaven min, «Når vi blir voksne er det for seint», er hentet fra et kapittelnavn i Svingens bok. Dette er kapittel 14, side 155.

Forord

Å skrive masteroppgave har vært en tidkrevende, men lærerik prosess. Det har vært både spennende, givende og til tider svært utfordrende. Heldigvis har jeg fått god hjelp og støtte underveis.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, Berit Westergaard Bjørlo. Takk for hyggelige og inspirerende samtaler, nyttige og grundige tilbakemeldinger og gode råd. Under din veiledning har jeg blitt en bedre skriver. Ditt engasjement, og din oppmuntring har motivert meg til å jobbe enda hardere med oppgaven. Takk for at du hele tiden har vist at du har hatt troen på prosjektet mitt, og min kompetanse.

Jeg vil også rette en stor takk til mine medstudenter for oppmuntring, deling av råd, og ikke minst hyggelige lunsjpauser. Dere har gjort det mye mer motiverende å komme på lesesalen og jobbe, spesielt i perioder der motivasjonen har manglet.

Takk også til mamma for korrekturlesing og diskusjoner.

Til slutt vil jeg takke Gyldendal og Samlaget for tillatelse til gjengivelse av paratekster fra bøkene.

Abstract

This thesis will examine how two novels may influence the climate change engagement of students, their attitudes and knowledge about climate change and climate-friendly actions. My analysis of the novels will be based on Stoknes' ABC model of attitudes, according to which every attitude has three components: affective, behavioural and cognitive. I will also be drawing on theories from the field of ecocriticism, theories about the effect of reading on our ethical deliberations, and theories about common climate narratives. Among other things, I wish to examine how fictional narratives distinguish themselves from factual presentations of climate matters, and what advantages fiction brings to bear.

The novels I have chosen are *En himmel full av skyer* ('A sky full of clouds'), a children's book written by Arne Svingen, and *Bouvetøya 2052* ('Bouvet Island 2052'), a book for teenagers written by Lars Mæhle. While the two books are very different in terms of their genre and style, my findings show that there are several similarities in the way they present the climate crisis, and how they encounter and address it. Both have an open-ended finish, are clear about the urgency required to combat climate change, and make the point that children and young people can influence developments. Both novels feature young people as the main trail blazers for climate action and as the experts on climate problems. Furthermore, both novels advocate political activism and point to Norwegian climate policies as being far too ineffective.

Despite the many similarities between the two novels, there are also differences. For example, *En himmel full av skyer* takes an overall sustainability perspective that puts climate problems in the context of other global challenges. In *Bouvetøya 2052* on the other hand, the focus is solely on climate change. Also, *En himmel full av skyer* describes, to a much greater extent than *Bouvetøya 2052*, small eco-friendly actions that lend themselves to being incorporated in our daily lives.

Innhold

Forord	ii
Abstract	iii
1 Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling:.....	1
1.2 Valg av materiale:.....	3
1.3 Tidligere forskning	3
2 Teori og metode	5
2.1 Om økokritikk og klimanarrativer	5
2.1.2 Hva er økokritikk?	5
2.1.3 Ulike klimanarrativer	7
2.1.4 Holdninger: Et samspill mellom følelser, handlinger og kunnskap.....	16
2.2 Skjønnlitteratur som etisk læringsarena	18
2.2.1 Ulike former for lesing.....	19
2.2.2 Skjønnlitteraturens imaginative potensial	20
2.2.3 Litteratur og verdiformidling	21
2.2.4 Om empati.....	23
2.3 Didaktiske refleksjoner	26
2.4 Metode	27
3 Analyse av Bouvetøya.....	30
3.1 Handlingsreferat	30
3.2 Sjanger:.....	31
3.3 Paratekster:	34
3.4 Oppbygning	37
3.5 Personkarakteristikk	39
3.5.1 Synsvinkel og forteller	39
3.5.2 Protagonisten.....	40
3.5.3 Bikarakterer.....	43
3.6 Miljøbeskrivelser	45
3.7 Romanens budskap	48
4 Analyse av <i>En himmel full av skyer</i>	50
4.1 Handlingsreferat	50
4.2 Sjanger:.....	50
4.3 Paratekster	52
4.4 Oppbygning	54

4.5 Personkarakteristikk	56
4.5.1 Hovedkarakter	56
4.5.2 Andre sentrale barnekarakterer	58
4.5.3 Voksenkarakterer	59
4.6 Beskrivelser av miljøet:	61
4.7 Romanens tema.....	64
5 Økokritisk drøfting av klimafremstillingen i de to romanene	65
5.1 Kunnskap	65
5.1.1 Troverdighet:.....	65
5.1.2 Hvilken kunnskap blir formidlet?	68
5.1.3 Hvem rammes?	72
5.1.4 Hvordan formidles kunnskapen?	74
5.1.5 Om underholdning og litteratur som formidlingsarena for klimaopplysning:.....	79
5.2 Handlinger	82
5.2.1 Hvem har skylden?	82
5.2.2 Hvilke miljøvennlige handlinger nevnes i boken?.....	85
5.2.3 Hvem kan gjøre noe med klima?	86
5.3 Følelser	88
5.3.1 Hvilke fordeler eller ulemper vil det ha for oss å gjøre noe for klimaendringene? .	88
5.3.2 Hvilke følelser kan romanene vekke?	89
6 Konklusjon	94
6.1 Litteraturundervisning i et økokritisk perspektiv	94
6.2 <i>Bouvetøya 2052</i> og <i>En himmel full av skyer</i> : lest som klimaromaner	95
6.3 Videre forskning	100
Referanser.....	101

Figurliste:

Figur 1: Omslagsillustrasjon *Bouvetøya 2052* (Mæhle, 2018), laget av Stian Hole

Figur 2: Innsidepermer *Bouvetøya 2052* (Mæhle, 2018), kart fra Wikimedia Commons Atlas of the World

Figur 3: Omslagsillustrasjon fra *En himmel full av skyer* (Svingen, 2018), laget av Martin Kvamme

Alle tre bilder er gjengitt med tillatelse fra forlag

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling:

I dagens samfunn finnes det flere globale utfordringer, som flyktningkrise, urettferdig fordeling av ressurser, konflikter, klimaendringer og tap av gode habitat for et stort biologisk mangfold. FNs bærekraftsmål er laget for å identifisere de viktigste utfordringene på verdensbasis. Tanken er at vi må samarbeide på tvers av landegrensene for å nå dem. Ifølge FNs nettsider om bærekraftmålene, handler bærekraft om «å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine» (FN-sambandet, 2019).

I den nye generelle delen til læreplanen er nettopp bærekraftig utvikling tatt med som ett av tre tverrfaglige tema. De tverrfaglige temaene som er vedtatt² i *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen* ansees for å være særlig relevante for å løse utfordringer i dagens samfunn. Temaene griper inn i flere fag, og ved at det undervises i dem fra flere innfallsvinkler og fagområder, skal elevene lære seg å se sammenhenger, få bedre forståelse for problemene og stå bedre rustet til å løse dem (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13). Målet er at elevene skal bli bevisste på hvordan deres egne valg får konsekvenser, både for dem selv og for andre, og at de kan utgjøre en forskjell ved de valgene de selv tar. Blant annet innebærer dette bevissthet om klimautfordringen vi står ovenfor, og hvordan de kan handle for å begrense skadene av denne (s. 14).

Gjennom utarbeidningen av læreplan for norskfaget har det kommet forslag om kompetansemål knyttet til bærekraft, men disse er siden foreslått fjernet (Røskeland & Goga, 2019). Det kan dermed virke som om norskfaget ikke nødvendigvis blir ansett som en viktig arena for å lære opp barn i bærekraftige tenkemåter. Røskeland og Goga (2019) skriver i den anledning et forsvar for norskfaget som en viktig bidragsyter til elevens kompetanse på bærekraftig utvikling. De mener at økokritiske perspektiver på språk og litteratur er et viktig supplement til naturvitenskapelig kunnskap. De fremhever innlevelse, fantasi og forestillingsevne som viktig for utviklingen av bevissthet rundt bærekraft (Røskeland & Goga, 2019). Man kan altså stille seg spørsmålet på hvilke måter har norskfaget, og spesielt litteraturundervisningen, noe genuint å bidra med for å oppnå målene innenfor bærekraftig utvikling?

² *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen* ble vedtatt 1.9.2017 (Utdanningsdirektoratet, 2017), men trer ikke i kraft før høsten 2020

For å gjøre prosjektet mitt overkommelig, har jeg valgt å avgrense oppgaven min til å se på hvordan lesing av romaner kan bidra til å øke elevenes bevissthet og engasjement knyttet til klimautfordringer. Klimakrisen kan sies å være tett forbundet med andre globale utfordringer, og til en viss grad også en medvirkende faktor til noen av dem. Utfordringer knyttet til klima er spesifikt nevnt innenfor temaet Bærekraftig utvikling i læreplanen. Klimaendringene er også muligens den av utfordringene vi står overfor på verdensbasis som i størst grad vil påvirke livet til dagens unge i Norge i fremtiden. Denne våren har vi sett at klimaets fremtid er en sak som virkelig engasjerer barn og unge. Inspirert av svenske Greta Thunberg har skolebarn over hele landet i løpet av mars måned streiket og demonstrert for at politikere skal prioritere klimaet, og med det også de unges egen fremtid (NRK, 14. april 2018). Også flere forfattere har de siste årene engasjert seg i klimasaken, blant annet gjennom Forfatternes Klimaaksjon §112, forfatternes egen miljøorganisasjon (Karlsvik, 2014). Organisasjonen jobber ut ifra ideen om at forfattere kan og bør gjøre noe for klimaet, ved å bruke sine litterære evner til å opplyse lesere om klimaproblemene og dennes konsekvenser. Espen Stueland, en av initiativtakerne bak Forfatternes Klimaaksjon §112, hevder at litteraturen har en mulighet til å beskrive hvordan vi bør leve livene våre, som naturvitenskapen ikke har. Derfor mener han at forfattere har et ansvar for miljøet gjennom å kunne bruke sin stemme for klimaets beste (Espen Stueland referert i Karlsvik, 2014). Kan lesing av romaner om andre barn som engasjerer seg for klimaets beste bidra til å skape engasjement blant leserne? Hvilke syn på klimaendringer presenteres i romaner for barn og ungdom? Kan norskfaget, med sin litteraturundervisning, bidra til å nå målene knyttet til bærekraftig utvikling som skissert i *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen*? Dette er spørsmål jeg er nysgjerrig på, og jeg har derfor formulert følgende problemstilling:

Hvilke muligheter har romansjangeren til å formidle klimabudskapet på måter som kan skape bevissthet, engasjement og vilje til handling?

For å finne svar på dette har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

1. På hvilken måte blir klimaendringer presentert i romanene? Hvilket bilde blir gitt av klimatrusselen og av jordens framtid?
2. Hvordan fremstilles hovedpersonenes forhold til miljøproblemene? Hvilke kunnskaper og holdninger besitter de, og hvilke valg tar de?
3. På hvilken måte blir klimaproblematikken vevd inn i fortellingen? Hvilke fortellertekniske grep blir brukt?

4. Hvilke muligheter har bøkene for å bidra til å nå målene beskrevet i temaet «Bærekraftig utvikling» i *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen?*

1.2 Valg av materiale:

Jeg har valgt å se nærmere på to nyere, norske klimaromaner for barn og unge, skrevet av relativt kjente forfattere. De to bøkene er *En himmel full av skyer* av Arne Svingen og *Bouvetøya 2052* av Lars Mæhle. Den første boken er en barnebok, mens den andre passer best for ungdom. De er utgitt i henholdsvis 2015 og 2018. Et kriterium for valg av bøker var at handlingen skulle være knyttet opp til klimautfordringer. I tillegg ønsket jeg å se på forholdsvis populære, nyere norske barne- og ungdomsbøker, som dermed blir lest av barn og unge i dag. Både Svingen og Mæhle er allsidige forfattere som har skrevet en rekke romaner for både for barn og unge, og for voksne. Begge har vunnet flere priser for bøkene sine, blant annet Kulturdepartementet sin litteraturpris for beste barne- og ungdomsbok (Gyldendal, u.å.; Samlaget, u.å.). *En himmel full av skyer* er blitt nominert til Brageprisen og Arks Barnebokpris (Gyldendal, u.å.).

1.3 Tidligere forskning

I nyere tid har man sett en økning av forskningsbidrag innenfor det feltet som kalles økokritikk. Jeg vil komme tilbake med en nøyere gjennomgang av dette begrepet i teoridelen, men kort forklart handler økokritikk om forskning som ser på hvordan litteraturen posisjonerer natur og mennesker i forhold til hverandre. Røskeland (2018) påpeker at både innenfor økokritikk og økopedagogikk har fokuset flyttet seg fra lokale miljøproblemer til mer globale miljøproblemer, som f.eks. klimaendringer (s. 47). Mitt inntrykk at det finnes en god del forskning som ser på hvordan fremstilling av natur og omgivelser i litteraturen kan påvirke våre tanker rundt miljøengasjement, men det finnes betydelig mindre forskning på hvordan fremstilling av selve klimakrisen i litteraturen påvirker hvordan vi forholder oss til den. Gregers Andersen (2014) er en av dem som etterlyser et større fokus på klimakrisen innenfor økokritikkfeltet, da han mener at få artikler har hatt hovedfokus på hvordan nyere litteratur behandler og forklarer dagens økende klimaendringer. Selv har Andersen gjort en større studie av hvordan man i 40 ulike bøker kan finne noen gjentakende mønstre i fremstillinger av klimakrisen, det han kaller forestillingsformer (2014, s. 107-108). Andersen konsentrerer seg imidlertid om engelsk og tysk litteratur for voksne, mens jeg ønsker å se på klimalitteratur for barn, skrevet av norske forfattere.

Innenfor økokritikk har forskningen lenge vært dominert av engelskspråklig litteratur (Hennig, Jonasson, & Degerman, 2018, s. 2). Ifølge Hennig et al. (2018) kom skandinaviske studier om økokritikk ganske sent, men har økt de siste årene. Først i 2016 fikk Norden et eget nettverk for forskere innen økokritikk, ENSCAN (Ecocritical Network for Scandinavian Studies) (s.8-9). Antologien *Nordic Narratives of Nature and the Environment* er skrevet av medlemmer av denne organisasjonen (Hennig et al., 2018, s. 9). Selv om flere av kapitlene handler om verk der klimaendringer er nevnt, er det kun ett av kapitlene som ser på fremstilling av klimakrisen og dens konsekvenser i en roman. I dette kapitlet tar Toni Lahtinen for seg den finske romanen *The Sands of Sarasvati*, som han definerer som cli-fi (dystopisk klimafiksjon). Han ser blant annet på hvordan romanen bruker eldre fortellinger, om den store syndefloden og Atlantis, i fremstillingen av konsekvensene av global oppvarming, som i dette tilfellet er en stor flodbølge (Lahtinen, 2018).

Mye av det som har vært skrevet innenfor økokritikkfeltet i Norden har vært enkeltstående artikler eller bokkapitler, som regel om voksenlitteratur (Hennig et al., 2018, s. 8-9). Det finnes imidlertid også eksempler på forskning som tar for seg barnelitteratur i et økokritisk perspektiv. Innenfor nordisk barnelitteratur har forskningsgruppen Nature in Children's Literature and Culture (NaChiLitCul) ved Høgskolen på Vestlandet vært viktige bidragsytere (Nature in Children's Literature and Culture, u.å). Det meste av forskningen deres tar for seg beskrivelsen av natur, steder, dyr og teknologi i barnelitteraturen. Deres største bidrag til feltet er antologien *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues* (Goga, Guanio-Uluru, Hallås, & Nyrnes, 2018). I tillegg har deltakere i dette forskningsmiljøet publisert tidsskriftsartikler og bokkapitler i ulike antologier. Et eksempel er Nina Gogas (2018) bokkapittel «Bærekraftig litteraturundervisning» i *Møter med barnelitteraturen*. Der skriver hun om ulike innfallsvinkler til økokritisk litteraturundervisning, og en av disse er klimalitteratur. Et annet eksempel er Marianne Røskelands artikkel (2018) om økokritisk litteraturdidaktikk, der hun ser på diktsamlingen *Eg er, eg er, eg er* (2016) av Ruth Lillegraven. Blant annet ser hun i denne artikkelen på hvordan det skapes en forbindelse mellom hovedpersonens kjærlighetssorg og klimaendringer. Videre ser hun på hvordan økokritiske perspektiver kan anvendes i klasserommet for å gi elevene refleksjoner knyttet til den litterære og språklige fremstillingen av natur og miljøproblematikk (Røskeland, 2018). Ingen av disse artiklene har imidlertid fremstilling av klimaendringer som sitt hovedfokus. Selv om det finnes noe forskning om fremstillinger av klimaendringer i litteratur, så er det fremdeles mye å utforske om temaet.

2 Teori og metode

2.1 Om økokritikk og klimanarrativer

Denne teoridelen vil omhandle økokritikk, klimapsykologi, og klimapedagogikk. Her vil jeg støtte meg på vel etablerte forskere innen økokritikkfeltet, i tillegg på forskere fra andre felt.

2.1.2 Hva er økokritikk?

Mange har forsøkt å definere hva økokritikk er. Cheryll Glotfelty (1996) har en ganske vid definisjon av økokritikk som studier av forholdet mellom litteratur og de fysiske omgivelsene, hvilken plass omgivelsene har i litteraturen og hvordan de blir beskrevet. Dette er studier som bygger på tanken om at kultur både påvirker og blir påvirket av de fysiske omgivelsene sine (Glotfelty, 1996, ss. xviii-xix). Hvordan naturen, andre omgivelser og selve klimaet blir beskrevet har altså en påvirkning på hvordan vi tenker om og samhandler med det som omgir oss. Greg Garrard tar med en lignende definisjon, men ser på økokritikk som studier av forholdet mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige (human and non-human), (Garrard, 2012 a, s. 5). I likhet med f.eks. feministisk teori eller marxistisk teori er også økokritikk en litteraturteori med politiske undertoner, som har en agenda med forskningen sin. Glotfelty skriver i sin innledning til *The Ecocriticism reader* at de fleste som skriver innen feltet økokritikk, skriver ut ifra og er motivert av antakelsen om at vi har nådd «the age of environmental limits» (Glotfelty, 1996, s. xx); altså at våre menneskelige handlinger for tiden påvirker jordens livsgrunnlag på en ødeleggende måte.

«One “ecocritical way” of reading is to see contributions to environmental debate as examples of rhetoric», skriver Garrard (2012 a, s. 6). Han støtter seg bl. a. på Richard Kerridge sin definisjon av økokritikk. Den beskriver godt det jeg ønsker å ta for meg i denne oppgaven:

The ecocritic wants to track environmental ideas and representations wherever they appear, to see more clearly a debate which seems to be taking place, often part-concealed, in a great many cultural spaces. Most of all, ecocriticism seeks to evaluate texts and ideas in terms of their coherence and usefulness as responses to environmental crisis (Kerridge, 1998, s. 5).

Begge teoretikere ser dermed den potensielle virkningen ulike tekster har på en eventuell tilhører, og hvordan teksten oppnår denne påvirkningen, som et viktig studieområde for økokritikken. Etersom jeg tar for meg hvordan to utvalgte romaner for barn og unge formidler sitt klimabudskap, er økokritikk et relevant teoretisk fundament for min studie.

Selv om det å lese tekster i et økokritisk perspektiv ikke direkte kan bidra til å løse miljøproblemer, så kan økokritiske lesemåter bidra til å gjøre oss bevisst på hvordan vi

oppfatter og definerer miljøproblemer, og hva som skal til for å skape et engasjement for handling. På denne måten kan økokritiske perspektiver likevel være viktig for at miljøproblemer blir løst (Garrard, 2012 a, s. 6). Å analysere tekster økokritisk kan hjelpe oss å bli bevisste på hvordan vi tenker om miljøet og omgivelsene våre generelt, og mer spesifikt på hvordan vi tenker om klimaet og vår påvirkning på klimaendringene.

Det meste av klimaforskning i dag påpeker at global oppvarming foregår og at vi er tjent med å bremse den ned, men det er likevel mye som naturvitenskapen ikke kan gi oss svaret på. Hvordan vi bør møte disse utfordringene, hvordan vi bør tenke om dem, og hvilke verdier vi bør prioritere i møte med en fremtid vi ikke vet eksakt hvordan vil bli, kan ikke vitenskapen gi oss svar på. Mike Hulme (2009), som selv har sin bakgrunn fra geografifeltet, skriver at klimaendringer ikke lengre bare er et fysisk fenomen som eksisterer og kan observeres og måles i den fysiske verden, men like mye et sosialt fenomen, som får frem de ulike ståstedene og verdiene vi møter verden med: “As we examine climate change from these different vantage points, we begin to see that – depending on who one is and where one stands – the idea of climate change carries quite different meanings and imply quite different courses of actions”, skriver Hulme (2009, s. xxvi). Videre skriver han at klimaendringer er en slik idé at den, uavhengig av hvilket ideologisk standpunkt man har, kan forstås og fremstilles på en slik måte at det passer sammen med den ideologien og den verdensoppfatningen man har fra før (s. xxv-xxviii). Vår oppfatning av klimaendringer er tett sammenvevd med politiske, kulturelle og ideologiske problemer, noe som gjør klimaendringer til mer enn ren vitenskap med ett vitenskapelig svar. Faktisk kan klimaendringer forstås som en ramme der vi forstår en rekke andre problemer, både politiske, samfunnsmessige og etiske (s. xxv-xxviii). Både overbefolkning, vårt forhold til naturen, og en rettferdig fordeling av verdens ressurser er egne problemer som alle forstås som en del av klimaendringsproblematikken. Som Garrard peker på vil «environmental problems require analyses in cultural as well as scientific terms» (2012 a, s. 16). Ifølge ham vil derfor retorisk analyse være et redskap for å undersøke hvordan våre forestillinger om natur og miljø har moralske og politiske implikasjoner (s. 16). Dette vil være høyst aktuelt for klimafeltet der meninger om klimaendringene er så tett sammenvevd med andre ideer og synspunkter.

Flere har tidligere skrevet om tekster for barn i et økokritisk lys, blant annet Geraldine Massey og Clare Bradford (2011). De er interessert i hvordan tekster for barn påvirker deres oppfatning av miljø og miljøengasjement. De bruker begrepet «ecocitizen», som på norsk kan oversettes til økoborger. Med dette mener de en person som har en bevissthet om

miljøutfordringer og ser seg selv som en del av en større økologisk sammenheng, der «alt henger sammen» og er avhengig av hverandre. Videre er dette en person som bryr seg om miljøet og ser det som sitt ansvar å gjøre noe for å stoppe miljøskadelig utvikling (s. 109-110). Det de kaller «children's environmental texts» er tekster som har som mål å påvirke barn til å bli nettopp slike miljøbevisste økoborger (s. 109). Disse tekstene er gjennomsyret av de verdiene og det verdenssynet som den voksne forfatteren har, og forfatterens verdier kan påvirke leserens egen oppfatning av hvordan man bør forholde seg til og se sine omgivelser, altså hvordan man bør være en god økoborger. Slike tekster er et forsøk på å oppdra barn til å bli miljøbevisste mennesker, og er konstruert etter det: «Literature does not merely reflect what happens in local and global settings, but persuasively constructs settings and environmental events in order to socialize children into ways of being and behaving» (Massey & Bradford, 2011, s. 110).

2.1.3 Ulike klimanarrativer

I boken *Ecocritical perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues*, skriver Goga et al.: “Broadly speaking, all texts contain culturally established patterns and figures of thought, shaping and affecting our understanding of the world, including our understanding and knowledge of nature, humans and the environment” (2018, s. 4). Ulike begreper og fremstillinger gir oss ulike assosiasjoner, og stimulerer til forskjellige måter å tenke om natur og miljø, inkludert klima. Hvilke av disse tenkemåtene som blir aktivert avhenger av hvilke tilnærminger og begreper knyttet til klima vi bruker. De ord, metaforer og fortellinger vi bruker til å beskrive klimaendringene, er ikke nøytrale, men bidrar til å konstruere vår forståelse av klimakrisen. Per Espen Stoknes, utdannet psykolog og økonom, har skrevet om hvordan psykologiske mekanismer kan slå ut i møte med ulike måter å snakke om klimaendringer på (Stoknes, 2017). I sin bok *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming* (2017) skriver han om hvorfor vi reagerer som vi gjør på ulike typer informasjon om klima, og hvordan vi bør utnytte menneskers psykologi til å gjøre klimasaken viktig. Her trekker han blant annet frem at hvilke ord vi bruker om klimaendringene vil gi ulike grupper mennesker ulike assosiasjoner og ulik forståelse av hva denne utviklingen innebærer. Utrykket global oppvarming kan av noen oppfattes mer dramatisk og truende enn klimaendringer, som kan tolkes som noe som kommer mer naturlig. Begrepet global oppvarming kan også lede folk til å se på temperaturutviklingen den siste perioden, for å bekrefte eller avkrefte at kloden blir varmere (Stoknes, 2017, s. 68). Derfor er det ikke likegyldig hvilke ord og fortellinger vi anvender om klimaendringene. Kerridge (1998) går faktisk så langt som å påstå at noe av grunnen til at det ikke blir gjort nok med

miljøproblemer, er at vi ikke klarer å fremstille problemene på en god nok måte (s. 4). Dette understreker han ved å kalle det «a crisis of representation» og «in part a failure in narrative» (s. 4).

Ingerid S. Straume har sin bakgrunn i fagfeltet pedagogisk filosofi. I sin bok *En menneskeskapt virkelighet* (2017) ser hun på hvordan pedagogikken bør forholde seg til klima- og miljøproblemer. Både Straume (2017, s. 167-169) og Hennig et al. (2018, s. 1) peker på at det finnes flere parallelle narrativer om klimaendringer og vårt forhold til dem. Ulike fortellinger eksisterer side om side, men høres helt forskjellige ut og har helt ulik logikk, og gir noen ganger totalt motstridende bilder. At den ene fortellingen er sann, betyr ikke at den andre ikke stemmer, selv om de fremstiller virkeligheten ulikt. De fortellingene som Straume snakker om er kollektive fortellinger. Dette er fortellinger som blant annet hjelper oss å forstå vår plass i verden og skape mening utav den, men òg fortellinger man skaper for å fremstille en virksomhet eller en sak på den måten man ønsker at andre skal oppfatte den (Straume, 2017, s. 167-169). Vi bruker selve fortellingsmønsteret til å skape mening i livet vårt og i det som skjer rundt oss. Fortellingene om klimaendringer skapes av ulike instanser som ønsker å få folk med seg på deres oppfatning av klimaspørsmål. Også når vi hører ren informasjon om klimakrisen, vil vi kunne forstå dette som en fortelling med begynnelse (et slik var det før eller her er vi nå), et prosjekt (et problem, en utvikling) og en slutt (et sted vi vil være etter utviklingen, en positiv eller negativ fremtid) (Stoknes, 2017, s. 192-193). Stoknes påpeker at ulike fortellinger vil kunne appellere til, og engasjere, ulike grupper mennesker (s. 192-193). Hennig et al. (2018, s. 2) skriver at fortellingene vi forteller om vårt forhold til naturen og omgivelsene våre er verdt å undersøke nøyere, spesielt med tanke på relevansen dette forholdet har for utfordringer som klimakrisen, uttryddelse av arter og andre miljøproblemer.

Stoknes hevder at noe av grunnen til at klimaforskere som ønsker å formidle hvor alvorlig klimaendringene er ikke når fram med sin informasjon, er at fremstillingene som oftest ikke er engasjerende nok. Han hevder at forskere flest er for dårlige til å utnytte fortellerkunsten, fortellingene om menneskelige skjebner forsvinner i den nøytrale og nøyaktige vitenskapelige fremstillingen (Stoknes, 2017, s. 195). Grafer, statistikker og tall er en vitenskapelig måte å formidle det man har funnet ut om klima, men en slik fremstillingsmåte inviterer ikke hjernen vår til å engasjere seg. Derfor mener han at klimaforskere bør slå seg sammen med andre yrkesgrupper, som psykologer, sosiologer, kunstnere og samfunnsvitere, for å kommunisere funnene sine på en mer virkningsfull måte (s. 70).

Straume, på sin side, hevder at fortellingene om klima allerede skapes av andre enn forskere, «av kunstnere, forfattere, samfunnsvitere, humanister og religiøse grupper» (2017, s. 169), og at disse har en agenda ved sin måte å fortelle på. Straume skriver at disse forteller sin fortelling om klima spesifikt for å engasjere til klimavennlig handling. I tillegg formidles fortellinger om klima for å fange interesse og for å skape noe spennende å se, høre eller lese om. Å formidle noe om klima handler altså som tidligere nevnt om mye mer enn å få frem sannheten om klimaendringene på en så nøyaktig måte som mulig.

De ulike fortellingene henger sammen med hvordan vi oppfatter og skaper mening ut av den informasjonen vi har om klimaendringer. De påvirker også hvordan vi tar imot ny informasjon om emnet. Straume skriver at: «...mennesker kan være lydhøre for argumenter som trekker på betydninger fra én, men motsette seg argumenter som assosieres med andre» (Straume, 2017, s. 169). Disse fortellingene dekker mange områder knyttet til klima og klimaendringer, og gir sine svar på spørsmål uten fasitsvar. Noen handler om hva klimaendringer er, og hvordan de vil berøre oss, andre om hvem som har ansvar for utviklingen slik den er nå, og hvem som sitter med muligheten til å gjøre noe. Andre handler om hvordan fremtiden vil se ut og hva som må gjøres for å komme dit. Jeg vil nå ta for meg noen ulike innfallsvinkler til klimaendringer knyttet til noen av disse fortellingene.

Vitenskapelige narrativer

I mange tiår har det vært forsket på klimaendringer, konsekvenser og effekten av eventuelle tiltak. I følge Stoknes (2017) er i dag 97-99 % av alle klimaforskere enige om at klimaendringer finner sted og blir påvirket av mennesker (s. 13). Selv om forskere flest er enige om at global oppvarming skjer, så er de uenige i detaljene rundt konsekvensene, hvor stort utslippet vil bli i fremtiden, hvor mye vi må begrense CO₂-utslippet for å være «trygge» og lignende. Det man er opptatt av innenfor klimaforskning i dag er å finne ut hvor raskt endringene vil skje og hvordan effekten vil bli ulike steder (s. 19). Stadig vekk kommer ny forskning som gir oss bedre dokumentasjon (Straume, 2017, s. 42). Klimaforskere mener at vi fremdeles trenger mer kunnskap. Straume peker på at utvikling av vitenskapen på dette feltet på mange måter er nødvendig. For eksempel har vi ikke full oversikt over konsekvensene av de valgene vi gjør, og for å finne ut hvilke valg som faktisk er mest gunstige, trenger vi mer nøyaktig kunnskap om dette (s. 15, 32). Samtidig peker hun på at mer kunnskap ikke nødvendigvis fører til mer klimavennlige handlinger. Tanken om at vi må ha mer nøyaktig kunnskap og bli sikrere på fakta, kan også være et hinder hvis det fører til at vi venter med å handle (Straume, 2017, s. 33-34). Det er alltid en usikkerhet ved forskning, så selv om det

forskes mye på konsekvenser av global oppvarming, er det vanskelig å få helt sikre resultater. Spesielt er det vanskelig å forutsi hvordan fremtiden vil bli, da det er svært mange variabler som er med i regnestykket (s. 181).

Til tross for den store enigheten som finnes innenfor forskningsfeltet om at klimaendringene er alvorlige og menneskeskapt, er det mange i dag som ikke tror på dette. Ofte er det slik at den vitenskapelige usikkerheten trekkes frem som et avgjørende trekk ved forskning på klimaendringer. Det er jo ikke sikkert det blir så ille som noen har spådd, kan man lett tenke, for forskerne er ikke sikre i sin sak. For noen blir dette den viktigste klimafortellingen. Da blir det ikke like viktig å handle for å stoppe utviklingen. Istedenfor å bekymre seg for noe som gjerne aldri kommer, venter man på «sikrere bevis» på at global oppvarming får negative konsekvenser (Straume, 2017, s. 170-173). Man trekker vitenskapen og motivene bak den i tvil, og dette blir en unnskyldning for ikke å handle. Blant klimaskeptikere finner man alt fra folk som setter sin lit til de forskerne som sier global oppvarming ikke blir så ille, eller bare *kanskje* er menneskeskapt, til de som påstår at klimaforskerne er kjøpt og betalt, og at det hele er neomarxistisk propaganda (Stoknes, 2017, s. 23).

Narrativer om risiko

Vår risikooppfattelse er utviklet for å reagere på synlige, plutselige farer (Stoknes, 2017, s. 57). For mange oppleves klimaendringer som noe fjernt og abstrakt. Vi kan ikke se det, eller merke det her og nå (Straume, 2017, s. 179). Mange har også en oppfattelse av at klimaendringer er noe som skjer et annet sted, noe som rammer mer utsatte områder (Stoknes, 2017, s. 53). Klimatrusselen er ikke noe håndgripelig og presserende som vi må unngå her og nå, men noe vagt i fremtiden som vi ikke er sikre på kommer til å ramme oss. Vi vet bare at det er sannsynlig at det kommer til å ramme noen en eller annen gang, på et eller annet vis. En slik fare er for fjern i tid og rom, og gjerne noe vi har problemer med å forestille oss. Stoknes (2017) skriver: «Det er veldig lite i den langsomme globale oppvarmingen selv som føles som faresignaler, som avføder sterke og intuitive reaksjoner fra det raske systemet, med mindre vi er midt inne i en orkan eller en flom» (s.68).

Kerridge (1998) påpeker at miljøforkjempere strever med å få folk til å oppfatte globale miljøproblemer som noe som angår hver enkelt av oss. Han mener at litteraturen har en viktig rolle her. Den kan utbrodere hvordan disse store endringene påvirker enkeltpersoner og deres liv på en slik måte at leseren får forståelse for hvordan det føles å oppleve disse fjerne problemene på huden (Kerridge, 1998, s. 6). Spesielt tror jeg dette vil være en relevant utfordring når det gjelder klimaendringer, som for mange oppleves som noe litt diffust og

fjernt. En amerikansk studie peker på at det er en sammenheng mellom det å være veldig bekymret for global oppvarming og det å tro at man vil bli personlig berørt. Studien viser at 78% av dem som er veldig bekymret, tror de vil bli rammet selv (Leiserowitz et. al, referert i Stoknes, 2017, s. 52). I tråd med dette anbefaler Stoknes å «få saken til å føles nær, menneskelig, personlig og presserende» (s. 135), for slik å få folk til å prioritere den. Her mener jeg at romansjangeren, med sine levende beskrivelser av andres liv og problemer kan ha mye å komme med. Potensielt kan romaner som beskriver andre menneskers bekymringer og kamper knyttet til klimakrisen bidra til å levendegjøre problemene.

I tillegg til at farene er abstrakte og oppleves langt unna oss selv, så oppfattes også løsningene å ligge utenfor vår kontroll. Om vi endrer vår livsstil, så hjelper det lite, om ikke alle andre også gjør det. Det er ikke uvanlig å tenke at det kun er store systematiske endringer, som er utenfor den vanlige forbrukerens kontroll, som vil ha noen særlig påvirkning på resultatet (Stoknes, 2017, s. 67, 136). Det kan være at dette faktisk er rett, men begge disse forholdene gjør i hvert fall at klimasaken kan føles fjernt fra vårt daglige liv.

Ofte kan klimaendringene fremstilles i et globalt perspektiv. Eksempelvis kan vi få høre at endringene vil ramme hele jorden, og at utslipp av CO₂ her i Norge, vil påvirke livet til folk som har en enklere og mindre forurensende livsstil i andre land. Noen argumenterer for en mer lokalt forankret tilnærming til klimaendringene, ut fra tanken om at folk er mer opptatt av nærmiljøet sitt enn av områder og folk som er langt borte. Folk tilbringer mer tid i nærmiljøet, de blir mer knyttet til det, og har lettere for å se negative konsekvenser av miljøødeleggelser og føle at det angår dem, enn når det er snakk om miljøødeleggelser på en global skala. Denne tankegangen kalles for bioregionalisme (Garrard, 2012 a, s. 196). Blant annet Stoknes (2017) støtter seg på forskning som sier at lokale miljøbekymringer har større gjennomslagskraft enn globale klimaendringer (s. 22). «Det fremtredende klimabudskapet burde ikke dreie seg om nordpolisen i 2050 eller sydpolisen i 2100, men om praktisk samhandling med folk og steder jeg bryr meg om i dag», skriver Stoknes (s. 158). Skal klimatrusselen oppfattes som en prekær trussel, bør det trusselbildet som dannes, spille på noe som faktisk kan ramme oss her i Norge. En måte er å knytte klimatiltak opp mot bedre helse, hevder Stoknes. Mindre bilbruk, grønnere områder og mer grønnsaker vil kunne gi bedre luft, og kunne gjøre oss friskere og sunnere. I tillegg kan vi unngå økte sykdomsforekomster og flere tilfeller av allergi- og luftveisproblemer som leger mener kan komme om utviklingen av klimaendringene får fortsette som i dag (Stoknes, 2017, s. 167-169).

Apokalyptiske narrativer

En type narrativ som virkelig understreker den store risikoen ved klimaendringene, er dem med apokalyptiske trekk. Her beskrives konsekvensene som fatale, og fortellingens slutt er gjerne at jorden eller menneskeheten eller naturen slik vi kjenner den vil bukke under en gang i fremtiden. Fortellingen om katastrofe, ødeleggelse og om en forestående verdens undergang, er ganske vanlig, spesielt i fremstillinger av klima i nyhetene (Stoknes, 2017, s. 161; Straume, 2017, s. 184). Stoknes mener at denne apokalyptiske klimakatastrofe-fortellingen blir brukt altfor ukritisk, også uten at det er intensjonen fra budbringeren. Etter hans mening kan denne fortellingen bidra til å undergrave klimasaken. Apokalyptiske trekk ved klimafremstillingen skaper overskrifter som selger, men også frykt for kommende katastrofer og avvisning av selve klimabudskapet (Stoknes, 2017, s. 123, 162).

Garrard (2012 a) skriver om apokalyptiske trekk i fremstillinger av miljøproblemer. Han deler inn apokalyptiske scenarioer i to hovedgrupper. De kan enten være rammet inn på en tragisk eller en komisk, altså en mindre tragisk og deterministisk, måte. Den tragiske innrammingen innebærer en fremstilling av apokalypsen som uunngåelig, der sannheten endelig vil bli åpenbar for alle. Den er preget av konflikt, kaos og ødeleggelse. Verden er delt i gode og onde krefter, det er en rett og en gal side. De som har forutsett og hatt rett hele tiden er de gode og de som har lukket ørene for budskapet står på den gale siden. Apokalypsen er en irreversibel ende på verden slik vi kjenner den, det vil ikke komme en ny sjanse (Garrard, 2012 a, s. 95).

Den komiske innrammingen, som overhodet ikke trenger være morsom, bærer derimot i seg et innbakt håp, og fokuserer på vår mulighet til å unngå apokalypsen. Verdens undergang vil komme, om vi *ikke* handler nå for å unngå det. Rett og galt er ikke så svart-hvitt, mennesker er fremstilt som feilbarlige, men ikke onde. På tross av tidligere feil, så er det enda ikke for sent å prøve å redde jorden. Den tragiske innrammingen er i hovedsak deterministisk, mens den komiske fremhever menneskenes mulighet til å handle, og dermed skape sin egen skjebne (Garrard, 2012 a, s. 95). Det er stor forskjell på hvordan den tragiske og den komiske apokalypsen fremstiller karakterenes handlingsrom. Innenfor den tragiske tradisjonen blir de som oftest fremstilt som ofre som kjemper en ensom og tapt kamp i møte med sin grufulle skjebne, mens de innenfor den komiske tradisjonen fremstilles som handlende agenter som kan påvirke historiens slutt.

Apokalypse som innramming av klimaendringer har noen fordeler, men absolutt også mange ulemper. Fortellinger med apokalyptisk undergangsstemming inneholder mye dramatik, noe som lett vekker interessen hos folk. Denne typen historier spiller på allerede kjente mønstre,

slik at kompliserte og abstrakte problemer blir fremstilt på en lett gjenkjennelig og engasjerende måte, gjerne med en tydelig skurk og helt. Samtidig blir problemet satt veldig på spissen, noe som kan gjøre budskapet vanskeligere å kjøpe for noen, og som kan føre til polarisering av meninger. Dommedagsprofeter som hevder at klimaendringene vil føre med seg katastrofer og ødeleggelse blir gjerne gjort til latter når profetiene deres ikke slår til. Dette kan fort føre til at feltet miste troverdighet. I tillegg vil de negative følelsene som slike narrativer fører med seg, som bekymring, skyldfølelse og redsel, kunne føre til at folk unngår temaet klimaendringer heller enn å gjøre noe, for slik å kunne unngå å tenke på de besværlige følelsene (Stoknes, 2017, s. 162).

Både Garrard (2012 a, s. 114) og Stoknes (2017, s. 123) mener at apokalyptiske assosiasjoner kan være uheldig og føre til at enkelte støter fra seg budskapet. Også Straume peker på at mange anser en apokalyptisk preget fremstilling som uheldig, da spesielt når det gjelder å engasjere til handling (Straume, 2017, s. 181). Særlig den tragiske innrammingen av apokalypsefortellinger kan føre til slike negative konsekvenser. Garrard påpeker at den komiske innrammingen er en mer konstruktiv tilnærming. Her fokuserer man på menneskers mulighet til å ta gode valg, og til å påvirke situasjonen. Den komiske apokalypsen fremholder dessuten kampen for å redde miljøet, en kamp som enda ikke er tapt (Garrard, 2012 a, s. 115). «Only if we imagine that the planet has a future, after all, are we likely to take responsibility for it», skriver Garrard (s. 116). Også Straume (2017) understreker dette, men hun er noe mer balansert i hvordan hun mener klimaendringene bør fremstilles: «Spørsmålet er da hvordan klima- og miljøproblemer kan formidles på en slik måte at alvoret og farene blir tydelig nok, samtidig som man ansporer til handling» (s. 181). Men også hun peker på at håpet om en lykkelig slutt er viktig, det vil få folk til å tenke at det nytter å engasjere seg.

En fortelling som passer sammen med apokalyptiske trekk, er fortellingen om at det haster. Vi må handle nå, ellers er det for sent. Drastiske endringer må til, øyeblikkelig. Denne retorikken om at det haster å løse klimakrisen og andre miljøproblemer har imidlertid vært brukt i mange tiår, uten at det har fått fart på tiltakene eller at det har kommet godt synlige konsekvenser av å ikke gjøre noe (Straume, 2017, s. 177). I dag ser vi imidlertid at det blir vanligere å knytte endringer i været til klimaendringer (s. 179). Konsekvensene merkes altså, men i Norge har vi ennå ikke blitt rammet særlig hardt.

Narrativer om ansvar og skyld

Det er mange ulike synspunkter på hvem som har størst skyld i utviklingen av global oppvarming, og dermed på hvem som bør handle for å endre situasjonen. Å finne ut hvem

som faktisk sørger for mest CO₂-utslipp kan være interessant, men faktisk ikke så lett. Minst like interessant er det å finne ut hvordan vårt syn på hvem som har ansvaret for den globale oppvarmingen påvirker vårt tanke- og handlingsmønster. Hvordan påvirkes våre følelser og våre handlingsalternativer av hvem vi ser som «syndebukken» i det store klimadramaet? Hvordan påvirkes mitt engasjement av om jeg tror det er politikernes, industriens eller mitt eget ansvar å gjøre noe for å redde jorden? Fortellingene om hvem som har ansvar for å gjøre noe med klimautfordringene sier oss også noe om hvem som har mulighet til å handle, og hvilke handlingsalternativer som er effektive og ønskelige.

Når det gjelder hvor ansvarlig hver enkelt er for utviklingen, og hvor mye vår innsats for å leve klimavennlig i hverdagen kan hjelpe, er meningene delte. På den ene siden er det vanlig å tenke og formidle at vi alle har ansvar for at vårt eget forbruk er for høyt, og at vi alle er skyldige ved å ta valg som er lite klimavennlige (Stoknes, 2017, s. 132). På den andre siden har vi tanken om at det er systemet og strukturene vi lever under i dagens samfunn som er lite klimavennlige (s. 136). Stoknes omtaler vår klimauvennlige atferd for et sosialt og kulturelt problem. Slik samfunnet er organisert vil det ikke være lett for hver enkelt å gå imot strømmen og leve et enkelt liv i pakt med det naturen har godt av. Likevel er det kun om mange nok individer ønsker å endre samfunnet, at vi kan få til en endring. Når hver enkelt gjør klimavennlige valg sender det signaler til andre om at klimaet bør prioriteres. Når det blir tydelig at mange prioriterer klima, vil det kunne bidra til å endre samfunnsstrukturer, politiske prioriteringer og gi økt grønn innovasjon (Stoknes, 2017, s. 137). Kanskje trenger vi flere fortellinger om folk som tør å stille spørsmål ved, og gå imot, samfunnets utforming? Fortellinger om folk som lever på en annen måte, og med andre verdier enn vårt moderne vestlige samfunn, kan være viktige for at vi skal kunne tro at dette faktisk er mulig.

Imidlertid peker Stoknes også på at tanken om individuelt ansvar der hver og en bør endre sin livsstil dessverre også kan føre til lavere politisk og samfunnsmessig engasjement. Man kan tenke at ettersom man da alt gjør noe for miljøet, og selv tar ansvar for å endre på situasjonen, trenger man ikke å jobbe politisk for å endre samfunnet i tillegg. Faktisk kan slike små miljøvennlige handlinger også være en måte å rettferdiggjøre klimavennlig atferd på. Når jeg har gjort noen tiltak, så er jeg klimavennlig, og kan f.eks. kjøre bil med god samvittighet, fordi jeg tross alt allerede gjør noe for å bedre situasjonen (Stoknes, 2017, s. 133-137). Stoknes hevder også at å formidle et slikt budskap om individuell skyld og ansvar ikke nødvendigvis er bra, da det kan være emosjonelt vanskelig å gå rundt med den skylden og det

ansvaret, samtidig som du alene faktisk ikke kan redde verden (s. 132). Vi bør altså verken overdrive eller underdrive vår egen betydning.

En annen måte å fremstille klimaendringene på, er en heltefortelling. En heltefortellingen må ifølge Straume inneha to komponenter, en krise og en «heltedåd», en handling som svarer som løsning på krisen (Straume, 2017, s. 181). Heltefortellingen er et mønster vi er godt kjent med fra litteratur og populærkultur. Videre påpeker hun at det er dukket opp mange øko-superhelter innenfor barnelitteraturen (s. 181).

Narrativer om miljøvennlige holdninger og handlinger

Er vi miljøvennlige i Norge? Som svar på dette finnes flere ulike narrativer. Det finnes blant annet en fortelling om at Norge er en oljeversting og at livsstilen vår er for lite miljøvennlig (Straume, 2017, s. 188). Samtidig finnes det en fortelling om Norge som foregangsland innen å støtte miljøtiltak. Forestillingen om at nordmenn er tett knyttet til naturen og opptatt av å bevare den står sterkt. Tanken om at vi er gode på å bruke fornybare energikilder, takket være vannkraften vi har, er også en del av det norske selvbildet. Begge disse fortellingene viser noe av sannheten, men gir et veldig forskjellig inntrykk av nordmenns miljøbevissthet.

Hvordan vil det påvirke våre liv om vi snur om til å bli mer klimavennlig? Et narrativ om dette som er mye brukt av både politikere og miljøorganisasjoner, er at vi må ofre en del goder for å redde klimaet (Stoknes, 2017, s. 82-83). En variant av denne fortellingen er at å være klimavennlig vil lønne seg på lang sikt. Vi må ofre noen goder i dag, for å få en bedre verden i fremtiden (s. 136) En annen variant fokuserer på at andre mennesker vil lide om ikke vi ofrer noen goder som strengt tatt ikke er essensielle for oss. Men narrativet trenger ikke være at det koster å være klimavennlig. Det finnes også fortellinger om at klimavennlige valg vil gjøre hverdagen og samfunnet bedre, ved å gi helsegevinster, trivselsgevinster, økonomisk lønnsomhet etc. (s. 174). Klimavennlige tiltak kan selges inn ved at vi kort og godt kan skape et bedre samfunn og få et bedre liv ved at vi tar dem i bruk.

Stoknes er fra sitt psykologiske og økonomiske ståsted en talsmann for at klimakommunikasjon bør sette søkelys på de positive sidene ved å legge om til en grønnere hverdag (2017, ss. 174-178). Straume, som har et etisk-pedagogiske ståsted setter derimot spørsmålstegn ved om det stemmer at vi bare kan motiveres av tanken om at det vi gjør vil gagne oss selv i overskuelig fremtid, eller om vi også kan motiveres av empati for andre (Straume, 2017, s. 183). Hun påpeker at å fokusere på det som er positivt ved å leve mer miljøvennlig kan være en grei måte å unngå alle de negative følelsene som det å ta innover

seg de fulle konsekvensene av klimaendringene bærer med seg. Hun mener likevel at det vil være galt å bare fokusere på «positive eksempler» og hvor lett og godt det er for deg å være miljøvennlig, da det ikke vil vise sannheten. Slik jeg tolker Straume, argumenterer hun for en balansert og troverdig fremstilling av klimaendringer, uten å svartmale, overdrive, eller minimere de negative sidene.

En tredje variant er fortellingen om at bedre og grønnere teknologiske løsninger vil føre til at vi vil bli mer miljøvennlige uten at vi trenger å endre livsstilen vår. Ny teknologi kan føre til at vi kan fortsette som før, uten å forurense like mye. Troen på at teknologisk utvikling kan løse klimautfordringene kalles for teknooptimisme, og denne oppfattelsen er svært vanlig i Norge (Austgulen, referert i Straume, 2017, s. 186). Verdisynet som denne fortellingen har opphav i, er troen på at det frie markedet selv vil komme opp med løsninger på de problemene som oppstår. Miljøvennlige tiltak vil bli etterspurt, bli billigere og mer lønnsomme, og dermed vil markedet styres mot mer miljøvennlige alternativer (s. 186-187). Mekanismer i markedsøkonomien vil sørge for at problemene løser seg av seg selv.

En liknende tenkemåte innenfor økokritisk tenkning kalles for «cornucopia» (Garrard, 2012 a, s. 19), som betyr overflødhetshorn. Cornucopianere mener at vi ikke trenger å bekymre oss for at vi ødelegger jorden og dens ressurser. Samtidig som menneskene legger økt press på jordens ressurser, vil også behovet for å finne nye måter å løse problemene på bli møtt av innovative hoder. Vi vil finne nye ressurser som kan erstatte dem vi mangler, og nye metoder for å utnytte dem. En del cornucopianere trekker også miljøforskning i tvil, eller kommer med motargumenter (Garrard, 2012 a, s. 19-20). For cornucopianere og teknooptimister er det snakk om en tro på at vi ikke trenger å redusere forbruket vårt. Økonomisk vekst og fortsatt økt velstand kan være bærekraftig. Disse holdningene er rotfestet i en forestilling som er en rådende tanke i vårt moderne samfunn, nemlig «den moderne grunnforestillingen om uendelig vekst og ekspanderende kontroll» (Straume, 2017, s. 200). Motsatsen til forestillingen om uendelig vekst er tanken om at vi har begrensede ressurser, og at veksten på et punkt må stoppe. Velstanden kan ikke fortsette å øke inn i himmelen (s. 198).

2.1.4 Holdninger: Et samspill mellom følelser, handlinger og kunnskap

Det har vært vanlig å tenke at for å få folk til å bry seg mer om klima så må man påvirke holdningene deres, ved å gi dem mer nøyaktig informasjon om hvordan klimaendringene kan komme til å påvirke oss i fremtiden (Stoknes, 2017, s. 19, s. 101). Stoknes støtter seg på en teori om holdninger som han bruker til å forklare både hvorfor vi lett avviser informasjon om klimaendringene og hvorfor informasjon om hvor alvorlig klimaendringene er, ikke er nok til

å endre en holdning. Modellen han bruker for å forklare holdninger om klimaspørsmål ut ifra, er en ABC-modell. Holdninger består ifølge denne modellen av tre komponenter, som til sammen bestemmer holdningen (Stoknes, 2017, s. 89-90):

- Affective: Denne komponenten består av alle følelsene som er knyttet til et tema, eller en gjenstand/person, hendelse etc.
- Behavioral: De handlingene som føles naturlig å utføre knyttet til tema, gjenstand, person etc.
- Cognitive: Den kunnskapen og de meningene som er knyttet til holdningen.

Stoknes (2017) forklarer ABC-modellen og holdningsskapende prosesser slik: For at vi skal være fornøyde med oss selv, er det beste for oss om alle de tre komponentene stemmer overens (s. 90). Dette kan f. eks. være at man føler seg uvel og skyldbefvisst når man flyr (affective), man vet at det er skadelig for miljøet (cognitive), og man flyr minst mulig (behavioral). Man handler da slik man mener alle burde handle. Det kan også være slik at komponentene ikke stemmer overens. Vi får da det som kalles kognitiv dissonans. Man vet for eksempel at reiser med fly er svært klimauvennlig, men man kan likevel overbevise seg selv om at å kunne fly for å besøke familien er viktigere enn den påvirkningen turen har på klima. Man kan også tenke at hvorvidt man selv er med på flyet ikke har en betydelig innvirkning på klima, siden flyet hadde gått uansett. Om man ønsker å fly, vil man gripe begjærlig tak i informasjon som sier at moderne flymotorer er mer effektive, og dermed langt mer klimavennlige enn før. Hjernen vår sorterer og forholder seg ulikt til informasjon, som regel uten at vi er bevisst det. Dette gjør at det ikke nødvendigvis er det beste og mest logiske argumentet vi lytter til, men heller det som det er lettest for oss å forholde oss til, det som passer best inn med det vi gjør og mener fra før (Stoknes, 2017, s. 97).

Når det oppstår en kognitiv dissonans kan vi forholde oss til den på flere måter. Vi kan prøve å bli kvitt den, enten ved å endre holdningene våre eller oppførselen, eller vi kan fortsette å leve med dissonansen og leve med det vi kaller doble standarder. For noen fungerer det helt greit å ikke leve som man lærer, for andre må det være sammenheng mellom holdninger og handlinger (Straume, 2017, s. 157-160). Mange kan kjenne på en disharmoni, «en ubehagelig indre spenning» (Stoknes, 2017, s. 94), som er der til de tre komponentene stemmer overens. Stoknes uttrykker det slik: «Så lenge det er få muligheter for enkel og lett klimavennlig atferd, og budskapet vekker følelser som frykt og skyld, så vil denne dissonansen generere en langsom, undergravende motreaksjon mot klimaholdningene» (s. 100). Vi vil altså lettere støtte fra oss ideer, dersom det er vanskelig å etterleve dem.

Det kan også oppstå det som kalles for sosial dissonans – våre holdninger stemmer ikke overens med vår omgangskrets sine holdninger. Da kan man tilpasse holdningene sine til sine venner, eller bytte omgangskrets (Stoknes, 2017, s. 105). Ved både kognitiv og sosial dissonans kan det ofte være lettest å endre holdningene sine og modifisere sin oppfattelse av et tema, heller enn å gå igjennom den krevende prosessen det er å endre livsstil, eller å føle at meningene dine ikke er akseptert blant vennene dine. Viktigheten av det sosiale kan selvfølgelig slå ut begge veier. Vi ønsker å være og gjøre som «de andre», derfor vil det å høre at andre er miljøvennlige og gjør en innsats for å redde miljøet, lettere inspirere oss til å bidra selv, enn å få høre at alt for få bryr seg (Stoknes, 2017, s. 54).

Tendensen vi har til å velge minste motstands vei kan motvirkes ved å formidle klimafortellinger som hjelper oss til å innta miljøvennlige holdninger uten at det oppstår forstyrrende dissonanser. Ifølge Stoknes (2017) vil folk da lettere kunne akseptere og ha mindre behov for å bortforklare at klimaendringene er menneskeskapt og alvorlige (s. 135). Det kan være lettere å beholde en klimavennlig holdning hvis den bygger på positive følelser knyttet til egen livsstil. God klimakommunikasjon bør inneholde fortellinger som støtter opp om dette.

Bruker man som utgangspunkt at en holdning inkluderer både følelser, handlinger og kunnskap, bør romaner som ønsker å påvirke unges holdninger til miljøet også spille på alle disse komponentene. Derfor vil jeg i kapittel 5 gjøre en sammenligning av Mæhle og Svingens romaner når det gjelder dette. Drøftingskapittelet vil dermed bygge på Stoknes sin ABC-modell. Der vil jeg først ta for meg hvilke kunnskaper romanene presenterer om klima, altså den kognitive komponenten. Videre vil jeg se på hvilke handlinger romanene presenterer som gode og hvilke de presenterer som miljøskadelige, og dessuten hvem som settes i en posisjon til å handle for å se på hvilken effekt romanene kan ha på handlingskomponenten. Til slutt vil jeg se på hvilke følelser romanene kan vekke, og hvordan disse potensielt kan påvirke leserens følelser knyttet til klimaendringer.

2.2 Skjønnlitteratur som etisk læringsarena

I dette kapitlet vil jeg ta for meg hvorvidt skjønnlitteratur kan være en kilde til å utvikle leserens etiske og moralske bevissthet, og på hvilke måter en slik læring skjer på en annen måte enn når man leser informerende tekster, eller eksempler fra virkeligheten. I denne anledningen trekker jeg inn Louise M. Rosenblatt (1994) og hennes begreper efferent og estetisk lesing. Martha C. Nussbaum (2016) og Suzanne Keen (2007) skriver om

skjønnlitteraturens rolle i utvikling av empati og sympati hos leseren, men har ulike innfallsvinkler til temaet. Maria Nikolajeva (2014) skriver om litteraturen som læringsarena mer generelt, men har også et kapittel spesielt om etikk. Hun bygger flere steder i boken sin på Keen (2007). Jeg har valgt å bruke Nikolajeva (2014) når jeg skriver om hvordan læring fra skjønnlitteratur skiller seg fra annen læring, mens jeg støtter meg på Keens (2007) og Nussbaums (2016) tekster når det gjelder skjønnlitteratur og etikk, da disse to skriver mer utførlig og nyansert om dette temaet.

2.2.1 Ulike former for lesing

Rosenblatt beskriver to ulike tilnærminger til lesing, altså to måter en leser kan forholde seg til en tekst på (1994, s. 23-25). Man kan møte en tekst med en forventning om å finne nyttig informasjon i teksten, og med det formål å prøve å forstå eller tilegne seg denne informasjonen. Man leser da fordi det er praktisk, og fordi man har et mål med lesingen. Dette kalles efferent lesing (s. 24). I den andre enden av skalaen finner vi estetisk lesing. Da har man fokus på opplevelsen og på de litterære kvalitetene, heller enn på hvilken informasjon man kan få ut av teksten. Ved estetisk lesing er leserens reaksjon på det leste det viktigste. Leserens opplevelser og følelser i møte med teksten, og hans egne personlige assosiasjoner står i fokus (Rosenblatt, 1994, s. 24-25). Rosenblatt understreker at det ikke er snakk om å dele opp lesingen i en form for lesing som er logisk, resonerende og intellektuell, og en form for lesing som fokuserer på subjektive opplevelse og følelser i møte med teksten. Hun understreker at i estetisk lesing kan disse to formene ikke skilles fra hverandre:

The mark of the reader's aesthetic activity is precisely that he does not respond to either of these elements separately but, rather, fuses the cognitive and the emotive, or perhaps more accurately, apprehends them as facets of the same lived-through experience, thus giving it its special meaning and quality. (Rosenblatt, 1994, s. 46)

Et viktig poeng er at efferent og estetisk lese måte ikke er adskilte motsetninger, men poler på en skala, der man har mer eller mindre fokus på å orientere seg mot innholdet og mot egen leseropplevelse. Som regel vil begge deler få noe oppmerksomhet fra leseren, selv om fokuset og formålet med lesingen ofte vil bære mer preg av den ene kategorien enn den andre (Rosenblatt, 1994, s. 35).

På en lignende måte deler Maria Nikolajeva (2014) opp kunnskap vi kan få gjennom lesing i to kategorier: «Factual knowledge», faktaopplysninger en gitt bok gir oss, som vi i det minste går ut fra at er sanne, og «fictional» eller «aesthetic knowledge» som er kunnskap eller innsikt om verden eller en selv som man får gjennom en estetisk aktivitet (Nikolajeva, 2014, s. 22).

Nikolajeva hevder at å tilegne seg estetisk kunnskap innebærer læring uten at man er bevisst at man lærer. Når man leser og får estetisk innsikt, er formålet med lesingen ikke å lære seg noe, men å få en estetisk opplevelse, og det sammenfaller dermed med Rosenblatts estetiske lese måte. Et eksempel på estetisk kunnskap er f. eks at barn og unge kan få mer positive holdninger til stigmatiserte grupper ved å lese om Harry Potter sine positive samhandlinger med stigmatiserte, magiske grupper (Vezzali, Stathi, Giovannini, Capozza, & Trifiletti, 2014). I studien til Vezzali et al. har de undersøkt hvordan det å lese om situasjoner der en karakter man indentifiserer seg med møter karakterer fra en utgruppe, gjerne grupper som er stigmatiserte, påvirker leserens egne holdninger til ulike utgrupper. I det ene forsøket, der de sammenlignet leserens holdninger før og etter lesing, fant de ut at leserne var mer positivt innstilte til immigranter etter at de hadde lest om Harrys positive holdning til utgrupper. Slik innsikt om hvordan man bør behandle stigmatiserte grupper kan ikke løsrives fra den estetiske opplevelsen man får fra å lese *Harry Potter*-serien (Vezzali et al., 2014).

2.2.2 Skjønnlitteraturens imaginative potensial

Spørsmålet om hvorvidt man kan lære noe fra en skjønnlitterær tekst på en kvalitativt annerledes måte enn fra en saklig tekst, er interessant for min oppgave. Ifølge Nikolajeva (2014) kan leseren få innsikt som kan brukes i eget liv gjennom å lese skildringer av karakterenes handlinger, personlige utvikling, deres relasjoner og samfunnsstrukturer rundt dem. Dette kan skje selv om leseren selv ikke nødvendigvis er bevisst at hen opparbeider seg denne kunnskapen. Jim Dwyer (2010) påpeker at skjønnlitterære bøker engasjerer leseren både intellektuelt og emosjonelt: «speaks to both the head and heart more directly than non-fiction» (s. 6). Dette er et poeng som åpner for at leseren gjennom å engasjere seg i en skjønnlitterær tekst, også blir engasjert i tekstens tema. Dessuten fremhever Dwyer det imaginære aspektet ved skjønnlitterære bøker. Dwyer siterer Jonathan Bate: «The dream of deep ecology will never be realized upon the earth, but our survival as a species may be dependent on our capacity to dream it in the works of imagination» (Bate sitert i Dwyer, 2010, s. 7). Litterære verk kan hjelpe oss til å forestille oss ulike muligheter, og dermed hjelpe oss til å bli bevisst på hvordan vi ønsker at verden skal være.

Bøker kan, i tillegg til å gi et noenlunde realistisk bilde av verden slik den er nå, også beskrive verden slik den har vært, slik den kunne ha vært, slik den burde bli, eller, som et skrekkeeksempel, hvordan den absolutt ikke burde bli, som er tilfellet med dystopier (Nikolajeva, 2014, s. 31). Slike beskrivelser av alternative virkeligheter kan være nyttige, fordi de gjør oss bevisste på at verden og samfunnet ikke trenger å være slik det er i dag. En

annen virkelighet er mulig, og hvis vi kan forestille oss hvordan vi vil at verden skal være, så er det et første skritt på veien mot å skape den virkeligheten.

Andersen (2014) skriver om to ulike måter klimalitteratur kan hjelpe oss å respondere mer adekvat på klimaendringene. Den første måten kaller han for litteraturens kritiske potensial. Romaner kan skissere opp en fremtid der vi virkelig ser de negative konsekvensene av å ignorere klimautfordringene. Utfyllende beskrivelser av hvordan verden kan bli om vi ikke tar hensyn til klimaendringene, kan gjøre klimatrusselen mer håndfast og forståelig. En levende og troverdig beskrivelse av en verden vi vil unngå, kan tydeligere kommunisere at det er farlig å ikke endre kurs, enn prognoser for hva som vil skje om vi når så og så mange grader varmere gjennomsnittstemperatur. Videre har litteraturen en evne til å kritisere vår fremferd i samtiden. Ved å sette de handlinger og samfunnsordninger som er vanlig i dagens samfunn i et kritisk lys, kan litteraturen bidra til at vi ser oss selv og våre handlinger klarere, og muligens også til selvransakelse (Andersen G., 2014, s. 109-110). I tillegg påpeker han at litteraturen har et imaginativt potensial ved at den kan stimulere oss til å forestille oss fremtidige bærekraftige eksistensmåter. Han skriver at litteraturen kan være et «eksperimentarium», et sted å utforske ulike tenkte alternativer til vår kulturs levemåte (s. 109-110).

2.2.3 Litteratur og verdiformidling

Nikolajeva (2014) påpeker også at en større andel barnebøker enn andre bøker har en tendens til å være didaktiske. Hun skriver: «Young readers are expected, and know that they are expected, to gain knowledge from their reading as well as to draw moral and ethical conclusions» (Nikolajeva, 2014, s. 32). Det er lange tradisjoner for å bruke barnebøker til å formidle alt fra viktig kunnskap til de rette holdningene, og det har lenge pågått en kamp om hva som bør være barnebokens viktigste kjennetegn, dens pedagogiske trekk eller dens estetiske kvaliteter og mulighet til å underholde og glede. Også i dag eksisterer tanken om at skjønnlitterære bøker kan brukes for å lære barn de rette holdningene, uten at dette nødvendigvis trenger å gå ut over de estetiske kvalitetene. I mange bøker har forfatteren en intensjon om å formidle et bestemt sett med verdier eller tenkemåter, et mål om å påvirke barna i den «riktige» retningen ved hjelp av boken sin (Nikolajeva, 2014, s. 32).

Nikolajeva fremhever at mange barnebøker som tar opp etiske dilemmaer har svaret på disse klart for leseren allerede. Ofte blir konsekvensene og det riktige valget forklart i boken, enten av fortelleren eller av en (ofte voksen) karakter. Slik sikrer boken seg at leseren pensles inn på

den «riktige» måten å forstå moralen på. Nikolajeva har noen motargumenter mot denne måten å behandle etiske dilemma på. For det første vil hva som ansees som riktig variere med leserens kultur, dennes bakgrunn og over tid. For det andre peker hun på at virkeligheten ikke er så svart-hvitt og enkel som «rett og galt». Hun fremholder dessuten at barn bør få forhandle med teksten ut ifra egne erfaringer og meninger om hva som er «rett og galt» (Nikolajeva, 2014, s.181).

Hvis vi tar for gitt at litteratur kan lære oss noe; gi oss nye perspektiver og ideer, og muligens påvirke våre handlinger, kan vi spørre oss om dette alltid vil være til det bedre. Er det gitt at karakterer vi møter i skjønnlitteratur vil gi oss de «rette» forbildene? Selv om mange forfattere skriver romaner med en intensjon om å formidle en god moral, så er det ikke en selvfølge at all litteratur formidler de holdningene, vanene, den moralen og de gode forbildene som til enhver tid blir sett på som «god» eller «de rette» i et samfunn. Keen (2007) påpeker at litteraturen også kan påvirke oss på «negative måter» (s. 40). Noe litteratur kan føre til et ønske om å kjøpe spinoff-produkter, og dermed stimulere til mer forbruk. Litteraturen kan også bygge opp under fordommer eller føre til at vi kjøper politiske budskap som f.eks. nazistisk propaganda lettere (s. 26). Samtidig som litteraturen har ord på seg for å gjøre lesere bevisst på samfunnsmessige problemer, kan den også være en virkelighetsflukt, der man kan kose seg med lesing, uten å måtte forholde seg til denne verdenens virkelige problemer. Noen hevder til og med at å lese om andres nød sløver ned vår evne til å reagere på den. Vi blir så vant til å høre om slike lidelser at vi ikke blir beveget lengre (Keen, 2007, s. 46-47).

Lykke Guanio-Uluru (2012) har undersøkt forholdet mellom etikk og estetikk i to fantasyserier. Hun skriver i sin teoridel at det tradisjonelt finnes to motsatte tradisjoner når det gjelder synet på om skjønnlitteraturen kan gi oss etisk innsikt. Den aristoteliske tradisjonen hevder at skjønnlitteraturen har denne evnen siden den peker på det generelle og universelle, heller enn det spesielle, mens tradisjonen etter Platon hevder at den ikke har evnen til å lære leseren god moral, siden skjønnlitteraturen i sin natur ikke er en speiling av det virkelige. Guanio-Uluru framholder at hvorvidt skjønnlitterære tekster kan formidle moralske verdier kommer an på den enkelte tekst (2012, s. 45). Hun bygger her på Phelan (2007) som er opptatt av sammenhengen mellom verdiformidling i en tekst og de estetiske kvalitetene. I en velskrevet tekst vil de estetiske virkemidlene hjelpe leseren å reflektere over verdiene som forfatteren ønsker å formidle, men dersom teksten har lav estetisk kvalitet, vil dette hindre verdiformidlingen (Guanio-Uluru, 2012, s. 43).

En side av spørsmålet om litteraturens påvirkningskraft er også om vi faktisk blir påvirket av det vi leser, eller om det vi leser og de tankene vi gjør oss mens vi holder på med en bok, ikke har noen merkbar innvirkning på de handlingene vi velger å utføre i dagliglivet. Nussbaum (2016) påpeker nettopp dette, at det ikke nødvendigvis er nok å lese tekster som gjør oss bevisste på sider ved samfunnet som bør endres. Man kan lese bøker som fremholder en annen og bedre måte å leve på, eller kritiserer vår måte å leve på, uten at man endrer sin egen livsstil av den grunn. Å endre holdninger og vaner, både egne og i et samfunn, tar tid (Nussbaum, 2016 a, s. 36). Også Keen peker på noe av det samme som Nussbaum. Hun skriver at selv om vi føler empati med en fiksjonskarakter, og kan føle et engasjement for hvordan de har det i boken, så vil ikke dette nødvendigvis føre til at vi gjør noe for å bedre situasjonen i den virkelige verden (Keen, 2007, s. 72). Nussbaum hevder likevel at «[S]elv om sympati med opphav i den litterære forestillingsevnen ikke umiddelbart fører til politiske endringer, må vi ikke frata den dens moralske verdi» (2016 a, s. 39). Litteraturen kan likevel muligens hjelpe oss mot en større bevissthet om verden, og kan med sin engasjerende form i det minste så en spire til endring. Nussbaum påpeker at hvis tekster skal hjelpe oss til å endre vår tenkemåte, må vi lese tekster som forstyrrer oss, som gjør oss urolige og engstelige, tekster som fører med seg et ubehag og på den måten utfordrer den behagelige lille boblen som er vår egen erfaring (s. 42-43).

Om ikke litteraturen er hovedgrunnen til at det skjer en endring, kan litteraturen hjelpe oss ved å flytte fokus, skape oppmerksomhet rundt en sak og bidra til å skape samtaler om et tema. I følge Stoknes (2017) er den sosiale komponenten, det at man vet at andre bryr seg om miljøet, viktig for at man selv vurderer å bry seg (s. 150). Keen (2007) peker på at den beste måten litteraturen kan påvirke våre meninger og holdninger på, er gjennom diskusjon med andre. Selv om det vi leser, ofte ikke har noen særlig betydning for hvordan vi lever, så er sjansene større for at vi endrer vår oppfatning hvis vi også reflekterer over det leste gjennom diskusjon med andre (Keen, 2007, s. 146).

2.2.4 Om empati

Keen (2007) definerer empati som: "...vicarious, spontaneous sharing of affect [that] can be provoked by witnessing another's emotional state, by hearing about another's condition or even by reading" (s. 4). Som vi ser, er empati en måte å reagere på i møte med andre, enten disse personene er virkelige eller oppdiktete.

Keen skriver videre at empati med en person ikke er en garanti for at vi gjør noe for denne personen. Hun påpeker at avstand og nærhet er avgjørende for hvem vi viser empati med. Vi

«favoriserer» oss selv og mennesker som står oss nær, og med episoder og mennesker som er nær oss i tid og rom. Hun påpeker at en katastrofe som skjer i eget land har større sannsynlighet for å gå innpå oss enn en tilsvarende katastrofe et annet sted i verden (Keen, 2007, s. 19).

På den annen side skriver Keen at det kan være lettere for oss å føle empati for andres skjebner, når vi vet at de er oppdiktet, enn når de er virkelige. Vi kan ikke, og trenger dermed ikke, gjøre noe for å endre tilstanden til dem vi leser om (2007, s. 29). Dermed kan vi tillate oss selv å overgi oss til empatien, det vil si det å føle med i den andres smerte, glede, sorg osv. ut fra en trygghet i at vi ikke blir forventet å handle på bakgrunn av det vi leser:

I argue here that the very fictionality of novels predisposes readers to empathize with characters, since a fiction known to be “made up” does not activate suspicion and wariness as an apparently “real” appeal for assistance may do. This freedom from obligation paradoxically opens up the channels for both empathy and related moral affects such as sympathy, outrage, pity, righteous indignation, and (not to be underestimated) shared joy and satisfaction. (Keen, 2007, s. 4)

Videre nevner hun at å ha empati med en fiktiv person utsatt for urett kan føre til mer enn handling for å gjøre noe med saken, det kan også føre til at en person endrer sine standpunkter (Keen, 2007, s. 18-19).

Nussbaum hevder at en viktig forutsetning for at vi kan føle medlidenhet med en person er at man er klar over at noe lignende kunne hende en selv. Det må være en mulighet for at de samme problemene like gjerne kunne rammet personen som føler medlidenhet, eller rammet noen denne brydde seg om (2016 a, s. 32-33). Det Nussbaum kaller den narrative forestillingsevnen, vår evne til å tillegge karakterer i en fortelling følelser, tanker og behov som ligner våre egne, mener hun oppøver evnen vår til sympati. Dette er en viktig egenskap hvis vi skal klare å forstå og ivareta andre menneskers behov (s. 31).

Skjønnlitteraturen lar oss betrakte andres liv med mer enn bare en tilfeldig turists interesse – med engasjement og empatisk forståelse, med sinne over samfunnets manglende vilje til å se. Den gir oss muligheten til å se hvordan omstendighetene former livet til mennesker som har noen av de samme forhåpninger og livsprosjekter som oss selv, og vi ser at omstendighetene ikke bare er bestemmende for menneskers handlingsrom, men også for deres forventninger og ønsker, håp og frykt. Alt dette er svært viktig når vi skal ta de valgene vi er forpliktet til å ta som samfunnsdeltakere. (Nussbaum, 2016 a, s. 29)

Nussbaum argumenterer for at følelser og sympati kan gi en bedre innfallsvinkel til å løse det vi kan kalle «samfunnsutfordringer» enn det tørre fakta og statistikk kan. Selv om vår sympati med dem som lider under disse problemene ikke gir oss en konkret oppskrift på hvordan

problemene kan løses, kan de gi oss større vilje til å løse problemene (2016 b, s. 184-186). Nussbaum (2016 a) går faktisk så langt som til å hevde at litteraturen, da spesielt romanen, er viktig for et fungerende demokrati. Mennesker som ved å lese litteratur kan sette seg inn i andre menneskers erfaringer, kan ifølge henne ta de riktige avgjørelsene til det beste for hele samfunnet. Nussbaum kaller en slik person for verdensborger. Dette er en som prøver å forstå andre mennesker på tross av ulikheter (2016 a, s. 55). Hun fremhever at gjennom litteraturen kan man oppleve at mindre privilegerte grupper både har den samme typen kompliserte indre liv som en selv, og samtidig er genuint annerledes enn en selv. For å utvikle denne evnen til medlidenhet med folk som er ulik en selv og tilhører en annen gruppe, påpeker hun at man må man øve opp den litterære forestillingsevnen fra man er liten, og gjennom utdanningen lære å se på litterære tekster med et kritisk og vurderende blikk (Nussbaum, 2016 a, s. 30-45). For å utvikles som verdensborger, bør man få høre ulike stemmer, også fra grupper som ofte er blitt overhørt, både når det gjelder hvem stemmen kommer fra, og hvilke meninger de fremmer (s. 52).

Litteratur har også muligheten til å gi en stemme til naturen. Gunnar Karlsen (2018) hevder at beskrivelser av vakker natur eller en dystopisk fremtid kan skape et ønske i oss om å gjøre noe for miljøet, og slik bidra til å utvikle bevisste økoborgere. Litteraturen kan, påstår han, gjennom sin stimulering av forestillingsevnen bidra til å utvikle vår etiske refleksjon rundt vårt forhold til naturen (Karlsen, 2018, s. 52).

Disse teoriene viser altså at romaner, som de jeg har valgt å se nærmere på, potensielt kan ha muligheten til å både opplyse og bevisstgjøre leseren om ulike sider av virkeligheten, og hjelpe leseren å forestille seg alternativer til status quo. De poengterer samtidig at det ikke er noen automatikk i at en roman fører til etisk refleksjon eller handlinger for å gjøre verden bedre, eller i det hele tatt formidler de ønskede verdiene. Som Guanio-Uluru (2012) påpeker, må man se nærmere på hver enkelt roman, både på hvilke verdier og hvilket verdenssyn hver enkelt roman formidler, og på hvilken måte dette blir formidlet.

Det er vanskelig å si noe om hva en spesifikk leser vil få ut av å lese en bestemt roman, men det går kanskje an å peke på et potensial til å bevisstgjøre leseren om en sak, til å inspirere og oppmuntre denne til handling på bakgrunn av den opplevelsen romanen kan gi leseren. Det kan virke som at livshistorier og følelser som skjønnlitteratur evner å formidle, kan bidra til å engasjere og bevisstgjøre på en annen måte enn det faglitteratur kan. Samtidig kan litteraturen gi oss følelser som vi kan glede oss over mens vi leser, og som kan gi leseropplevelsen en verdi, men uten at dette får noen konsekvens for hvordan man lever utenfor boken. Skal en

roman åpne for refleksjon rundt klimautfordringene, er det viktig å se på både hvordan boken er bygget opp og legger til rette for refleksjon, i tillegg til å se på hvilken måte boken underholder og engasjerer. I skolesammenheng kan måten en lærer legger til rette for litterære samtaler rundt bokens tema, spille inn. Dette er i tråd med det Keen nevner om at diskusjoner har stor innflytelse på hvordan leseren utvikler sine synspunkter (2007, s. 146).

2.3 Didaktiske refleksjoner

Som nevnt i kapittel 1.1, er det i den nye *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen* et mål for undervisningen i alle fag at elevene ikke bare skal bli bevisste klimautfordringen vi står overfor og eventuelle fremtidige konsekvenser av den, men også være i stand til å ta klimavennlige valg, da det er et mål for undervisningen at elevene skal utvikle kompetanse til å bli miljøbevisst (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Siden klimaendringer nok er den største miljøutfordringen på globalt nivå i vår tid, så tenker jeg at en viktig del av dette er å bli bevisst denne problematikken og hvordan vi kan møte den. En viktig del av å utvikle kompetanse til å bli miljøbevisst mener jeg er både å vite hvilke handlinger som skal til, og å bli motivert til å handle. Miljøvennlige holdninger skal bli til praksis. I *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen* blir det da også lagt opp til at elevene skal utvikle handlingskompetanse knyttet til miljøvalg (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14).

I det henseende er det viktig at undervisningen tar hensyn til alle de tre komponentene som utgjør en holdning. Både hvilke kunnskaper som formidles, hvilke følelser som settes i sving, og hvilke handlinger som foreslås for elevene er av betydning for om elevene utvikler klimabevissthet i tråd med intensjonen i *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Innenfor litteraturundervisningen er det dermed spesielt interessant å se på hvilke kunnskaper, følelser og handlinger ulike skjønnlitterære verk kan føre til. Som nevnt finnes det mange ulike fortellinger, mange ulike måter å fremstille klimaendringene på. Disse fortellingene må ta stilling til hvordan de skal beskrive kommende konsekvenser, og vektlegging av årsaksforhold. I tillegg er det ikke likegyldig hvem som fremstilles som helt, skurk eller offer, eller hvilken slutt fortellingen får. Hvordan disse komponentene fremstilles spiller inn på elevenes følelser knyttet til klimaendringer og på hvilke handlinger de anser som effektive. I tillegg bidrar de til hvordan elever oppfatter klimaendringene og hvilke kunnskaper de har om emnet. Dette til sammen vil virke inn på hvorvidt elevene stimuleres til å handle for å gjøre noe positivt for klima eller ikke, og hva de i så tilfelle velger å gjøre.

Siden bærekraft skal bli et tverrfaglig tema, og jeg anser arbeid med litteratur som en viktig del av norskfaget, ønsker jeg å se på hvilke potensiale som ligger i å bruke romaner i undervisning knyttet til bærekraft. Kan romaner, med sin dramatiske oppbygning, og karakterer vi empatiserer med, muligens tale sterkere til følelsene våre, enn informative tekster? Og kan deres karakterer fungere som sosiale forbilder, slik som Stoknes hevder er viktig for at vi skal endre vanene våre? Fiktive fortellinger har en egen måte å formidle og argumentere på, som er annerledes enn informative tekster. Det er nettopp romanenes potensial til å danne lesere som klimabevisste økoborgere jeg vil undersøke i de følgende litterære analysene.

2.4 Metode

Når jeg har forsøkt å finne svar på om de utvalgte bøkene kan skape engasjement og vilje til handling knyttet til klimaspørsmål, har jeg i hovedsak brukt to tilnærminger. Jeg har sett på teorier som sier noe om hvordan man kan reagere på ulike klimanarrativ og på hvilke måter litterære tekster engasjerer oss, og jeg har i tillegg gjort en nærlesing av de to bøkene. Jeg har altså vært ute etter å se på hvordan de ulike estetiske sidene ved bøkene kan bidra til formidling av klimaspørsmål, og hvordan denne formidlingen skiller seg fra sakprosa. Jeg har ikke sett på hvordan faktiske lesere i målgruppen har reagert på disse bøkene, av den grunn at det ville blitt for omfattende for mitt masterprosjekt. Et slikt prosjekt ville kunne gi andre svar eller belyse andre sider ved klimaformidlingen i bøkene jeg har sett nærmere på, enn det min lesning gjør. Det er derfor spesielt viktig å poengtere at de resultatene jeg kommer frem til her, sier noe om romanenes *potensielle* styrker og svakheter når det gjelder å skape engasjement for klimasaken.

Jeg har hovedsakelig brukt nærlesing som metode. Målet med “close reading”, som på norsk kalles nærlesing, er ifølge David Schur (1998) å oppdage mer av teksten enn det man gjør ved en vanlig gjennomlesing (s. 5). Slik søker den som gjør en nærlesing å få frem det som ligger mellom linjene, og dermed bare blir formidlet indirekte i teksten (s. 12). Dette gjør man ved å undersøke hvordan en tekst er bygget opp, hvilke virkemidler eller enkeltelementer som finnes i teksten og hvilken funksjon disse virkemidlene har i teksten som helhet. Et viktig poeng for nærleseren er å være oppmerksom på hvordan disse elementene spiller inn på tekstens tema og budskap. Under nærlesingen undersøker man ulike trekk ved teksten, som for eksempel strukturelle, formmessige, språklige og tematiske trekk, samt ser tekstens elementer i lys av kontekstuelle faktorer. Blant kontekstuelle faktorer lister Schur opp blant annet historisk bakgrunn, språklige konvensjoner, andre verk teksten kan sees i lys av og

relevante teorier som f. eks. litteraturteori eller psykologi (Schur, 1998, s. 9). I min nærlesing blir spesielt teorier om klimapsykologi, klimapedagogikk og lesing av litteratur relevant å trekke inn.

Schur trekker frem nærleserens beskrivelse av teksten som en nøkkelfaktor i analysen, og gjennom prosessen med å beskrive, gjør hen også valg (1998, s. 7). Hvilke elementer man gir oppmerksomhet, og hvilke man vektlegger mest, vil variere fra leser til leser, derfor vil heller aldri to ulike nærlesinger bli identiske. Schur påpeker likevel at lesninger kan være «better or worse according to how convincing, comprehensive, and intellectually engaging they are» (s. 5). Leseren må alltid kunne argumentere for de valg av tolkning som hen gjør, og kunne gi tekstlige bevis som støtter tolkningene sine. Gjennom sin beskrivelse av teksten, samler leseren bevis som tolkningen bygger på: “We base our own claims on the evidence, and by means of the evidence, conclusions can be convincingly communicated to others” (Schur, 1998, s. 7). På bakgrunn av en nærlesning, lager man seg hypoteser om hvordan teksten bør tolkes, samtidig som man leter etter elementer i teksten som styrker disse tolkningene, eller tegn som åpner for andre tolkninger. Ved slik å gi oppmerksomhet til detaljene som utgjør teksten, kan man få en dypere forståelse for teksten man har foran seg.

Barbara Herrnstein Smith (2016) påpeker at «New criticism», en teoretisk retning som sterkt influerte hvordan vi i dag ser på nærlesing (s. 58), i sin tid ble kritisert for å være for teoretisk. Hun trekker frem at enkelte mente at denne retningen kun var opptatt av å se på de enkelte byggeklossene, de estetiske virkemidlene som ble brukt i teksten, uten å ta hensyn til kontekst, hvilke følelser teksten kan vekke hos en leser eller hvilke verdier den formidler (s. 63). Smith selv tilbakeviser dette og mener at en bred nærlesing ikke utelukker hverken kontekst, følelser i teksten eller et fokus på tekstens verdiformidling. Ved hjelp av nærlesing ser man nærmere både på hvordan elementer i teksten og deres virkning inngår i en helhetlig tolkning, og spiller sammen med den konteksten teksten eksisterer i (s. 70). I min analyse av *Bouvetøya 2052* og *En himmel full av skyer* vil jeg tilstrebe å finne en god balanse mellom å se på samspillet mellom form og innhold, og på hvordan bøkene fungerer i en økokritisk sammenheng. Når det gjelder kontekst, vil jeg se på romanene som et resultat av og som et svar på tiden vi lever i, med et særlig fokus på dagens klimautfordringer. I tillegg vil jeg se på hvordan tekstene potensielt kan brukes i en skolesammenheng.

Videre har nærlesingsmetoden blitt kritisert for å være basert utelukkende på de subjektive vurderingene til den som tolker teksten. Smith mener at dette ikke nødvendigvis er en ulempe: “...the grounding in personal observation and experience opens the possibility of shareable

insights and of connection to shareable experiences, which—largely, if not wholly—is what motivates our interest in a literary interpretation as such” (Smith, 2016, ss. 68-69). Hun argumenterer altså for at nærlesing som metode har potensial til å gi oss innsikt i hvordan andre kan tolke og oppfatte en gitt tekst, ikke bare hva en gitt leser finner av virkemidler og personlige tolkninger i teksten.

I analysekapitlene, har jeg først tatt for meg en litterær analyse av hver av de to romanene, der jeg ser nærmere på ulike komponenter av fortellingen, som oppbygning, sjanger, paratekster, fortellerposisjoner, synsvinkel, karakterer og miljøbeskrivelser. De litterære analysene er spesielt viktig for å få frem de estetiske kvalitetene ved tekstene. Med utgangspunkt i disse, har jeg så sammenlignet de to romanene i et økokritisk perspektiv. Her vil jeg bruke Stoknes (2017) og delvis også Straume (2017) sine teorier om hvilke effekter ulike narrativer om klima kan ha. Disse bruker jeg til å vurdere hvilke klimanarrativer som presenteres i romanene, og dessuten til å se på hvordan disse fortellingene har potensial til å skape engasjement for klimasaken, og hvilke handlingsalternativer de presenterer. Som nevnt i teoridelen, støtter jeg meg også på Stoknes’ ABC-modell om holdninger, som sier at en holdning består av både kunnskap, handlinger og følelser en person har knyttet til et tema. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i denne modellen når jeg ser på romanene i et økokritisk perspektiv, og dermed ta for meg hvilke kunnskaper om klima romanene formidler, hvilke handlinger de oppfordrer til og hvilke følelser bøkene potensielt kan vekke i leseren. Jeg vil også trekke veksler på Nussbaum (2016) og Keen (2007) sine teorier om hvordan vi føler empati med fiktive karakterer, og Rosenblatt (1994) og Nikolajeva (2014) sine teorier om hvordan vi forholder oss annerledes til kunnskap og læring når vi leser skjønnlitteratur enn når vi leser sakprosa.

Både den litterære analysen og de ulike teoretiske perspektivene er viktige arbeidsverktøy i metodiske prosessen. Begge deler kan bidra til det som Rolf Gaasland mener er noe av poenget med en litteraturvitenskapelig metode, nemlig å gi leseren større avstand til teksten som skal analyseres (1999, s. 13-14). Gaasland mener at en litteraturvitenskapelig metode bidrar til denne distansen, gjennom å anvende et spesifikt begrepsapparat i tekstanalysen. Slik kan man minimere de subjektive trekkene ved en tekstanalyse. Ved at man bruker de samme begrepene og den samme framgangsmåten til å undersøke tekster, oppnår man etterprøvbarehet. Andre kan se om analysen din er rimelig eller ikke, samt at man kan bruke samme metode til å analysere flere tekster, slik at disse kan sammenlignes (Gaasland, 1999, s. 15).

3 Analyse av Bouvetøya

I de neste kapitlene vil jeg se på hvordan to ulike klimaromaner potensielt kan påvirke våre kunnskaper, følelser og handlingsalternativer, knyttet til klimakrisen. Den første romanen jeg vil ta for meg er ungdomsboken *Bouvetøya 2052* av Lars Mæhle (2015).

3.1 Handlingsreferat

I denne romanen er handlingen lagt til året 2052. Hovedpersonen Roland bor i et Norge med et korrupt diktatur med sterkt begrenset ytringsfrihet. Tryggingspolitiet, et slags norsk «Gestapo», sørger for at folk som utgjør en trussel mot elitens makt fengsles, drepes og tortureres. Den norske makten og rikdommen er bygget på utvinning av olje, og de norske styresmaktene ønsker å beholde de fordelene oljen fører med seg. Derfor blir alle forsøk på å tale klimaets sak slått hardt ned på. Når vi først møter Roland, får vi høre om forberedelsene til den største klimademonstrasjonen Norge har sett. Demonstrasjonen ender i blodige opptøyer og regelrett opprør fra dem som kaller seg klimavoktere. Klimavokterne ønsker å stå opp mot de norske styresmaktene, motarbeide dem og styrte dem, for slik å få til et mer klimavennlig og demokratisk styre av landet. Roland, som nettopp har blitt overbevist om å bli klimaaktivist av John, en klimavokter han kommer i kontakt med, drar for å slutte seg til demonstrasjonen.

Idet demonstrasjonen starter, blir imidlertid Roland mot sin vilje dratt inn i realityserien «Bouvetøya 2052». I denne realityserien, blir fem unge deltakerne plassert på den norskkannekterte Bouvetøya, en ubebodd øy som ligger for seg selv i Sørishavet. I tillegg til Roland er disse med: Kathrina, den smarte, som er den som vet mest om klima, Greg, som filmer det hele, Samuel, en kamouflert sikkerhetsvakt som skal sørge for sikkerheten under TV-innspillingen, og Manuela, som er den som tar på seg lederrollen under innspillingene. Kineseren Wu Lo, som står i spissen for det mektige internasjonale selskapet Wu Lo productions, har hovedansvar for planleggingen og gjennomføringen av serien.

På Bouvetøya må de løse oppgaver knyttet til ulike sider ved klimakrisen for å sanke poeng, både sammen og hver for seg. Deltakerne har ingen nettilgang eller annen kontakt med verden utenfor, men de vet at video-opptak og rapporten fra oppgavene de må utføre, daglig blir publisert på nett. På slutten av hver dag havner de to med minst poeng i tvekamp, og den som taper, sendes ut til skipet som patruljerer utenfor kysten av øyen. Etter hvert viser det seg at noen har tatt over skipet og sender falske opptak ut til alle seerne. De deltakerne som gikk ut av konkurransen de første dagene og deler av mannskapet på skipet, er blitt myrdet. John, som i tillegg til å gi seg ut for å være klimavokter, fungerer som en av mannskapet på skipet, og

Manuela, viser seg å være agenter for den norske staten. De har blitt sendt for å sabotere realityen, for slik å stoppe den positive effekten TV-serien kan ha for engasjementet rundt klimasaken. Da Roland og Kathrina til slutt klarer å rømme fra øyen og kommer ut til skipet, er Wu Lo tatt til fange, og sitter fastbundet i skipets førerhus. Også skipets kaptein, Grol, som skulle hatt ansvar for sikkerheten underveis, har under hele realityen blitt holdt fanget om bord på skipet, men klarer i siste liten å komme seg løs. Roland og Grol klarer sammen å overvinne de to agentene og befri Wu Lo. Tilsynelatende får Roland og Kathrina en liten påskjønnelse for dette, men i virkeligheten holder Wu Lo productions dem fanget i en evig stimuli, det vil si en dataprogrammert virkelighet som stimulerer nervecellene i kroppen. Dette skjer fordi de vet for mye om fadeseen rundt realityen «Bouvetøya 2052», som ikke kan komme ut til offentligheten. Boken slutter med at Roland mottar et brev fra klimavokterne med beskjed om at de jobber med å befri ham og Kathrina, og at de vil fortsette kampen for friheten og klimaet.

3.2 Sjanger:

Bouvetøya 2052 har trekk fra flere undersjangre, de jeg vil trekke frem her er dystopien og ecofiction. Romanene innen dystopisjangeren skildrer fremtidige virkeligheter preget av en eller annen form for krise, som gjør denne virkeligheten farligere å leve i. Dette er kriser som voldsomme sykdomsutbrudd, krig og andre voldelige konflikter, totalitære regimer, naturkatastrofer og klimaendringer (Birkeland, Risa, & Vold, 2018, s. 601). Litteraturkritiker Nina Aalstad (2014) peker på at det finnes to ulike typer dystopier. I den ene typen kommer problemene av totalitære styresmakter. I den andre er det naturen og ulike naturlige mekanismer som skaper kaos, og snur opp ned på virkeligheten vi kjenner. Endringene fra naturen sin side skaper ofte massive dødsfall og samfunnskollaps, og hovedpersonene må klare seg på egenhånd utenfor samfunnets trygge rammer. Som Birkeland et. al påpeker, inneholder *Bouvetøya 2052* elementer fra begge disse typene (2018, s. 603). Truslene i boken består både av et diktatorisk regime og av problemer som klimaendringene fører med seg; farligere vær, økte farlige sykdomsforekomster og kampen for å overleve i tøffe omgivelser, med begrensede ressurser.

Den dystopiske romanen er en spesiell undergruppe av science fiction, preget av et pessimistisk syn på fremtiden; de beskriver tenkte skrekkszenarioer. Birkeland et. al skriver om dystopien at «Samfunnet blir framstilt med negative og skremmende element, ofte med innebygde åtvaringar mot den samfunnsmessige utviklinga i forfatterens eiga samtid» (2018, s. 601) Nettopp dystopiens evne til samfunnskritikk er viktig for forfatteren av *Bouvetøya*

2052: «En dystopi er i mine øyne egentlig mer en samtidsroman enn en fremtidsroman fordi det den virkeliggjør, er å ta tendensene ved vår tid – og blåse dem opp og dermed synliggjøre dem i en tenkt framtid. Dystopien setter slik ting på spissen, og er en effektiv og en tankevekkende måte å ta opp dagsaktuelle tema på» (Mæhle sitert i Birkeland et al., 2018, s. 602). I *Bouvetøya 2052* er det klimaendringer og den trusselen disse vil utgjøre om vi fortsetter å ignorere dem, som er temaet Mæhle ønsker å sette på dagsordenen. En av tendensene i samtiden som Mæhles bok fremhever, er Norges vilje til å fortsette med utvinning av olje til tross for kunnskapen vi har om at dette vil få negative konsekvenser for miljøet, og spesielt omgivelsene og levekårene til folk andre steder på kloden.

I og med at dystopiene sentrerer seg rundt store, fremtidige kriser, ligger ofte denne sjangeren tett opp mot apokalyptiske forestillinger. I de tilfellene der dystopiene omhandler klimaendringer, vil apokalypsenarrativet prege deres fremstilling av dem. Det er nettopp de dramatiske aspektene ved klimaendringene, de skremmende effektene og de store krisene som potensielt kan oppstå når konsekvensene av klimaendringene trår til med full kraft, som gjør at klimaendringer egner seg som tema for dystopiske romaner.

Så, ikke uventet, finner vi trekk av apokalypsenarrativet i *Bouvetøya 2052*. Fokuset i boken ligger på fremtidige katastrofer som vil oppstå om vi fortsetter i den retningen vi har i dag. Om den verdenen som beskrives i bokens samtid ikke akkurat kan kalles verdens undergang, så er John og Roland skjønt enige om at de vil bli kastet ut i undergangskaos og kampen for å overleve om bare klimaendringene kommer langt nok (s. 297, 244). I begynnelsen av boken forklarer John for Roland hva han mener vil skje om temperaturøkningen passerer seks grader: «Game over, Gaia. Finito. Kaputt» (s. 26).

Jeg vil imidlertid ikke klassifisere boken som en tragisk apokalypsefortelling. I og med at bokens slutt formidler et visst håp for fremtiden, er det flere trekk som peker mot en komisk apokalypsefortelling (se kapittel 2.1.3), heller enn den tragiske varianten, jamfør Garrards definisjon av disse to (2012 a, s. 95). For det første understrekes det at det enda ikke er for sent å hindre apokalypsen. Et viktig poeng i boken er dermed at så lenge vi handler i tide, og får mange nok med oss på det, kan vi unngå de største katastrofene, som den totale kollapsen av hele jordens livsgrunnlag. Et annet kjennetegn Garrard nevner for komiske apokalypsenarrativer (s.95), er at hvilke valg karakterene tar, spiller inn på hvorvidt apokalypsen kommer eller ikke. Også dette ser vi i Mæhles roman. Andre tegn på en komisk apokalypse er at rett og galt ikke er så svart-hvitt som det kunne vært. Selv om Roland har ganske bastante og ekstreme meninger, så kommer det tydelig frem gjennom diskusjoner og

gjennom Rolands refleksjoner mot slutten, at det ikke finnes en perfekt løsning for klimautfordringene, men at det er mange ulike hensyn å ta, ulike prioriteringer, og av og til et valg mellom pest og kolera. Heller ikke de «onde» blir fremstilt i svart-hvitt, noe jeg vil komme tilbake til i karakteranalysen. De har sine rasjonelle grunner til å handle som de gjør, selv om disse ikke nødvendigvis rettferdiggjør de forferdelige handlingene de utfører.

Siden *The Hunger Games* av Suzanne Collins kom i 2008, har sjangeren dystopi økt i popularitet innenfor ungdomslitteraturen (Birkeland etc., 2018, s. 600-601). *Bouvetøya 2052* er tydelig på sitt slektskap med både *The Hunger Games* og andre lignende litterære forbilder, inkludert TV-serier. Dette blir også gjort et poeng av i boken, ingenting er nytt og originalt, man trekker hele tiden på inspirasjon fra virkeligheten eller fra andre medier. Roland og broren diskuterer forbildene til realityserien «Bouvetøya 2052»:

[...] Dei har bygd konseptet på bøker og filmar og realityprogram frå tidleg 2000-tal – det er det siste nye, det. Å lage realityar basert på gamle serier som *Robinson* og *Energikampen* og ... og

- ... Dødslekene?

Veslebroren nikka.

- Du veit at *Dødslekene* er ein kopi av ei anna bok? sa Roland [...]

- Så Bouvetøya 2052 er berre ein kopi av kopiar? kviskra Julian.

- Alt er kopiar av kopiar, sa Roland.

- Nesten slik som i ein stimuli?

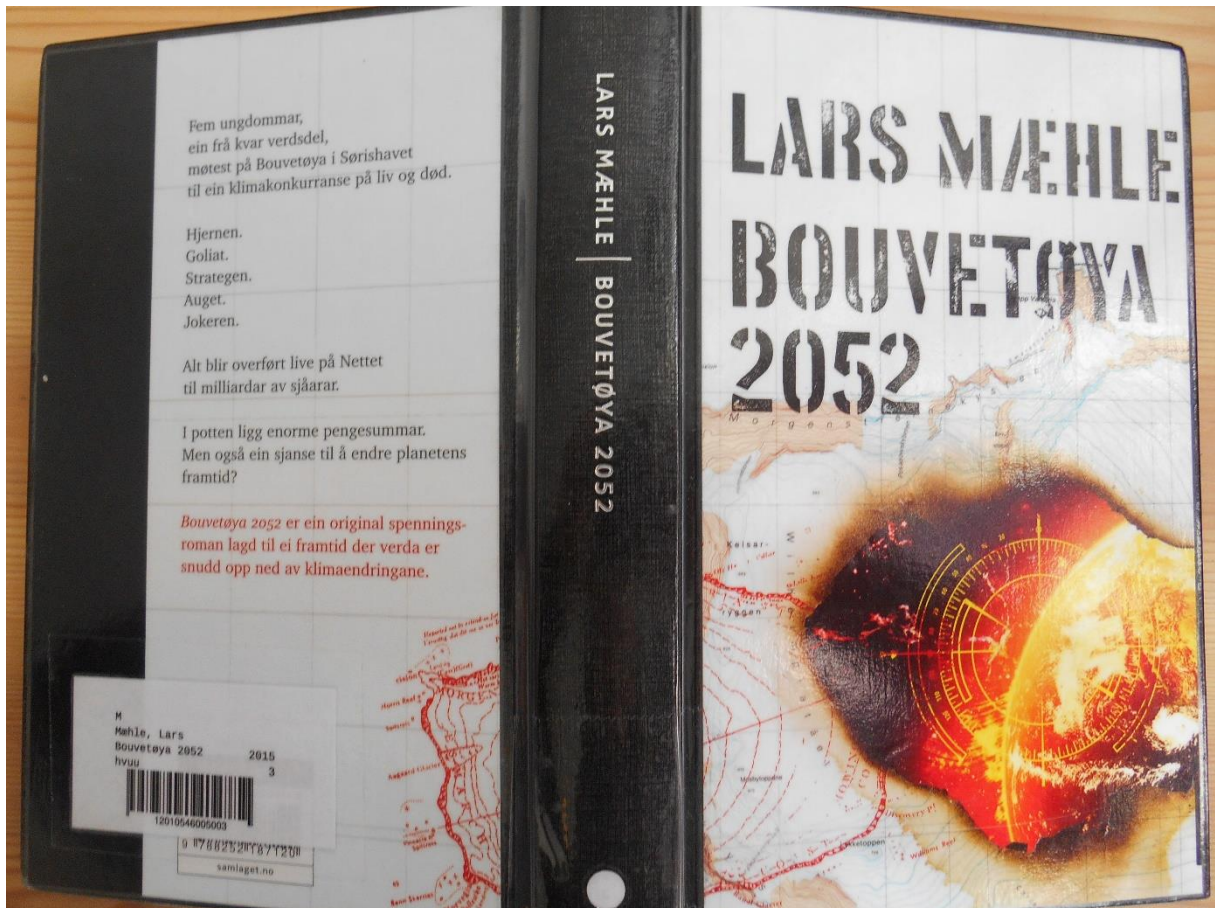
(Mæhle, 2015, s. 35)

Med dette viser Mæhle både at han står i en litterær tradisjon og er bevisst sine forbilder. Samtidig gir han et frempek på det som blir viktig for avsløringene mot slutten av boken; det som oppfattes som virkelig er av og til bare en falsk kopi.

I tillegg til å være dystopisk, kan *Bouvetøya 2052* klassifiseres som «ecofiction» eller «environmental fiction». I følge Dwyer (2010, s.2) er «environmental fiction» og «ecofiction» begreper som gjerne blir brukt om hverandre, selv om ulike personer definerer dem på ulike måter. Begrepene kan oversettes til det norske «økofiksjon». Denne litteraturen handler om miljøproblemer i en eller annen form, eller om forholdet mellom mennesker og de fysiske omgivelsene. Økofiksjon inkluderer også bøker med holdninger som er positive til å leve på en ikke-utnyttende måte ovenfor naturen, «that contrasts traditional and industrial cosmologies», skriver Dwyer (2010, s. 2). Dwyer sin beskrivelse av økofiksjon som bøker der tankegodset går på tvers av det vekstorienterte tankesettet, passer godt på *Bouvetøya 2052*, da boken tydelig setter spørsmålstegn ved profitt-orienteringen som gjør det mulig å prioritere økonomisk vekst foran klimaets fremtid. Andre kjennetegn Dwyer fremhever for denne

sjangeren er fokuset på miljøvennlige handlinger av ulike slag og at forfatteren har som mål å gjøre leseren mer bevisst miljømessige problemer med tekstene sine (2010, s. 5). Dwyer problematiserer selv dette siste kjennetegnet, da det gjerne er vanskelig å vite hva forfatteren har villet med en tekst. Men om det virker som om boken har potensiale for å skape et engasjement for miljøet, vil jeg anta at det er mulig å kalle denne litteraturen for økofiksjon.

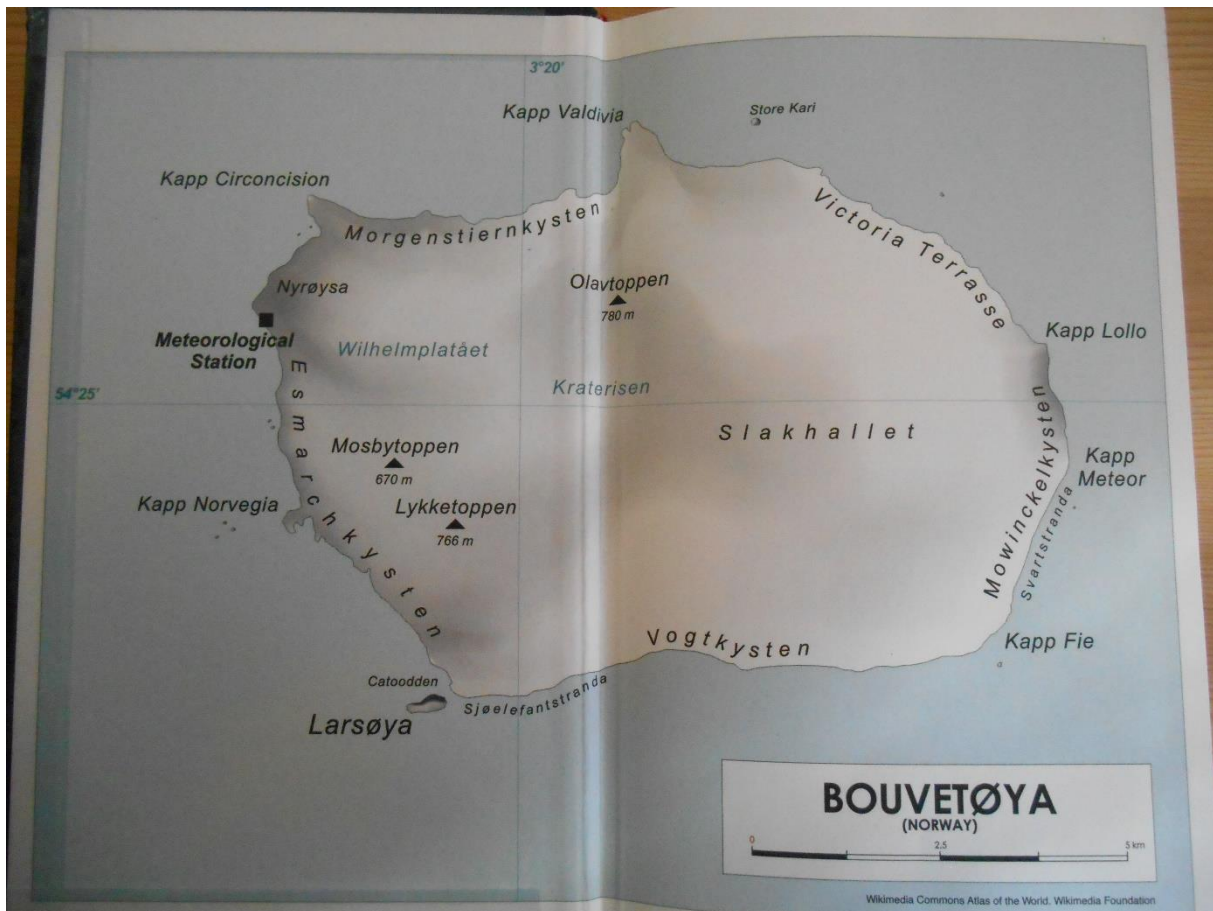
3.3 Paratekster:

Figur 1: Omslagsillustrasjon *Bouvetøya 2052* (Mæhle, 2018), laget av Stian Hole

Bokens forside viser deler av et detaljert og nøyaktig kart, som gir inntrykk av å være et utsnitt fra et ekte eller i hvert fall et realistisk kart. Det inneholder både vanlige karttegn, som bl.a. høydekurver og høydemeter, samt stedsnavn. Sikteskiven man ser gjennom hullet som er brent inn i kartet, kan muligens være elektronisk, da den angir tall langs kanten, og har en gul farge. Sikteskiven kan gi assosiasjoner både til science fiction-sjangeren som gjerne har fokus på teknologiske hjelpemidler, og spenningsromaner med innslag av vold og skyteepisoder. Bildet av den oransje-gule jordkloden med sin nesten glødende atmosfære, inneholder farger som signaliserer intensitet og action, men som også kan henspille på det

faktum at jorden blir varmere. Dette bildet kan derfor tolkes som en visualisering av global oppvarming, og et tegn på at boken vil ta for seg klimaendringer. Det at det er jorden som er innenfor våpensiktet, kan signalisere at jorden står i fare.

Figur 2: Innsidepermer *Bouvetøya* 2052 (Mæhle, 2018), kart fra Wikimedia Commons Atlas of the World

Også på innsidepermene er det et kart. Kartet på innsidepermene er mindre detaljert enn forsidekartet, men viser Bouvetøya i sin helhet, med bare de viktigste stedene føyd inn, samt enkelte kartografiske symboler. Om man ser nøye etter, kan man finne igjen mange av stedsnavnene fra forsiden på kartet på innsidepermene, så en observant leser vil få med seg at også forsidekartet er over Bouvetøya. Björn Sundmark (2014) påpeker at kart bidrar til å skape en setting for en historie, «provide a sense of place» (s. 67), og fremhever at en av funksjonene til kart i fantasybøker er at de «anchor the fantasy to the real. They make the secondary world consistent and believable» (Sundmark sitert i Goga, 2014, s. 97). I dette tilfellet er det ikke snakk om å visualisere en sekundær verden, men om å plassere handlingen på en virkelig, men for mange ukjent, øy. Kartet kan likevel bidra til å gi leseren et inntrykk av størrelse, avstander på øyen, samt plassere viktige steder i forhold til hverandre. På innsidepermene er både målestokk og navnet på øyen oppgitt i nedre høyre hjørne, hvor det i

tillegg står at kartet er hentet fra Wikipedia Common Atlas of the World. Der kan man gå inn og finne det samme kartet. Det er altså ingen tvil om at dette er et ekte kart over Bouvetøya.

Goga skriver at kartene i krimbøker for eldre barn ofte er tegnet på en abstrakt måte med kartografiske symboler (Goga, 2015, s. 81-82). Slike nøyaktige, abstrakte kart kan minne om etterforskeres nøyaktige og detaljerte gjengivelser, basert på fakta, uten plass for fantasi. I *Bouvetøya 2052* finner vi igjen denne karttypen, et kart med kun kartografiske symboler, og med minimalt med informasjon.

Etter selve fortellingen, kommer en avsluttende del, i tre korte avdelinger, med kommentarer fra forfatteren. Disse viser til ulike kilder der man kan lese om klimaendringer. Den første avdelingen er en takk til dem som har hjulpet Mæhle med å oppnå korrekthet i romanen. Her skriver han også om en bok som inspirerte ham til å skrive *Bouvetøya 2052*, boken *2052: A Global Forecast for the Next Forty Years: A Report to the Club of Rome Commemorating the 40th Anniversary of The Limits of Growth* av den norske økonomen Jørgen Randers (Mæhle, 2015, s. 319). I de to neste avdelingene følger korte presentasjoner over flere kilder til kunnskap om klimaendringer, anbefalt lesing for dem som skulle være interessert i å finne ut mer. I beskrivelsene av noen av kildene, går det klart frem at opplysninger karakterene i boken kommer med er hentet derfra. Et eksempel er at John i begynnelsen av boken forteller Roland at det vil bli slutten på livet på jorden, om temperaturøkningen passerer 6 grader (s. 26). I oversikten over anbefalt lesing kommer det frem at denne opplysningen står i boken *Seks grader. Vår fremtid på en varmere planet* (Mæhle, 2015, s. 323). Dette gir inntrykk av at forfatteren har gjort grundige undersøkelser på forhånd, og bygger sine beskrivelser og faktaopplysninger i boken på pålitelige, faglige kilder. Alle faktaopplysningene, beskrivelsene og meningene som kommer frem i boken trenger ikke nødvendigvis være helt korrekte av den grunn, men forfatteren skaper i det minste inntrykk av at boken er faglig fundert. Med disse referansene legger forfatteren også opp til at leseren selv kan finne ut mer om både Bouvetøya og klimaendringer på egenhånd, men da gjerne gjennom de kildene forfatteren selv anbefaler.

I sum bidrar paratekstene og sjangertrekkene til å gi inntrykk av en bok som ligger relativt tett opp mot en plausibel virkelighet. Kartene, nøyaktige beskrivelser av ekte steder og kildehenvisningene gir signaler om en bok som bør leses som noe som potensielt kunne ha hendt i fremtiden. Dette stemmer godt overens med forfatterens eget utsagn om at han anser dystopien for å være en samtidsroman som egentlig handler om tendenser i vår egen tid, men som satt inn i en tenkt fremtid kan tydeliggjøres i det de forstørres og overdrives (Birkeland et. al, 2018, s. 602).

3.4 Oppbygning

Fortellingen i *Bouvetøya 2052* strekker seg over et tidsrom på 8 dager og starter 21. desember. De viktigste hendelsene skjer 24. og 25. desember, altså samtidig med en potensiell julefeiring. Handlingen den første dagen foregår parallelt i Sørishavet på skipet «Hanse Explorer», og i Oslo, før Roland fraktes til Bouvetøya.

Gaasland (1999, s. 51-53) skriver i *Fortellerens hemmeligheter* at det går an å peke på ulike faser i oppbyggingen av en fortelling. Disse er hentet fra klassisk dramaturgi, og i den følgende analysen av spenningsoppbygningen i Mæhles roman vil jeg ta utgangspunkt i disse fem hovedfasene, eksposisjon, igangsetting av handling, intensivering av konflikten, spenningstopp og avslutning, som sentrale faser i en fortelling.

I det første kapittelet er handlingen lagt til skipet «Hanse Explorer», som befinner seg rett utenfor Bouvetøya. Her er synsvinkelen lagt til kapteinen Grol. Kapittelet fungerer som en presentasjon av settingen for den senere historien, altså av realityserien, Bouvetøya og klimaet der. Det er også her vi finner igangsettingsfasen. Her får vi vite at Grol og hans medarbeider, som jobber med overvåkingskameraene over øyen, får en sterk mistanke om at noen som ikke skulle vært der, befinner seg på øyen. Realityserien skal snart begynne og en ukjent på øyen utgjør en potensiell trussel for deltakerne under opptakene.

Etter denne igangsettingsfasen kommer en lengre eksposisjonsdel (kap. 2-11) der hovedkarakteren Roland og andre viktige karakterer presenteres. Her beskrives også Norge som klimadiktatur. I denne innledende delen får vi dessuten et tilbakeblikk som forteller hvordan Roland møtte John, klimavokteren som overtalte ham til å bli klimaaktivist, og vi får følge argumentene som overbeviste Roland. Intensiveringen av konflikten begynner når Roland oppdager at det er noe feil med stimulien han har fått, noe som gjør at han mister kontrollen over seg selv. Etter å ha oppdaget dette blir han angrepet av Tryggingpolitiet som sender ham til Bouvetøya (kap. 14-16). Denne hendelsen kan sees som en igangsetting av neste fase i fortellingen, nemlig innspillingen av realityserien.

Spenningskurven stiger under selve innspillingen av realityserien (kap. 17-70). Under løsningen av oppgavene de får under konkurransen, skjer det flere farlige hendelser. Etterhvert avsløres flere og flere «mystiske» hendelser, og faren deltakerne befinner seg i blir stadig tydeligere, også for deltakerne selv. Spenningen knytter seg i denne fasen også til dynamikken i gruppen, og etter hvert mer og mer til hvem Manuela virkelig er, og om hun er venn eller fiende.

Under selve klimakset (kap. 78-79) samles de gjenlevende karakterene ute på skipet, der den parallelle handlingen der Grol har synsvinkelen, har foregått. Der skjer det et endelig oppgjør mellom Roland og John, skurken som Roland til å begynne med trodde var vennen hans. Etter klimakset kommer det en siste del som boken kaller «Epilog: Det brennande lyset» (kap. 80-82), der handlingen foregår i tilsynelatende trygghet i Kina, 3 dager senere. Her er det først en fase med spenningsfall, en begynnende avslutningsfase, der vi får vite noe om hvordan det går med de ulike karakterene etter at selve klimakset er ferdig. Imidlertid avbrytes dette av en ny igangsettingsfase. Det introduseres et nytt problem ved at Roland oppdager at den virkeligheten han tilsynelatende har rundt seg, ikke er ekte (s. 311). Etter denne erkjennelsen kommer en kort spenningsoppbygning som kulminerer i at Roland leser brevet fra klimavokterne om at de vil prøve å redde ham (s. 316-317). En kort avslutningsfase følger, der Roland forsoner seg med tanken på at han ikke vet hvordan dette vil ende, og at han ikke kan påvirke det selv. I epilogen viser dermed slutten seg å være åpen. Vi vet ikke hvordan det vil gå med Roland og realitydeltakeren Kathrina, som også holdes fanget i en virtuell stimuliverden. Det ser mørkt ut for dem, men det er samtidig et glimt av håp.

Jeg vil karakterisere boken som en spenningsbok og det er nettopp spenningen både i de farlige situasjonene karakterene står ovenfor med jevne mellomrom og i alle de mystiske omstendighetene som sakte men sikkert blir avdekket rundt «Bouvetøya 2052», som driver leseren videre. Mye av spenningen i boken ligger i alt det leseren ikke får vite, men bare får små hint om. Når man hopper over et tidsrom i en fortelling, og det ikke fortelles hva som skjedde i det tidsrommet, kalles dette ellipse (Gaasland, 1999, s. 39). Ofte brukes ellipse når det ikke skjer noe av betydning i den tiden som utelates, men Gaasland påpeker også at «der det utelatte tidsrommet skjuler viktig informasjon, kan ellipsen bidra til å skape ekstra spenning og mystikk» (Gaasland, 1999, s. 39). Dette er tilfellet flere ganger i *Bouvetøya 2052*. De viktigste stedene dette skjer er de to mest dramatiske handlingene Grol er involvert i. Første gang er når han blir slått ned og kidnappet, da fortelles det bare om det øyeblikket han innser at noe slikt kommer til å skje (Mæhle, 2015, s. 52), før fortellingen forsetter flere kapitler senere når han er blitt fanget i lasterommet (s. 101). Det samme gjelder når Grol skyter John. Igjen fortelles det om øyeblikket de alle skjønner hva som kommer til å skje (s. 301), før fortellingen stopper, og begynner igjen på et senere tidspunkt. Roland minnes senere at John ble skutt på skipet (s. 305). I tillegg skaper Mæhle spenning ved å fortelle om karakterenes reaksjoner før det avsløres hva som faktisk skjer.

3.5 Personkarakteristikk

3.5.1 Synsvinkel og forteller

I *Bouvetøya 2052* er det en tredjepersonsforteller, som ikke kommenterer fortellingen etter hvert som den skrider frem. Fortelleren er aural, som vil si at hen ikke er tilstede som en aktør i fortellingen. Hen er ikke allvitende, vi får ikke vite mer enn det den som fortelleren følger tenker og sanser. I størst grad følger fortelleren Roland, og vi får et godt innblikk i hans tanker og refleksjoner, men vi vet ikke hva de andre karakterene tenker. Dette kalles for intern fokalisering (Andersen P. T., 2012, s. 49). Per Thomas Andersen kaller en fortelling med aural forteller og intern fokalisering for tredjepersonsfortelling (s. 51). Noen ganger i fortellingen får vi også vite mindre enn det den fokuserte gjør. Med jevne mellomrom brytes fortellingen til Roland opp, og synsvinkelen legges til Grol, kapteinen på skipet, som sammen med sitt mannskap har ansvar for sikkerheten til de unge deltakerne mens de er på øyen. Når synsvinkelen ligger hos Grol, brukes dette til å gi leseren informasjon som Roland ikke har, om hva som skjer utenfor Rolands umiddelbare nærhet. Det er tydelig at fortelleren holder tilbake informasjon. Grol vet noe om trusselen som leseren ikke får vite, vi får bare vite hans reaksjon på denne informasjonen. F. eks. slutter kapittel tolv slik: “Da han snudde seg, innsåg han at noko frykteleg var i ferd med å skje” (s. 52). Personen som har kidnappet Grol kalles konsekvent for forræderen, i stedet for å avsløre hvem det er. Det at leseren ikke får vite det samme som Grol vet, gjør at hen sitter med følelsen av at fortelleren holder igjen viktig og sjokkerende informasjon. Dette bidrar til å bygge opp spenningen i boken. Det gjør leseren nysgjerrig og spent på hva denne trusselen er, og hvordan den vil komme til å påvirke Roland.

Når det gjelder deltakerne i realityserien kommer det en presentasjon av hver av disse i løpet av sendingene av serien, gjennom deres personaliakart (s. 38-41). Denne informasjonen blir supplert av mer inngående og nyanserende informasjon senere i boken.

I stor grad kommer informasjonen vi får om personene fra Rolands oppfatning av dem. Replikkvekslingene, spesielt diskusjonene rundt skrivingen av rapportene de lager sammen de to første dagene av realityserien, brukes også til å få frem både deres personlighet og deres ståsted i forhold til klimautfordringene. I tillegg til det de sier, er handlingene deres med på å gi oss et bilde av dem som personer. Vi får også mye informasjon gjennom Rolands og Grols vurdering av de andre karakterene. Gjennom deres tankereferat får vi en oppfatning både av dem selv, og av de andre.

3.5.2 Protagonisten

Roland er den unge identifikasjonsfiguren i denne ungdomsboken. Helt i starten poengteres det at Roland enda har noen måneder igjen til han blir atten (s. 18). Til å begynne med fremstår Roland som rebelsk, som en som liker å leve farlig og å leve på kant med samfunnet. Han henger på en ulovlig nettkafé, der han er for ung til å komme inn, og han tar ulovlig og potensielt farlig stimuli. Stimulien Roland bruker i begynnelsen av boken, mener jeg kan oppfattes som en parallell til narkotika, da den er stimulerende, gir hallusinasjoner (eller indre bilder) og er ulovlig. Det er også tydelig at han ser frem til opptøyene senere samme kveld, selv om han vet at myndighetene vil slå ned på det, og at det vil bli voldelig (s. 24-25). Dette er tydeligvis ikke noe som stopper ham fra å delta, noe som kommer frem i dette sitatet der Roland er hjemme og snakker med søsknene sine. Han står i opposisjon, både til samfunnet og familien.

- Tenk deg ein framtid der det ikkje er mogleg å fiske i marka. I det heile.

Julian grein på nasen.

- Huff!

- Snart blir det slik. Og vi har berre fått forsmaken...

No lente storesøstera seg fram i sofaen.

- Slutt å kòdde med hovudet til bror din. Det er ille nok at éin av oss er hjernevaska av stimuli og klimaekstremisme – og yppar seg med styresmaktene. Du bør passe deg! Du hamnar i fengsel før du veit ordet av det. (s. 36)

Videre er det lett å oppfatte ham som ganske bastant, slik vi også ser i sitatet ovenfor. Han er alltid sikker i sin sak når han beskriver verden, og spesielt klimautfordringene. Dette fører til at han fremstår som en bedreviter, som i dette sitatet fra en diskusjon om hvilken energiform realitydeltakerne vil satse på under konkurransen:

- Det må bli vind, da, konkluderte Roland

Manuela studerte ham inngående.

- Flaks at vi har ein i gruppa som er så skråsikker. Og som vil gjere eit stort val før vi har drøfta dei ulike alternativa. (s. 164)

I tillegg beskrives Roland gjennomgående som rastløs, i konstant bevegelse og med en uro i kroppen: «Ein vond hakkande rastløyse i kroppen. Han klarte ikkje å ligge stille, måtte opp og ut. Kroppen virra omkring. Hendene famla» (s. 32). Han er også ofte misfornøyd med ett eller annet. Det er alltid noe som irriterer ham og gjør ham sur, noe som kan sees i sammenheng med at han ikke klarer å falle til ro. Dette er en av tingene som bidrar til å gi boken et preg av uro, noe som passer godt sammen med det foruroligende budskapet om konsekvenser av klimaendringene. Roland kjenner en økende uro, og en rastløshet som gjerne også kan sees i

sammenheng med trangen til å gjøre noe for å få en endring, selv om rastløsheten nok også kan skyldes bivirkningene av stimulien.

I følge Karsrud (2010) har helten i vestlig kultur ofte, i tillegg til å fremstå som maskulin og maktorientert, «utført voldsomme dåder, men samtidig hatt egenskaper som medfølelse, lidenskap, uselviskhet, tålmodighet og mot» (s. 26). Roland har ikke mange av disse kjennetegnene, og fremstår ikke akkurat som veldig helteaktig til å begynne med. Imidlertid vokser Roland på utfordringene han møter, og mot slutten av boken, når alvoret i situasjonen krever det, er det han som både tar avgjørelser og passer på de andre så godt han kan. Da han og Kathrina er klare til å forlate øyen, viser han også sin uselviske side. Både Roland og Kathrina viser i denne scenen at de har et ønske om å være i helterollen.

Kathrina har tanker om å lide martyrdød, som en ekte helt:

- Du *må* love å forlate meg her om det blir nødvendig.

Roland kjente ein dirr vekse i kroppen, og det enda med at han knytte høgreneven til ein hard knute.

- Her skal ingen lide martyrdøden, det er det einaste som er sikkert.

Berre idiotar vel å bli martyrar.

Eit forsiktig smil bredde seg i munnvika hennar.

- Vil du ikkje gi meg gleda av å bli ein helt for ein gongs skuld? For å ha handla modig og edelt og ikkje berre få brukt hjernen og kunnskapane mine? (s. 260)

Roland har mer fokus på den handlende helten:

- Det einaste eg veit, er at om eg overlèt deg til døden her på Bouvetøya, så har eg feila. Same kva konsekvensane elles vil bli. Og eg veit dessutan at om alle hadde tenkt slik eg gjer no, om alle hadde handla rett i det vesle, ville vi òg klart å løyse problema i det store. [...]Men om ein ikkje prøver å gjere ein forskjell, kva er ein verd da? (s. 261)

Roland fremstår i stor grad som en ganske vanlig gutt, men som likevel blir tildelt en viktig rolle. Det han gjør, får stor betydning for andre, og han blir et forbilde i kampen mot miljøsvineri. Dette kan bidra til å formidle at alle kan utgjøre en forskjell og gjøre noe viktig selv om de ikke ser på seg selv som helter. Karakteren til Roland er dermed ikke statisk, men dynamisk. Karakteren hans endres, etter hvert som han vokser på de erfaringene han gjør seg. Når det gjelder miljøengasjementet hans, ser man også en endring i løpet av boken. Roland bryr seg om miljøet både i starten og på slutten av boken, men bevisstheten hans rundt klimaendringene, motivasjonen hans og hvordan han ser på sin egen plass i miljøengasjementet, endres i løpet av boken. I starten av boken kritiserer søsteren ham for å være kvasi-idealist:

Du er liksom blitt *så* raddis. Men egentleg er du berre ein naiv klimaromantikar. [...] Seier at du er individualist, at du vil frigjere deg frå «oljemafiaen» - og handle ut frå omsynet til kloden og fellesskapet. Samtidig gjer du ikkje ein skit sjølv. Sit berre nede på dei bulene og bruker opp alle nettkronene³ noko stimuli. (s. 36)

Slik jeg tolker det, fremstilles Roland som om han blir engasjert i klimasaken først og fremst fordi det er en måte å være i opposisjon til det bestående på, inkludert styresmaktene. Senere i boken minnes Roland den kritikken søsteren gav ham, for at miljøengasjementet hans var tuftet på egoistiske grunner:

Det var same type replikk storesøstera alltid lirte av seg. Under låg det at miljøradikalismen han forfekta – og som han i sitt eige hovud meinte handla om omsyn for *flest mogleg* menneske – egentleg dreidde seg om å framheve seg sjølv, å flagge ei sak for å markere revir, og at heile klimasaka egentleg var fundert på noko holt og sjølvgodt, snarare enn eit genuint ønske om å redde jorda. (s. 182)

Når John prøver å overbevise ham om å bli klimaaktivist reflekterer Roland over hvordan han har forholdt seg til klima før:

Roland var sjølv motstandar av alt som hadde med CO₂ utslepp å gjere. I alle fall i prinsippet. Men han hadde vel ikkje akkurat vore fremst i demorekkene av klimaaktivistar, som risikerte fridom og helse i eit forsøk på å redde verda. (s. 26)

Vi får inntrykk av at Roland bare har vært klimaaktivist en kort stund, at han ikke har gjort noe særlig for å motvirke klimaendringene enda. Når Roland argumenterer i diskusjonene under konkurransen, nevnes flere ganger at synspunktene og argumentasjonen hans er inspirert av John og Stefi sine argumenter (eks. s. 130 og 160). John nevner etter avsløringen at akkurat Roland ble plukket ut som offer for manipulasjonen, fordi han viste seg å være den lettest påvirkelige av alle på kafeen Mensch (s. 290-291). Han har tilsynelatende ikke så selvstendige meninger, og fungerer som papegøye for dem som har plantet disse meningene i ham. På den andre siden beskrives også Rolands trang til å gjøre noe for klima. Selv om han ikke gjør noe konkret tidlig i boken, så er han klar for å gjøre noe. «Sjølv kjende han seg meir enn klar til kamp. Frå no av skulle han bruke all sin energi på oppgåva som klimavaktar og ofre alt for Saka, som John hadde leidd merksemda hans mot» (s. 25). Det er altså en dobbelthet i den tidlige beskrivelsen av Roland, han har lyst til å gjøre noe for klima, og har fått med seg at det er viktig, men han gjør likevel ikke særlig mye selv. Dette kan selvfølgelig også henge sammen med at han fremstilles som «nyfrelst». Han er en fersking som utforsker rollen som miljøengasjert, som inntil nylig ikke brydde seg om klima i særlig stor grad.

³ Her skulle det nok stått «på noko stimuli», men dette ordet mangler nok i *Bouvetøya 2052*

Som sagt, så utvikler imidlertid Roland seg i løpet av boken, og med ham også grunnene til at han engasjerer seg i klimasaken. Han går fra å engasjere seg fordi det er en mulighet til å markere selvstendighet, til å engasjere seg fordi han opplever at det er viktig, fra å engasjere seg ut ifra en individualistisk tankegang, til å engasjere seg ut ifra mer altruistisk grunnlag, fra å se at han selv vil tjene på det, til å handle ut ifra en tanke om plikt ovenfor menneskeheten. Rolands refleksjoner rett før de forlater øya viser noe av denne endringen:

Desse dagane her på øya... ja, dei har fått meg til å tenke over ting. [...]

– Og kva har du funne ut? [...]

– Ingenting, sa han til slutt. Eg har ikkje funne ut ein skit. Eg er meir forvirra enn nokon gong. Det einaste eg veit, er at om eg overlèt deg til døden her på Bouvetøya, så har eg feila. Same kva konsekvensane elles vil bli. Og eg veit dessutan at om alle hadde tenkt slik eg gjer no, om alle hadde handla rett i det vesle, ville vi òg klart å løyse problema i det store. Om absolutt alle menneske hadde endra levesettet sitt, ville vi klart å redusere CO₂ utsleppa.

– Men det vil aldri skje. Det veit du godt.

Roland stira ned i bakken.

– Naturleg vis. Men om ein ikkje prøver å gjere ein forskjell, kva er ein verd da?» (s.261)

I slutten av boken vektlegger Roland også i større grad enkeltindividets ansvar, og er mindre opptatt av å skylde på myndighetene og peke på deres feil. Samtidig er han mindre bastant i meningene sine, mer usikker på om det finnes en rett løsning. Han er blitt mer klar over at å få et bedre klima også vil innebære hard jobbing, ikke bare modige handlinger, og at mange personlig og som samfunn vil måtte ofre noe.

3.5.3 Bikarakterer

Bikarakterene fremstår til en viss grad som flate og statiske karakterer. Informasjonen i personaliakartene før vi treffer de ulike deltakerne i realityserien, og det faktum at alle deltakerne har ulike “roller” og kallenavn basert på det som man anser som deres viktigste egenskap, er med på å bygge opp oppfatningen av at disse er typer. Kathrina er “Hjernen”, Greg er “Auget”, Samuel Briggs er “Goliat”, Manuela er “Strategen” og Roland er “Jokeren”. Førsteintrykket og den rollen hver av karakterene blir tildelt, både utvikles og utfordres videre utover i boken. Etterhvert som leseren blir bedre kjent med hver av karakterene, avsløres det at de har flere sider av personligheten sin enn det kan virke som ved første øyekast. Kathrina sitt tidligere nevnte ønske om å være helt, og ikke bare en forsiktig, nerdete bokorm, er et eksempel på det. Om disse karakteren kan kalles for runde selv om de har flere enn en side, vet jeg ikke, men de er i hvert fall ikke gjennomførte flate.

Antagonistene, Manuela og John, er heller ikke flate, statiske karakterer. Manuela har i hovedsak to ulike roller i denne boken. Hun er deltaker i konkurransen størsteparten av boken, men i tillegg avsløres det at hun er hemmelig agent som jobber for den norske staten for å sabotere realityen. I tillegg aner vi konturen av en tredje rolle hun innehar, som fyller ut bildet av henne. Dette er rollen som fattig, afrikansk klimaflyktning, desperat etter å skaffe familien det den trenger, og vant til å leve under svært harde kår (s. 298). De to første rollene posisjonerer Manuela som en noe kynisk ledertype, tøff, bestemt, som vet hva hun vil, og som ikke skyr noen midler for å nå målene sine. Dette er hovedinntrykket hun gir. I tillegg ser vi innimellom glimt av en annen Manuela, en som er sårbar, som har lidd mye, er under hardt press, og som bryr seg (om enn bare litt) om Roland. Dette kommer tydeligst frem under samtalen Roland og Manuela har om hvorfor Manuela ikke drepte Roland da hun hadde ham alene kvelden før:

- Kvifor har du ikkje drepe *meg*, når du opplagt har hatt sjansen?
Revolveren begynte no å dirre i handa til Manuela. John studerte henne brått med eit merkeleg blikk.
- Eg trudde bugen verkeleg hadde slått deg ut for godt, svarte ho omsider. (s. 294)

Et annet eksempel på at Manuela viser følelser som assosieres med svakhet og medfølelse, er på side 206-208, der den samme situasjonen de refererer til blir fortalt i nåtid. Det begynner slik:

Han stirra inn i dei store, trill runde, brune auga. Og han såg frykten som stod skriven i dette ansiktet, hadde aldri sett henne slik før, Manuela som alltid var på høgde med alle situasjoner. No minte ho mest om ein liten forskremt jentunge. (s. 206)

Rett etter står det at Roland blir forvirret av at hun gråter.

John har ikke i like stor grad slike forsonende trekk, men hans dybde går på at han har flere ulike identiteter, som fremstår som litt ulike. Den første identiteten hans er John, en klimaaktivist som er svært engasjert på miljøets vegne, som er lidenskapelig, opprørsk, og misjonerende. Denne identiteten er også vennlig innstilt overfor Roland, en venn han stoler på. Den andre identiteten hans er Armin, en programmerer som av Grol blir fremstilt som en liten, skallet pygme med briller, men som er mer hardfør enn han tilsynelatende ser ut som, og som følger de ordene han får, selv om han er imot dem. Den tredje, og virkelige identiteten hans er norsk spesialtrent agent. Da fremstår han som kynisk, beregnende, og egoistisk, en soldat med gode dataferdigheter som utnytter Roland og ønsker å drepe ham. Han er en som gjør jobben sin, uten å stille spørsmål ved de etiske sidene ved det han gjør.

Når det gjelder klima, har han flere ståsteder. Han er hele tiden klar på at klimaendringene vil komme, og at de vil bringe med seg katastrofe og en hard kamp for å overleve. Men der han til å begynne med gir uttrykk for å tenke at dette er grunn til handling og optimisme med tanke på at dette er noe vi kan endre, så viser han seg på slutten å være mer kynisk. Han gir uttrykk for at klimaendringene vil komme uansett, og at å prøve å redde seg selv er viktigere og mer fruktbart enn å prøve å redde klimaet. Selv om mange av trekkene i de ulike identitetene hans er overlappende, så vil jeg si at John er en karakter som i leserens øyne utvikler seg i løpet av romanen. Dette gjelder jo i aller størst grad hans innstilling når det gjelder hvordan han forholder seg til klimaendringene, og om han er venn eller fiende.

Så kommer spørsmålet om Wu Lo kan karakteriseres som antagonist i denne fortellingen. Til å begynne med blir Wu Lo fremstilt som en som prøver å gjøre noe godt for miljøet, om enn også styrt av økonomiske hensyn og jakten på profitt. I den endelige kampen mot John og Manuela, står han på samme side som Roland, de er begge ofre for John og Manuelas plan. Lenge blir Wu Lo beskrevet av Grol som den potensielle redningen, før han innser at også Wu Lo har liten sjans mot de norske agentene. Når Roland og Grol har reddet Wu Lo og alle til slutt er kommet i sikkerhet, viser det seg at Wu Lo ikke er en «redningsmann» som vil støtte dem og beskytte dem, men at også han vil bedra dem og holde dem fanget. Wu Lo blir altså karakterisert både som en hjelper, og som antagonist.

3.6 Miljøbeskrivelser

Handlingen i *Bouvetøya 2052* utspiller seg hovedsakelig på tre forskjellige steder: I Oslo, på Bouvetøya og til slutt i Kina. Det Norge som beskrives i romanen er på flere måter annerledes enn det Norge vi kjenner i dag. Enda flere flyktninger har kommet fra andre land, arbeidsledigheten er tydeligvis stor, og også fattigdommen (s. 23). Demokratiet er blitt et skinndemokrati, der korrupsjon styrer og ytringsfriheten er sterkt svekket. I Norge har man fått tryggingspoliti, som fengsler og torturerer klimaaktivister. Grensen til Norge er helt stengt, ingen flyktninger får komme inn i landet. Det verserer til og med rykter om drap av klimaflyktninger. Den norske stat er blitt et korrupt terrorvelde, der eliten klamrer seg til den makten og de økonomiske fordelene som oljen alltid har gitt dem (s. 27-28).

Selv om eliten i Norge karrer til seg store rikdommer, så gjenspeiles ikke dette i den vanlige befolkningen. Rasjonering på energi, vansker med å få tak i kjøtt til middagen, økt arbeidsledighet og begrenset med penger til internett gjør at hovedpersonen, Roland, ikke kan leve et like behagelig liv som de fleste i virkelighetens Norge i dag. Til og med i rike Norge, i bokens år 2052, må en god del gå sultne (s. 28). Roland reflekterer i begynnelsen av boken

over hva det vil si for han og familien at faren er blitt permittert fra jobben: «Heile arbeidsstokken var blitt leasa ut. Familien ville gå usikre økonomiske tider i møte. Svolt og redusert komfort var konsekvensane» (s. 31). På julaften husker Roland tilbake til hvordan broren alltid hadde laget hjemmelagde julegaver på et gratis fritidstilbud, og at faren mirakuløst nok pleide å få tak i kjøtt til julemiddagen, til tross for at de hadde lite penger. Både faren og søsteren til Roland er arbeidsledige, noe som forklarer mangelen på penger, men man får inntrykk av at dette ikke er en uvanlig situasjon.

Handlingen starter i Oslo, som er Rolands hjemby. Her beskrives kafeen Roland henger på, gatene, og hjemmet hans. Når det gjelder «ute på gaten» nevnes flere spesifikke ekte steder i Oslo. Det viktigste er Youngstorget, der demonstrasjonen skal være, ellers kan Storgata, Porten og Gråbeinskvartalet, der Roland bor, nevnes (s. 55-57). Om man ønsker kan man følge flere av rutene Roland tar, enten rundt i Oslo, eller på kart. Handlingen foregår altså på veldig spesifikke, gjenkjennbare steder. Nikolajeva skriver at hvis vi vet at steder nevnt i en bok er ekte, kan dette bidra til at vi også forventer at andre steder i boken finnes, og at fakta som presenteres stemmer (2014, s. 26). At fortellingen skjer ikke bare i Oslo, men i spesifikke gater man selv kan besøke, kan bidra til at fortellingen føles nærmere, og dette kan intensivere spenningen i fortellingen. I de først kapitlene brukes det ikke mye tid på å beskrive stedene Roland oppholder seg. De nevnes med navn, og i mange tilfeller beskrives stemningen der. I stor grad er det snakk om et virvar av gater og folk, som kan gi «ein kjensle av klaustrofobi» (s 56). Været beskrives som lett yr og desembertåke (s. 23). Dette gjentas mange ganger i løpet av de første kapitlene. Goga (2015) skriver at «regn og mørke er typiske vær- og lysforhold» i krimbøker, da dette bidrar til å sette en stemning og underbygge spenningen i bøkene (s. 82). Jeg vil tro at også tåke kan ha noe av den samme funksjonen i *Bouvetøya 2052*.

Det viktigste stedet for handlingen, er Bouvetøya. Også her har Mæhle valgt et ekte sted som setting for fortellingen. Bouvetøya er en øy i Sørishavet, og er også i virkeligheten norsk biland (Jenssen, 2017). Ifølge polarinstituttet er Bouvetøya erklært naturreservat og brukes som forskningsbase. Det er ingen fast beboelse på øyen, skjønt det står en feltstasjon der, som forskere bruker under kortere opphold. I dag er mesteparten av øya dekket av isbreer (Jenssen, 2017). Dette er imidlertid ikke tilfellet i år 2052 i Mæhles bok (2015, s. 94), da isen sakte men sikkert har smeltet vekk, noe som nok har en sammenheng med klimaendringene. Bakerst i

boken oppgir Mæhle to kilder⁴ der man kan finne ut mer om Bouvetøya og dens historie, og han skriver også at han har snakket med en forsker som har bodd der for å få beskrivelsene av øyen, dyrelivet og været så korrekt som mulig.

Slik beskriver Roland øyen: «stupbratte, vulkanske fjell og klipper, grus og stein, drit og gjørme og svovelpyttar. Det verka som om alle sakte innsåg det: Dei var stuck i eit stinkande hòl, eit reir av brunstig sel – 160 mil frå nærmaste fastland.» Stein, grus, og uoversiktelig fjellandskap dominerer beskrivelsene av øyen. Øyens beliggenhet og landskap gjør den utilgjengelig: «Sjølv i heilt roleg sjø var berre det å gå i land her livsfarleg. Nesten alle handlingar på og omkring Bouvetøya var risikable» (s. 46). Goga skriver at handlingen i krimbøker for eldre barn ofte er lagt til steder med uoversiktelig landskap, og adkomst- og fluktveier til vanns. Selve øyen passer også med det Goga beskriver som typiske krimåsteder i barnebøker, det er uoversiktelig mellom alle knausene og steinrøysene, og øyen er omgitt av vann på alle kanter, slik at deltakerne ikke har kontroll på hvem som kommer og går.

Ellers kan det nevnes at det i romanen er en bunkers på øyen, der det finnes noe utstyr, og der deltakerne oppholder seg med jevne mellomrom. Utenom de utallige selene og noe sjøfugl er det ingen fast beboelse på øyen, og øyen er mer eller mindre urørt av mennesker. Klimaet på Bouvetøya er røft. Bølgene slår konstant hardt mot klippene, klarvær er sjeldent, vind eller tåke dominerer, gjerne i kombinasjon med regn eller slaps. Roland setter det tøffe været i sammenheng med klimaendringene: «Først no sto han her og kjente på den verkelege villskapen i klimaet, slik det hadde fått utvikle seg i tiår etter tiår – utan at noka regjering hadde vilja gripe inn. [...] Snart ville han få oppleve sin første orkan» (s. 214).

To ganger i løpet av boken poengteres det at det er helt vindstille. Den ene gangen er rett før alt begynner å skje, første gang Bouvetøya blir presenter. Allerede da påpeker Grol at uværsskyer bygger seg opp i horisonten (s. 7). Den andre gangen er etter at Kathrina og Roland har blitt forlatt på øyen, etter det voldsomme uværet, og rett før den endelige kampen på Skipet «Hanse Explorer» (s. 255-256). I begge tilfeller passer uttrykket stille før stormen. Begge ganger følges de stille værforholdene av kaotiske og dramatiske hendelser, og imellom de to tilfellene av vindstille er det faktisk to skikkelige stormer, som sammenfaller med utviklingen i historien, der henholdsvis Grol og Roland oppdager at de er blitt forrådt. Været har slik en sammenheng med oppbygningen av spenning i boken. Både første dagen, da de

⁴ Den ene er Norsk Polarinstitutt sine sider om Bouvetøya og den andre artikkelen «Myter og Mysterier på Bouvetøya» av Åsmund Mæhle (s. 329)

kommer til øya og siste dagen, da de drar, er det tåke, akkurat som i Oslo. Tåken skjuler omgivelsene for dem og bidrar til å intensivere spenningen.

Når Wu Lo forklarer valget av Bouvetøya som setting for realityen, er en av grunnene at det er et av få steder igjen på jorden der det er kaldt nok til at det er snø og is i lavfjellsområdene (s. 83-84). At Bouvetøya beskrives som kaldt, bidrar til at den fremstår som ugjestmilde. Sammen med regnet, vinden og tåken gjør det at det fremstår som ubehagelig å oppholde seg der, og at dette er steder du ikke vil være lengre enn nødvendig. Det er heller ikke steder der du kan slappe skikkelig av, kulden skaper ubehag, men kan også være en skikkelig trussel om du blir kald nok. Til sammen er inntrykket leseren får av Bouvetøya at dette er et værutsatt, ugjestmildt og uoversiktlig sted. Her er deltakeren både utsatt og sårbare, og har små sjanser for å kontrollere omgivelsene sine.

Det siste stedet de drar til, er Kina. Kina beskrives som et mer klimavennlig og åpent land enn Norge, og med høyere rettsikkerhet: «Kinesarane har *ikkje* noko Tryggingspoliti lenger. Kina har blitt eit ope samfunn, i motsetnad til vårt. I Austen er det ingen som slår ned på klimaaktivistar, ingen som torturerer og drep klimaflyktingar» (s.28). I kontrast til de røffe forholdene, tåken, regnet og uoversiktligheten i Oslo og på Bouvetøya, er omgivelsene i Kina preget av luksus og lys, noe som passer bra for en lykkelig slutt. Imidlertid er dette bare på overflaten. Luksusen som omgir Roland eksisterer ikke i virkeligheten. Lyset som brenner og blender Roland hindrer ham i å se omgivelsene sine klart, like mye som tåken. Verken lyset, luksusen eller den lykkelige slutten er ekte, men deler av en programmert, virtuell virkelighet (s. 309-312).

3.7 Romanens budskap

Spørsmålet om hva som er virkelig og hva som er falskt er en viktig del av bokens plott. Flere ganger blir Roland lurt av noe som virker ekte, men som senere viser seg å være skapt for å føre ham bak lyset. Dette gjelder flere av deltakernes roller, og ikke minst John sin falske rolle som klimavokter. Både de falske, ferdiglagde, «opptakene» fra realityen og den virtuelle virkeligheten Roland og Kathrina blir holdt fanget i er datamanipulerte versjoner som til forveksling ligner virkeligheten. Slik blir vanskeligheten med å skille det sanne og ekte fra falsk manipulasjon et tema for romanen.

Jeg mener romanens budskap knyttet til klima og kampen for en rettferdig og trygg verden, kan oppsummeres i den siste setningen Junaid og Rachid (klimavokterne) skriver i brevet sitt: «Gi aldri opp, sjølv ikkje i det svarteste mørket» (s. 317). Selv om det kan se mørkt ut på

klimaets vegne, så har vi ikke råd til å gi opp, slik John, skurken, har gjort: «Klimaet på planeten er ei tapt sak, same kva. Det gjeld å sikre seg eit så lykkeleg tilvære som mogleg, den vesle tida som er at. – Blodpengar, kviskra Roland igjen» (s. 298). Romanen formidler at vi ikke kan tillatte oss selv å si at vi ikke klarer det, at det ikke nytter. Da dømmer vi oss selv og alle andre til fortapelsen.

4 Analyse av *En himmel full av skyer*

Den andre boken jeg vil analysere er *En himmel full av Skyer*, en barnebok av Arne Svingen (2018).

4.1 Handlingsreferat

I denne romanen får Henrik på 11 år beskjed av legen om at han har kreft med spredning, og ikke kommer til å bli frisk. Etersom han ikke har lenge igjen å leve, bestemmer han seg for å bruke resten av tiden sin til å redde jorden fra klimakrisen. Gjennom dette arbeidet blir han kjent med statsministerens datter, Sofie. Sammen med Sofie, og halvbroren sin, Bredo, legger han planer for å få oppmerksomhet rundt klimasaken, og ender opp med å bli kjendis.

Gjennom opptredener på TV, Youtubevideoer og ledelse av en stor barnedemonstrasjon foran Stortinget, blir Henrik stadig mer kjent. I utgangspunktet har ikke Henrik så mange venner, men gjennom planlegging og gjennomføring av disse aktivitetene styrkes båndene til Sofie og Bredo, og et spesielt vennskap dem imellom oppstår. Henrik, som bor sammen med moren og halvbroren, får gjennom boken også et tettere bånd til faren, som har vært mer eller mindre fraværende hele oppveksten. Helt på slutten av boken går Henrik til legen igjen, og får høre at det er en mulighet for at han kan bli frisk.

4.2 Sjanger:

En himmel full av skyer kan karakteriseres som en humoristisk økofiksjon. Den kan dessuten betegnes som en realistisk samtidsroman. Det er vanlig å dele fortellinger for barn i realistiske og fantastiske fortellinger. Realistiske fortellinger kjennetegnes av at miljøet og problemene karakterene støter på virker sannsynlige, innenfor rammene av den tidsperioden og kulturen som handlingen foregår i (Michelsen, 2018, s. 60). De beskriver noe som kunne ha skjedd, og inneholder som regel ikke overnaturlige elementer, slik som fantastiske fortellinger.

Birkeland, Mjør og Teigland (2018 a, s. 81) skriver at denne inndelingen ikke må sees på som to strengt adskilte kategorier, men at de heller fungerer som ytterpunkter på et kontinuum. En fortelling kan være mer eller mindre virkelighetstro, og inneholde mer eller mindre usannsynlige hendelser. Handlingen i *En himmel full av skyer* foregår i et realistisk miljø, men en del av hendelsene er likevel ganske usannsynlige.

Solbjørg Tormodsdotter Nes (2014) skriver om den samtidsrealistiske ungdomsromanen at: «Fremstillinga må ligge innafor samtida si forståing av verkelegheita, altså på ein slik måte at lesaren aksepterer at dette *kunne ha* skjedd under gitte omstende» (s. 30). Det som skiller samtidsrealistiske romaner for ungdom fra andre realistiske romaner, er tidsmarkører som gjør at tidens unge lesere kan kjenne seg igjen i den virkeligheten. Som et eksempel på dette

trekker Nes frem bruken av digitale tidsmarkører, som ungdom bruker mye i dag: Blant annet PC-er, mobiltelefon og sosiale medier (s. 37). I *En himmel full av skyer* bruker personene både mobil, GPS (Svingen, 2018, s. 32) og små filmkamera i planene sine (s. 48). Youtube er en viktig formidlingsarena, der personene selv legger ut film (s. 48, 134) og selfier er en selvfølge (s. 33).

Digitale tidsmarkører kan sees som en variant av det Roland Barthes kaller virkelighetseffekt (Barthes referert i Nes, 2014, s. 30), elementer i boken som ikke har annen funksjon enn at de er der for å gjøre virkeligheten gjenkjennelig. Ifølge Nes er slike elementer som markerer ungdommenes samtid, viktige i en samtidsrealistisk ungdomsroman, om de mangler, blir det merkelig (s. 37-38).

En himmel full av skyer handler om alvorlige tema, som døden, klimaendringer og et noe anstrengt forhold til foreldre, men preges likevel av mye humor, blant annet fremprovosert av overraskelser, spissformuleringer og det absurde. Selv om boken er en realistisk roman, er mange av hendelsene i boken svært usannsynlige, og dette fører til humor. Romanen byr på overraskelser, både når det gjelder hva Henrik gjør, og hvilken innstilling han har til det som skjer. Noe av humoren ligger i kontrasten mellom de dystre temaene som boken handler om, og den upassende måten Henrik møter disse på. Han møter dem ofte på en lett, positiv og bekymringsløs måte. Et eksempel på dette er fra en samtale med broren Bredo: «- Hvis alle hadde gjort noe, så hadde jeg bare kunne lagt meg ned og dødd. Nå slipper jeg det. Er ikke det bra? Jeg er faktisk veldig glad, jeg. For jeg vet hva jeg skal gjøre resten av livet mitt» (Svingen, 2018, s. 16). Også de motstridende kontrastene i boken, kontrasten mellom det spektakulære, det ekstraordinære og det veldig dagligdagse, det voksne og det barnlige, bringer med seg humor. Dette kommer frem i denne uttalelsen Henrik kommer med før talkshowet, om Sofie: «Helst ville jeg hatt med meg manageren min, men hun måtte lese til en prøve» (s. 105).

I tillegg vil jeg påstå at karikaturer av ulike voksenfigurer er en viktig del av humoren i romanen. Dette kommer f. eks. frem under scenen med talkshowet. Både programlederen, selve showet og den andre kjendisen som er gjest der, har alle veldig gjenkjennelige trekk fra typiske talkshow. Spesielt kjendisen fremstilles som en lite flatterende stereotypi, en som er selvopptatt og navlebeskuende:

Tjue minutter seinere blir kjendisen hentet og på tv-en ser jeg at han prater om et danseprogram han skal være med i. Han er visst ikke veldig fornøyd med all treningen

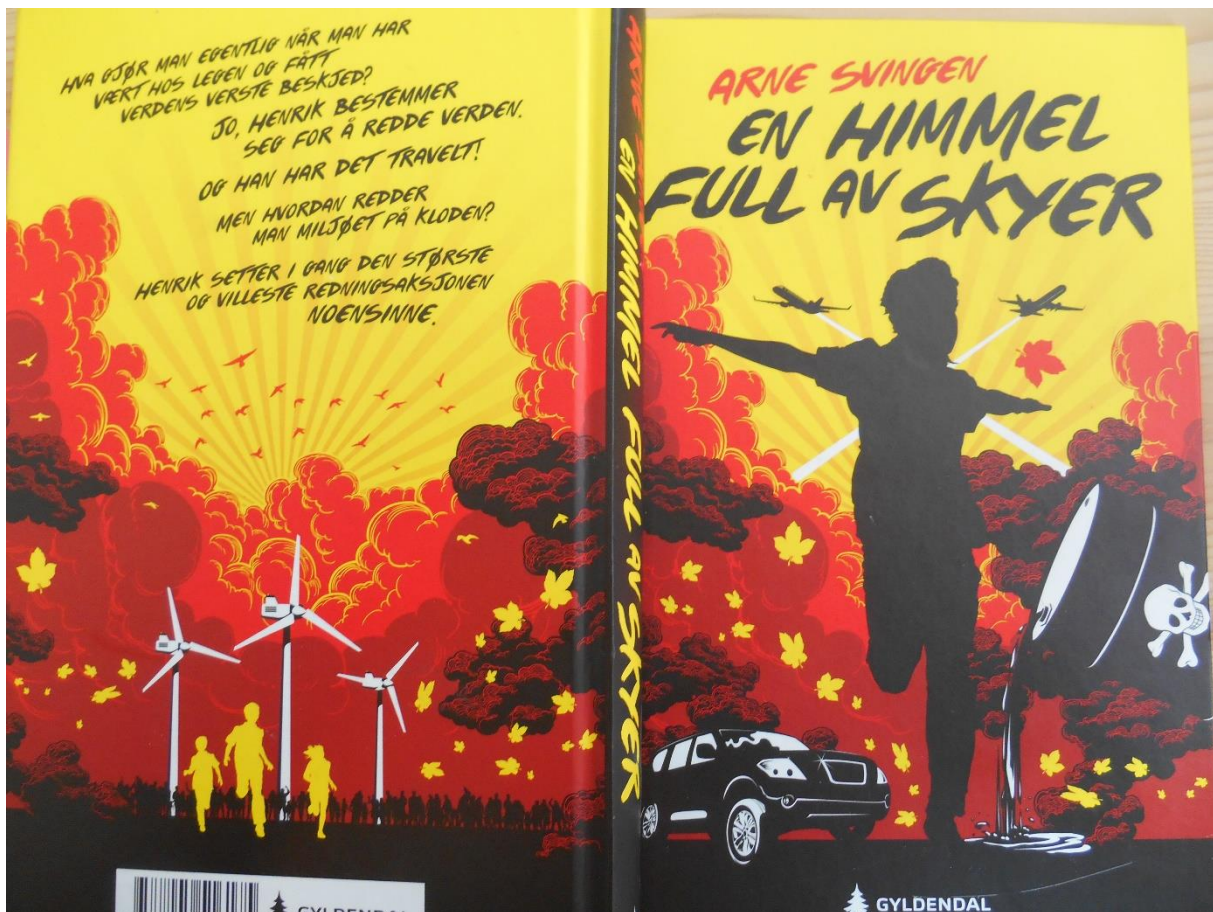
som må til. Og så må han alt for tidlig opp om morgenen. Han snakker som om han har fått veldig store problemer i livet sitt (s.106).

Politikerne viser typisk «politikeroppførsel» og oppfyller mange av fordommene mange har mot politikere. Dette vil jeg gå nærmere inn på i karakteranalysen. Det er kanskje ikke alle barn som vil forstå alle aspektene av karikeringene i Svingens bok, det avhenger av hvilke erfaringer leseren har med det som blir karikert. Det jeg tror de fleste barnelesere vil få med seg, er den innbakte latterliggjøringen av en rekke voksenkarakterer.

Som med *Bouvetøya 2052*, vil jeg også klassifisere *En himmel full av skyer* som økofiksjon, da boken har stort fokus på behovet for miljøvennlige handlinger. Også Svingens bok presenterer et tankesett som bryter med den rådende vekst- og profittorienteringen som finnes i samfunnet, og setter bærekraft som det ledende prinsippet.

4.3 Paratekster

Tittelen *En himmel full av skyer* kan henspille på sangen «Barn av regnbuen» (gjendiktet av Lillebjørn Nielsen, 1973, fra «My Rainbow Race», av Peter Seeger, 1967), som også går under navnet «En himmel full av stjerner», som er den første linjen i sangen. Denne sangen handler om at vi må ta vare på den fantastiske jorden vi har på deling med alle andre, og at det er de unge som er håpet vårt for å klare å bevare en jord med flott natur, nok mat til alle, og få slutt på all krig og ødeleggelse. Sangen er òg opptatt av at vi ikke må kaste bort tiden på snakk, men handle mens vi ennå har sjansen. Dette er alle lignende temaer som dem som tas opp i *En himmel full av skyer*.

Figur 3: Omslagsillustrasjon fra *En himmel full av skyer* (Svingen, 2018), laget av Martin Kvamme

Omslaget på *En himmel full av skyer* er dominert av fargene rødt, gult og svart, og fargene er klare. Fargene gult og rødt, spesielt når de er så klare, kan gi assosiasjoner til håp, glede og energi. Dessuten kan fargene gi assosiasjon til høst, soloppgang (og -nedgang) eller brennende ild. Fargene rødt og svart gir derimot assosiasjoner til mer alvorlige og skumle tema. Både rødt og svart brukes gjerne for å signalisere fare, og spesielt rødt brukes til å uttrykke sinne.

Både bilen, flyene og oljen som preger forsiden, kan sees på som representanter for forurensing. Disse elementene og gutten på forsiden er svarte. Det samme gjelder den lange rekken av mennesker på baksiden. Vindmøllene på baksiden er derimot hvite. Det kan se ut som om de elementene som forurenser er tegnet med svart, som assosieres med negativitet, skittenhet og fravær av håp. Også mennesker er en del av forurensingsproblemet, så lenge de *ikke* gjør noe for å redde klima, men fortsetter med den samme forurensende livsstilen. Flere av skyene er også svarte, og i tillegg til å symbolisere skyer kan de også tolkes som forurensing, som f. eks. eksos eller røyk fra fabrikkpiper. Den hvite fargen på vindmøllene signaliserer i større grad håp, og ikke minst renhet. Vindkraft beskrives som «ren energi» (i

motsetning til fossil kraft). Også de tre gule silhuetene på baksiden har en farge som symboliserer håp. Disse skikkelsene samsvarer med de tre barna i boken som gjør noe for å snu klimautviklingen. De dystre fargene, og klimafiendtlige elementene er i hovedsak plassert på forsiden, mens baksiden viser både en større andel klarere farger, og flere tegn assosiert med klimavennlighet. I tillegg til vindmøllene, kan også fuglene leses som et miljøvennlig tegn. De kan symbolisere større dyremangfold, og den rene naturen som muligens vil bli resultatet av mindre klimautslipp.

Både fargene og de mange elementene i bevegelse, kan gi signaler om en bok med fart, spenning og fokus på handlinger, mens bilen, flyene, oljen, og vindmøllene er tegn på at romanen handler om klima. Den gule fargen og soloppgangen bærer bud om at boken ikke kommer til å være bare dyster. På vaskeseddelen får vi vite at Henrik bestemmer seg for å redde verden, etter å ha fått verdens verste beskjed fra legen. Det står også at dette blir den største og villeste redningsaksjonen noensinne. Dermed understreker vaskeseddelen temaet med fart og handling.

4.4 Oppbygning

De tre første kapitlene i *En himmel full av skyer* beskriver det første legebesøket, Henriks hverdag, personene rundt ham og hans idé om å redde verden. Denne delen kan betegnes som eksposisjon. Den igangsettende hendelsen i denne romanen er at han får vite at han kommer til å dø innen kort tid (kap. 1). Han har dermed dårlig med tid på seg til å redde kloden fra klimakrisen, og velger å slutte på skolen.

I de kommende kapitlene blir det presentert flere andre problemer eller «konflikter» som går igjennom historien. Mange av problemene er knyttet til relasjoner mellom mennesker. Moren og faren til Henrik er egentlig ikke venner, men må likevel samarbeide på grunn av at Henrik har så kort tid igjen å leve. Videre har Henrik ikke mange venner, men er sterkt knyttet til halvbroren Bredo. I tillegg kjemper Henrik mot kreften som gjør ham syk.

Fra planleggingen av aksjonen mot statsministeren (s. 39) og frem til scenen på Youngstorget (s.183), selve klimakset, nevnes det flere ganger, og med økende intensitet at Henrik føler seg sliten, at han må hvile eller at hodet ikke virker som det skal. Disse episodene kan forstås som tegn på kreften, og at han blir mer og mer berørt av den. Det fokuseres imidlertid lite på at han er syk. Hovedtemaet i romanen er at Henrik vil endre klimautviklingen, gjennom å få øynene til andre opp for hvor viktig dette er. Henriks sterke miljøengasjement kommer tydelig frem igjennom konflikten med statsministeren. Henrik vil gjerne pushe statsministeren til å bli mer

miljøvennlig, og prøver å bruke hennes berømmethet og makt til sin fordel, ved hjelp av statsministerens datter, Sofie. Statsministeren på sin side er opptatt av hva folk tenker om henne, og hvorvidt hun beholder populariteten sin. Fra Henrik planlegger å true statsministeren og frem til demonstrasjonen, skjer en intensivering av konflikten. Denne fasen preges av ønsket Henrik har om å gjøre klimaet til en stor nyhetssak, og at planene deres for å oppnå dette gjentatte ganger ikke går som de skal. Ofte ender de opp med en nyhetssak der vinklingen ikke er på klimaendringer, men på en annen, ofte mer personlig sak, som tar oppmerksomheten bort fra selve klimasaken. Innimellom lykkes de også med å få oppmerksomhet for klimaet, og sakte, men sikkert stiger Henrik i popularitet, og han får mer og mer oppmerksomhet.

Klimakset er når Henrik får fylt Youngstorget med barn og ungdom som demonstrerer, og sammen med dem tar seg inn i stortingssalen (kap. 16). I denne scenen øker spenningen drastisk i intensitet. Det begynner med at Henrik skal holde tale foran utrolig mange mennesker. Han er voldsomt spent på hvordan det skal gå. Etter talen, besvimer han, det tydeligste tegnet vi ser på kreften hans i løpet av romanen. Han gir seg imidlertid ikke, og etter at han har dumpet 458 210 underskrifter fra barn utenfor Stortinget, stormer han og de andre barna stortingssalen (s. 187-192).

Etter at de har tatt seg inn i stortingssalen, roer ting seg litt ned. Boken går da inn i en avslutningsfase (fra s. 193). Dette på tross av at det er nå populariteten og innflytelsen til Henrik virkelig tar av. Nyheten om at barn i Norge har tatt seg inn i rommet der de viktige avgjørelsene tas, går verden over, og snart er Henrik verdenskjendis. Avisene i utlandet skriver om saken hans, og FN vil ha ham til å tale i generalforsamlingen. Samtidig roer Henrik selv ned i denne perioden. Han har oppnådd oppmerksomhet rundt miljøsaken og begynner å ta seg tid til andre ting også, som å spise og prate med dem han er glad i (s. 194). Hos legen får han vite at han muligens ikke har så dårlig tid på å redde klima som han trodde (s. 200-201). Boken slutter med at han tilbringer tid med Bredo og Sofie, på noe han synes er kjekt, nemlig knivkasting (s. 202-206). Han forteller også om turen til FN, og ber dem begge være med. Dette blir en bekreftelse på deres viktige roller som støttespillerne og vennene hans.

Første og siste kapittel danner en slags sirkelkomposisjon. Begge heter «En skikkelig bra dag» (det siste kapitlet har undertittelen episode to). Den viktigste hendelsen i de to kapitlene er et legebesøk. Før begge legebesøkene beskrives det hvordan Henrik løper til sykehuset fordi han nekter å kjøre bil dit, og etterpå beskrives det hvordan han plutselig løper

vekk fra legekantoret og til en eng han kjenner, hvor han legger seg ned og ser opp på skyene. Beskjedene han får hos legen i disse to kapitlene er svært ulike. Første gangen får han beskjed om at han har kreft med spredning, og ikke kan forvente å noensinne bli frisk, men vil dø av kreften. Andre gangen han kommer til legen får han beskjed om at det er håp. Det finnes en siste medisin de kan prøve ut, som kanskje gjør at han blir frisk. Første gangen han løper til engen, er det overskyet når han legger seg ned der, og han bestemmer seg for å redde verden. Siste gangen er skyene forsvunnet fra himmelen, og han er godt i gang med å redde verden. Disse kapitlene er både en repetisjon av det samme mønsteret, og en speilvendning når det gjelder oppbygning av følelser og energi hos Henrik. Dette understrekes av tre gjentakende hendelser som alle understreker hvor heldig han er, på vei til legekantoret første gang, og vekk fra sykehuset andre gangen (s. 5, 201). De to beskjedene han får er totalt motsatt, den første gir uttrykk for fravær av håp, mens den andre gir glimt av håp likevel. Den andre episoden kommer som et svar på den første. I det første kapitlet setter Henrik seg et (tilsynelatende uopnåelig) mål, å redde verden fra klimakrisen. I den siste episoden skjer det en endring i situasjonen, slik at målet plutselig fremstår som innenfor rekkevidde.

4.5 Personkarakteristikk

Romanen har en førstepersonsforteller, og blir fortalt av Henrik, en gutt på 11 år som er svært klimaengasjert. Vi får innblikk i hans tanker og refleksjoner, og ser situasjonene og de andre personene fra hans synsvinkel. I det Andersen kaller en jeg-fortelling, er det både intern forteller og intern fokaliserer (2012, s. 52). Dette gjør at det er Henrik sin egen stemme som får komme frem, hans oppfatninger av verden og refleksjoner som preger romanen. Hans unge, idealistiske og praktiske tenkemåte gjennomsyrrer boken, sammen med det at han ser ting ganske svart-hvitt.

4.5.1 Hovedkarakter

Henrik fremstår som veldig positiv, kreativ, engasjert og full av energi. Han lar seg ikke knekke av litt motstand, men kommer alltid tilbake med nye planer og nytt pågangsmot. Fra vi blir kjent med ham i begynnelsen av boken og frem til avslutningen begynner, har han stort sett alltid noe på gang. Han har masse planer, men lite tid. Bredo kommenterer dette:

Jeg mener, da du gikk på cellegift, så var du kvalm og spydde og sånn hele tiden. Men nå er det som om du har en rakett i rumpa og en turbo i hjernen.

- Det er sant, det. Jeg kan jo få dødsvondt i morgen. Jeg må ringe Sofie. (Svingen, 2018, s. 72)

Imidlertid er det også noen scener der han motstrebende må slappe av. Av og til må han ta en pause fra det viktige arbeidet fordi han føler seg sliten og trøtt: «Jeg ligger i senga, selv om

jeg egentlig ikke burde ligge her, men i stedet fanget ideer som svever rundt i rommet. Men sceneteppet er på vei ned foran øynene mine, og jeg må hvile, bare bite litt grann» (s. 37-38). Disse episodene kan leses som tegn på sykdommen. For det meste har han et avslappet i forhold til at han skal dø av kreft (s. 156). Han vet at han ikke kan gjøre noe med sykdommen, og bestemmer seg for å gjøre det beste ut av situasjonen, og tenke positivt. Imidlertid innrømmer han at han er redd for å dø overfor Sofie, da han står på toppen av skaterampen og skal sette utfor for første gang (s. 168). I denne scenen viser Henrik tydelig både at han er modig, og en som kaster seg uti ting. Han prøver seg, selv om han ikke har gjort noe før og ikke vet hvordan man gjør det, og selv om det kan være han går på trynet i forsøket.

Helt fra første kapittel er det tydelig at Henrik setter miljøet først. Han er i det store og hele svært prinsippfast og ikke en eneste gang setter han seg i morens bil, selv ikke når han er syk, og moren uansett kjører til sykehuset med bilen. Hvis faren ikke kan besøke ham uten å ta fly, så får han la være å besøke ham, mener Henrik. For ham representerer miljøspørsmål ganske enkle og tydelige valg. Det er viktig å ta vare på miljøet for en god fremtid, og dermed slutter man å gjøre det som skader miljøet, så snart man er klar over at det er skadelig. Hans oppfatning er at alle andre også burde tenke sånn, og han er opptatt av å informere andre om hvor skadelig livsstilen vår er. Han er generelt svært idealistisk, og opptatt av å gjøre verden til et bedre sted, både gjennom arbeidet for et bedre miljø, en mer rettferdig fordeling av goder, og gjennom å ta vare på naturen.

Selv om han vet mye, går han også aktivt inn for å skaffe seg mer kunnskap om klimaendringene og klimavennlige valg. Dette understrekes flere ganger (s. 18, 66, 114): «Jeg bruker dagen til å lese meg opp på alt jeg finner om forurensing og miljøproblemer. Det er som å ha tidenes vanskeligste prøve på skolen. Temaet er så stort at jeg ikke rekker over særlig mye» (s. 114). Det understrekes slik at å skaffe seg kunnskap om miljø, klima og forurensing er viktig. Selv om Henrik setter miljøet foran alt annet, er han tydelig på at også han gjør ting som er uheldige for miljøet. Dette kommer både av at han ikke visste bedre da han gjorde det, og fordi samfunnet er lagt opp slik at noe annet hadde vært vanskelig:

Det ligger et plastgresskar på hylla som jeg brukte to Halloween. Eller var det bare én? Jeg bli irritert på meg selv. Jeg har like mye skyld i at alt går til helvete. For jeg visste ikke bedre. Jeg hadde en sånn uformelig og gjørmeaktig barnehjerne som ikke kunne tenke skikkelig ennå. Og den gang var det ingen lure voksne der som kunne få meg på bedre tanker. (s. 133)

4.5.2 Andre sentrale barnekarakterer

Henrik har et veldig tett forhold til halvbroren. De både krangler, sloss, hygger seg sammen og hjelper hverandre, gjerne på en gang: «Jeg slåss med Bredo. Han banker meg litt, jeg banker ham, og så ler vi litt innimellom» (s. 12).

Som eldre bror er han den av de to som er mer skeptisk og nølende. Han fremstår som en som tenker og vurderer nøye før han handler. I motsetning til Henrik, er han opptatt av å ha en god plan før de kan sette i gang. Med sine kritiske spørsmål, spesielt knyttet til hvordan planene skal gjennomføres, hjelper han Henrik videre fra idéstadiet.

Bredo blir i utgangspunktet med på Henriks prosjekter for å være grei mot Henrik (s. 35), men blir mer engasjert etter hvert. Gjennom brorens stadige masing og egne opplevelser, får Bredo øynene opp for at det gjerne er noe galt med måten vi lever på:

- Jeg var med mamma på butikken. De har nesten ingenting som ikke er pakket i plast. Ikke frukt en gang. Vi kjøpte druer i plast, epler i plast, tomater i plast, blåbær i plast. Det er noe som er galt når man kommer hjem med to kilo plast bare man går for å handle mat. Og så har de bare tilbud på sånt som er usunt. Sånn som frossen Grandiosa, som i tillegg sikkert lages i en fabrikk som forurenser utrolig mye.
- Nå høres du ut som meg. Hva har skjedd?
- Jeg prøver bare å si at jeg tror at du har rett. (s. 35)

Flere av prosjektene for å skape oppmerksomhet rundt miljøspørsmål er også faktisk Bredo sine ideer, f. eks stuntet med forurenset mat (s. 116) og demonstrasjonstoget (s. 162).

Henrik får også en god venn og støttespiller i statsministerens datter, Sofie. Hun er en tøff og selvsikker jente, som står støtt på egne bein og forventer å bli lyttet til, selv om hun er et barn. Sofie hevder selv at moren aldri hører på henne (s. 57), samtidig som hun flere ganger i boken dikterer hva moren skal gjøre. Det at moren hører på henne og vil være en god mor for datteren, gir Sofie ganske mye makt. Henrik gjør Sofie oppmerksom på dette, og han og Sofie begynner å utnytte denne makten systematisk. Sofie har ingen skrupler med å få moren til å fremstå i et dårlig lys (s. 61-62). Hun er slett ikke fornøyd med at moren er statsminister, da det medfører en del ulemper på hjemmebane, og Sofie er heller ikke enig i politikken moren fører (s. 57).

Sofie blir manageren og rådgiveren til Henrik, den som forteller ham hva han skal gjøre for å bli kjent, hvilke programmer og intervjuer han bør takke ja til å være med på, og hvordan han skal få frem budskapet sitt (s. 100-101). Hun har gode kontakter, siden hun er statsministerens datter, noe som gjør det enkelt for henne å fikse debatter og demonstrasjonstillatelser. I tillegg

vet hun hvordan man håndterer teite spørsmål fra pressen (s. 155), og hvilke triks politikere bruker når de debatterer (s. 118). Slik kan hun prepe Henrik på de situasjonene han kommer opp i, slik at han best mulig får frem budskapet sitt.

Sofie er langt fra så idealistisk som Henrik, men liker tanken på å være med å bestemme og, kanskje viktigst av alt, irritere moren sin (s. 101). Det er nettopp uenigheten med moren og lysten til å påvirke som ung, som binder Sofie og Henrik sammen. Sofie håper at moren ikke skal bli gjenvalgt som statsminister, og hvis hun kan bidra til å ødelegge gjenvalget for moren, er hun glad til (s. 134). Det er dette som driver henne til å hjelpe Henrik med miljøplanene, heller enn et miljøengasjement (s. 134).

4.5.3 Voksenkarakterer

Moren er den av foreldrene som har oppdratt Henrik, og som han er sterkest knyttet til. Hun beskrives som en som bekymrer seg mye, spesielt for Henrik. Hun er veldig opptatt av katastrofer og hva som skal til for å overleve i krisesituasjoner (s. 21). Henrik prøver å få moren til å innse at klimaendringene er en slik krisesituasjon der det er viktig å tenke klart og handle riktig. Hun stiller seg skeptisk til skrekksenarioene som Henrik skisserer, når han legger ut om konsekvensene av klimaendringene. Han sammenligner henne med resten av menneskeheten som ikke tar klimaendringene på alvor: Hun får masse informasjon om klimaendringene, om hvilke konsekvenser de får, hva som ikke er bra å gjøre for klimaet og miljøet, og hvorfor. Likevel fortsetter hun mer eller mindre som før uten å la det få noen konsekvenser for hvordan hun lever (s. 66-67). Mot slutten av boken har hun begynt å skjønne at disse tingene er viktige:

Men du, i går tok jeg noen beslutninger. Jeg skal selge bilen. Og slutte å kjøpe bæreposer. Og jeg skal fly mindre, selv om jeg allerede flyr veldig lite. Og jeg skal være nøye på kildesorteringen, ikke bare sånn cirka som jeg er nå. Det er en start, ikke sant? (s. 147)

I begynnelsen av romanen er faren til Henrik fraværende. Han forsvant ut av familien da Henrik var liten, og bor i Nord-Norge, der han lever ut fiskerdrømmen med en ny dame. Tilsynelatende glemmer han bursdager, ringer sjelden og følger ikke mye med på sønnens utvikling (s. 81). Han jobber som fisker og er dermed levende opptatt av havmiljøet i Lofoten, og svært negativ til oljeboring der. Selv om han selv er opptatt av å stoppe oljeutvinning i Lofoten, er han helt uvitende om sønnens store miljøengasjement:

– Så du skjønner kanskje at jeg blir eitrende forbanna når folk sier de vil gjøre alt dette i et område som er et av verdens mest sårbare. Det skal ikke store uhellet til

før fisken forsvinner og fuglene dør og strendene blir svarte. Men er du noe interessert i å høre om dette, da? Du vil ikke heller spille yatzy eller ludo?

– Du kjenner meg ikke så godt, du? (s. 82-83)

Faren går med på å hjelpe Henrik med å snikfotografere statsministeren i en miljøvennlig t-skjorte. Dette er noe av det første de går sammen om å gjøre noen gang, og de finner ut at det var veldig hyggelig å gjøre ting sammen. Da faren drar hjem igjen etter besøket, har de et mye bedre forhold enn da han kom.

Begge foreldrene til Henrik er veldig begeistret og stolt over det han får til (s. 131-132), selv om de ikke er så veldig nøye på å leve klimavennlig selv. Begge har noen områder der de gjør noe for miljøet, og andre vaner de fortsetter med, selv om vanene er ødeleggende for miljøet.

En annen viktig gruppe med voksne i *En himmel full av skyer*, er politikere. Den vi hører mest om, er Vibeke. Hun er statsminister, og den Henrik mest iherdig prøver å påvirke til å drive en mer miljøvennlig politikk. Hun fremstilles som veldig omsorgsfull og grei, og datteren er svært viktig for henne (s. 53). Det første hun tenker på når krisesituasjonen oppstår, en situasjon som Bredo har rigget, er sikkerheten til Henrik og at vaktene også må få ham i sikkerhet (s. 50).

Hun gir klart uttrykk for at hun ønsker å bli gjenvalgt, og da er ikke miljøet en populær nok sak å jobbe med. Ifølge Sofie vet hun å fremstille meningene sine slik at de passer med meningene til de fleste andre, og hun sier aldri noe som kan støte vekk potensielle velgere. (s. 118). Under miljødebatten med Henrik, sier hun at regjeringen synes miljøvern er viktig, men uten å peke på at de faktisk gjør noe for miljøet (s. 119). Slik kan det virke som om klima er en sak som ser bra ut på papiret, som politikerne gjerne peker på som viktig, men ikke en sak de prioriterer, da andre saker gir større uttelling hos velgerne.

Den andre politikeren vi blir presentert for, er Trond. Han fremstilles som en gretten type som ingen liker, men som synes det er stas å ha en ministerpost. Trond endte opp med miljøvernministerposten, uten at det virker som han er spesielt interessert i å gjøre noe for miljøet. Bilen han kjører er svært lite miljøvennlig, og det virker som han er mer opptatt av problemene ved miljøtiltak, enn viktigheten av at de settes inn. Han virker svært lite begeistret for at barn blander seg i politikken (s. 163-166).

Både Vibeke og Trond representerer ulike stereotypier knyttet til politikere. En stereotypi som begge får frem, er at politikerne er handlingslammet, på grunn av motstridende interesser. Når de skal gjøre alle til lags for å beholde populariteten frem til neste valg, er det vanskelig å få

gjennomført effektive løsninger. Begge politikerne er opptatt av at det ikke finnes enkle løsninger på klimaproblemene, at det tar tid å utrede og bli enige om tiltak, og at det hele er en svært komplisert prosess, med mange hensyn å ta. Derfor kommer det til å ta lang tid å endre utviklingen, og det vil kreve et stort samarbeid. Dette står i skarp kontrast til Henriks svart-hvitt-måte å tenke om miljø på, der det bare gjelder å slutte med det som er lite miljøvennlig og sette inn alle tiltak som kan ha effekt.

De voksne som gruppe fremstilles ikke som handlekraftige nok til å møte og ta tak i de problemene de står ovenfor. Dette gjelder i grunn alle typer problemer, men spesielt klimakrisen:

Det er som om unge hjerner mye lettere skjønner hele greia. Voksne ser bare tunge og vanskelige og veldig treige måter å fikse ting på. Selv om de har gått lengre på skolen og burde vite mer enn oss. Som om det går ned en rullegardin eller hjernen fylles av en myr med bla-bla når man blir voksen. (s. 160)

Guanio-Uluru (2016) fremhever at begrepet karnevalisme innenfor barnelitteraturen gjerne brukes om tekster der autoritetsforholdet mellom barn og voksne er snudd på hodet. I disse tekstene er det barna som viser at de er kompetente. De har kunnskap, kløkt og gjennomføringsevne som de voksne ikke har, mens de voksne fremstilles som inkompetente og maktesløse, og blir gjerne latterliggjort i teksten (s. 9). Dette ser vi trekk av i *En himmel full av skyer*. De voksne er lite handlekraftige og har liten autoritet. Barna har stor makt over sine foreldre og er de som kan og får til mest. Flere voksenfigurer blir latterliggjort ved at deres feil eller mangler blir fremhevet. Spesielle karaktertrekk blir gjerne blåst opp og overdrevet, og de kan handle på lite gjennomtenkte og gjerne upassende måter. Et eksempel på dette er Henriks far sin fanatiske interesse for fisk og hans manglende kompetanse på å fylle farsrollen på en god måte. Andre eksempler er statsministerens dårlige kjøkkenferdigheter og hvor opptatt hun er av å være politisk korrekt, og hvor mye tid moren til Henrik bruker på å bekymre seg. Det ligger en viss ironi i at moren er svært opptatt av å bekymre seg for fremtiden for seg selv og barna, men samtidig ikke klarer å ta inn over seg hvor mye hun faktisk burde bekymre seg for klimaendringene.

4.6 Beskrivelser av miljøet:

Som nevnt under sjanger, så er dette en samtidsrealistisk roman, der miljøet er beskrevet slik at dagens unge kan kjenne seg igjen i det. Dette kommer blant annet til uttrykk ved bruk av mobil, gaming, og at man fremdeles kjører (diesel)bil. I tillegg er det mange miljøbeskrivelser som bidrar til å få Henrik, Bredo og Sofie til å fremstå som barn med en hverdag leserne kan

kjenne seg igjen i. De har prøver på skolen (Svingen, 2018, s.105), krangler med søsken og foreldre (s.84-85) står på skateboard eller finner på andre kjeffe ting sammen, og spiser sjokolade uten lov. Kjente fenomener som tv-serier og kleskjeder blir også nevnt (s. 73, 75). Som tidligere nevnt, er dette elementer som har det Barthes kaller en virkelighetseffekt, de er der for å gi en følelse av realisme (Barthes referert i Nes, 2014, s. 30).

Videre er Henrik sin familie en ganske vanlig familie. Henrik bor sammen med moren sin og halvbroren, men har stort sett ikke kontakt med faren. Både alenemødre, skilte foreldre og halvsøsken er et kjent fenomen i dag. Mer spesiell er nok Sofie sin familie, med to mødre. Hun er datter av et lesbisk ektepar. I tillegg er det nok ikke så vanlig for barn å ha livvakter rundt seg hele tiden, ha flere boliger, og en mor som hele tiden er på tv og i avisen. Samtidig understrekes også «det normale» og dagligdagse ved denne familien. Blant annet nevnes det at Sofie vil at moren skal bestille pizza, at moren lager brownies fra pose (Svingen, 2018, s. 100), at de hører på Grand Prix-låter og ser på realityserier og at de har trampoline i hagen (s. 73). Sofie krangler en del med moren, men som nevnt gir statsministeren uttrykk for å være veldig glad i datteren sin, og hun er bekymret for hvordan det går med henne. Dette fører til at hun legger seg for mye opp i det Sofie mener er privatlivet hennes (s. 53-58). Et slikt mor-datterforhold er nok noe mange kan kjenne seg igjen i, spesielt ønsket om å være et selvstendig individ som kan bestemme selv.

Som i *Bouvetøya 2052* nevnes flere steder i Oslo ved navn. I Svingens bok blir blant annet Inkognitogata (s. 32), Røa (s. 85) og Jar (s. 54) nevnt. Demonstrasjonen skjer på Youngstorget og utenfor Stortinget. Det nevnes hvilket område statsministeren og Sofie bor i (et av husene deres), men vi får aldri høre hvor i Oslo Henrik bor. Noen ganger blir mindre presise steder angitt, som sentrum (s. 75). I de fleste tilfeller er det imidlertid ikke spesifisert hvor handlingen foregår, heller ikke at den foregår i Oslo. I denne romanen tror jeg to hensyn spiller inn. På den ene siden bidrar spesifikke steder til å forankre hendelsen til et sted, og bidrar til en forventning om at også annen faktainformasjon i boken ikke er direkte feil (Nikolajeva, 2014, s. 26), slik jeg også skriver om i miljøanalysen av *Bouvetøya 2052*. Samtidig bidrar forankring til veldig spesifikke steder til å gjøre fortellingen fjernere fra hverdagen til barn som ikke bor i Oslo. I mange av beskrivelsene, spesielt av Henrik sin hverdag, kunne fortellingen skjedd hvor som helst, i et hvilket som helst nabolag. Først når Henrik skal i kontakt med politikere, nevnes spesifikke steder i Oslo, ettersom det er der

rikspolitikerne styrer fra. Å nevne spesifikke steder i Oslo i *En himmel full av skyer* får dermed en litt annen funksjon enn i *Bouvetøya 2052*, og brukes bare i noen situasjoner.

I *En himmel full av skyer* ser vi en verdsetting av naturen, og det er uttrykt en frykt for at naturen ikke alltid kommer til å være like vakker og flott. Dette kommer til uttrykk gjennom refleksjonen Henrik gjør seg rundt hvor heldige vi er som har dette livsmiljøet:

Egentlig er vi utrolig heldige som har funnet en planet som ikke er ubeboelig, sånn som alle de andre planetene i de solsystemene vi vet om. Her vokser det all verdens planter og trær, det finnes milliarder av dyr og insekter og mikroorganismer, og vi har fått utvikle oss fra amøber og aper til mennesker som kan snakke, sykle og finne opp nye mobiltelefoner. Men når vi endelig har blitt så smarte som nå, forurenses vi masse med oppfinnelser som biler og fly. Vi setter opp fabrikker som fyller lufta med dritt, hogger regnskog og kaster søpla vår i havet. (Svingen, 2018, s. 14)

Han beskriver som regel naturen i positive ordelag, blant annet i de mange beskrivelsene der han legger seg ned i en eng, og bare er i naturen, og setter pris på den:

Og snart er jeg der igjen. Den stille enga i skogbrynet med høye strå som kiler ansiktet da jeg legger meg ned og ser opp på en himmel full av skittenhvite bomullsdotter. Her burde jeg ligge oftere. Se dagen sive sakte forbi, og føle på at jeg lever. (s. 136)

I tråd med tittelen, *En himmel full av skyer*, nevnes ulike beskrivelser av skyer på himmelen ganske ofte i boken. Her er språkbruken til Svingen variert, noe også skydekket er. Skyene sammenlignes både med grå bomullsdotter (s. 77), lakrisis (s. 41) og himmelgjørme (s. 47). Frem til avslutningsfasen, beskrives himmelen utelukkende langs spekteret «noen skyer» til «tett skydekke». Etter at scenen på Stortinget er ferdig, bemerker Henrik: «Vi har jo ikke hatt sol på kjempelenge. [...] Jeg føler på meg at været blir bedre i morgen» (s. 194-195). Det som i teksten må tolkes som neste dag, etter det siste legebesøket som er neste episode, er skyene borte. Henrik ligger igjen i engen og ser opp på «en himmel der skyene på magisk vis har forsvunnet» (s. 201). Slik kan skyene sees i sammenheng med utviklingen i fortellingen, så lenge Henrik har problemer, er det overskyet, men skyene forsvinner i takt med problemene hans. I analysen av paratekstene lanserte jeg ideen om at skyene der også kan leses som forurensing, og om vi bruker denne linken mellom skyer og forurensing på de språklige skyene i romanen, så kan skyene symbolisere overgangen til en renere verden, da man mot slutten av romanen begynner å se virkningen av Henriks utrettelige arbeid for miljøet. I alle tilfeller er fraværet av skyer i det siste kapitlet med på å få frem at det skjer en positiv endring. Den klare himmelen bidrar til å understreke at Henrik og miljøet går en lysere fremtid i møte på slutten av romanen, enn da boken begynte.

4.7 Romanens tema

Et viktig tema i *En himmel full av skyer* er forgjengelighet, både at vi selv kan dø, og at den verdenen rundt oss som vi tar for gitt, kan forsvinne. At Henrik får beskjed om at han skal dø, gjør denne tematikken tydelig. Konfrontert med døden, ser man gjerne ting i et større perspektiv, man reflekterer mer over hva som uviktig og hva man virkelig setter pris på. For Henrik blir en flott natur som det er godt å leve i det som virkelig betyr noe foran alt annet, når han får beskjed om at han ikke har lenge igjen.

Et annet tema boken behandler, er tanken om at barn kan få til endringer, om de jobber hardt nok. Jeg mener at bokens budskap er at barn må ta ansvar for miljøet og jordens fremtid nå, ikke minst ved å gjøre noe med klimaendringene, for ikke å miste verdifulle muligheter i fremtiden. Boken er også tydelig på at alle kan spille en rolle i dette viktige arbeidet, selv om man føler seg liten og ubetydelig. I tillegg er boken opptatt av at man må tenke langsiktig og bærekraftig, ikke velge løsninger som er bra for en person her og nå, men dårlige i det store bildet. Bærekraft på alle områder, både når det gjelder klimautslipp, forurensing, forvaltning av naturen, rettferdig fordeling av goder og bærekraftig mat og klesproduksjon, er viktig. Vi må ta vare på hele jorden, og forvalte den på en ansvarsfull og samvittighetsfull måte, slik at jorden blir et godt sted for alle i fremtiden.

5 Økokritisk drøfting av klimafremstillingen i de to romanene

Nå når jeg har tatt for meg en litterær analyse av *Bouvetøya 2052* og *En himmel full av skyer* vil jeg med utgangspunkt i analysene gjøre en lesning i et økokritisk perspektiv for å belyse hvordan romanene kan virke inn på leserens holdninger til klimaendringer. Jeg vil da ta utgangspunkt i de tre ulike komponentene som Stoknes mener inngår i begrepet holdning: Kunnskap, handling og følelser. Slik vil jeg prøve å finne svar på hvilke styrker og svakheter disse romanene har med tanke på å skape engasjement og handlingsvilje hos en ungdomsleser.

5.1 Kunnskap

Dette kapitlet underkapitlet vil handle om hvilken kunnskap bøkene formidler om klimakrisen og hvordan kunnskapen blir fremstilt.

5.1.1 Troverdighet:

Som jeg har vist i kapitlene om sjanger og paratekster, er *Bouvetøya 2052* en bok som i stor grad formidler at bokens informasjon om klima er etterrettelig og bygget på fakta. Spesielt viktig er det faktum at noen av opplysningene som karakterene kommer med, er gjengitt med spesifikke referanser til kilder plassert til slutt i boken. Som tidligere nevnt vil en bok som har med kilder og der forfatteren i et etterord gir uttrykk for å ha lest seg opp på et tema, gi grunn til å tro at informasjon og beskrivelser ligger nær opp til sannheten. I analysen av paratekstene nevner jeg at dette nødvendigvis ikke betyr at informasjonen i denne boken er til å stole på, men disse elementene gjør oss mer tilbøyelige til å anta at informasjonen er riktig. Nikolajeva henviser til studier som har vist at mange lesere oppfatter tekster som gir inntrykk av å være basert på virkeligheten, (eks biografier, brev, basert-på-en-virkelig-hendelse-fortellinger) som mer attraktive, og som å ha både større gyldighet og høyere estetiske kvaliteter (2014, s. 25). Kart, kilder og sjanger bidrar alle til å gi boken et realistisk preg. Det at forfatteren er opptatt av å vise sin faglige forankring, bidrar til å skjule det faktum at forfatteren har brukt sin tolkning av stoffet, sin utvelgelse og sin fantasi til å farge fremstillingen av klimaendringene i boken. Forfatteren er ikke en objektiv formidler av fakta, men har mest sannsynlig et bevisst mål med sin fremstilling av klimaendringene. Hvis boken skal overbevise leseren om at klimaendringene er virkelige og alvorlige, og at vi bør prioritere å handle for å bremse klimaendringene, er det en fordel at scenarioet som beskrives i fremtiden, samt de argumentene og forklaringene karakterene kommer med, virker troverdige. Forfatteren bruker altså mye tid på å bygge opp bokens «ethos», dens tilsynelatende troverdighet og

etterrettelighet. Om boken faktisk er etterrettelig og bygget på fakta, er mindre viktig for min analyse enn at den ønsker å gi inntrykk av det.

Den overraskende vendingen med at John og Manuela viser seg å være skurker, og at disse har ført Roland bak lyset og «lurt» ham til å bli klimaengasjert, er en spesiell vri med tanke på troverdighet. Når Roland argumenterer i diskusjonene under konkurransen, nevnes flere ganger at synspunktene og argumentasjonen hans er inspirert av argumentene til John og Stefi (eks. s. 130 og 160). Stefi er den falske nettprofilen John har laget basert på Manuela, for å «forføre» Roland. Klimameningene til Roland er dermed bygget på utsagn fra noen som ikke vil klimaet vel, plantet hos ham for å manipulere. Dette skaper rom for tvil rundt troverdigheten til argumentene og de faglige påstandene som kommer frem i boken. Selv om argumentene og opplysningene kommer fra en romankarakter som viser seg å være en bedrager, betyr ikke nødvendigvis dette at klimainformasjonen ikke stemmer, men den fremstår likevel som mindre pålitelig.

Når argumentene og faktaopplysningene blir lagt frem i boken, er det ingen signaler i teksten som ber leseren stille spørsmål ved troverdigheten til disse. Hovedpersonen reflekterer heller ikke særlig over at mye av det han har lært og bygget sine antakelser på, kommer fra en tvilsom kilde. Da han finner ut at John har lurt ham, står Roland tilsynelatende like fast på klimaets side. Klimavokterne, de som både kjemper for et levelig klima og for frihet og rettferdighet, er de som til syvende og sist fremstår som de store heltene i boken.

Om man leser nøye, gir altså boken selv signaler om at bokens egen stemme i klimadebatten skal oppfattes som pålitelig, samtidig som den gir subtile tegn om at man burde stille spørsmål ved oppriktigheten og motivene til flere av stemmene som kommer frem i boken. Disse to inntrykkene står i konflikt med hverandre, men jeg vil anta at det første inntrykket nok vil dominere opplevelsen til de fleste leserne. Skal man få med seg tegnene på at stemmer i boken ikke er til å stole på, tror jeg dette vil kreve en leser som legger merke til detaljer, og leser boken på en meget reflektert og analyserende måte.

Også måten Mæhle utnytter mulighetene innenfor science fiction-sjangeren på, mener jeg kan bidra til å underbygge et bilde av en troverdig fremtidsbeskrivelse. Jeg tenker da ikke på at det er sannsynlig at fremtiden vil bli slik som den er beskrevet i *Bouvetøya 2052*, men at det ikke er utenkelige at lignende teknologiske endringene som beskrives i romanen kunne ha funnet sted i løpet av de neste 35 årene. Om noe, vil jeg faktisk argumentere for at det er overraskende lite teknologiske utviklinger i bokens 2052, sammenlignet med den raske

teknologiske utviklingen vi har i dag. Med unntak av den nye oppfinnelsen stimuli, har de teknologiske nyvinningene liten plass i romanen. Stort sett nevnes de på begynnelsen av boken, slik at de bidrar til å sette handlingen i en «nær» fremtid. Det er fire ulike typer teknologiske oppfinnelser eller fenomen som jeg har funnet i romanen. Utenom stimuli, representerer alle videreutvikling av teknologi som allerede finnes i dag. Boken understreker dette blant annet ved at de nye tv-nodene (hologramnoder) er utviklet av Adobe (s. 39), et ekte merke som er kjent for de fleste lesere. De endringene som får bokens univers til å fremstå som mest usannsynlig, er muligens den totalitære samfunnsformen i Norge. Her trekker romanen paralleller til dagens Kina, og fremstiller det omtrent som om Kina og Norge har byttet plass, når det gjelder demokrati, rettssikkerhet og åpenhet (s. 28). Dette kan muligens bidra til å gjøre det lettere for leseren å forestille seg Norge som et diktatur.

Om ikke romanens miljø og klimainformasjonen fremstår som usannsynlig, så må det likevel nevnes at selve fortellingen er ganske usannsynlig. At ungdommer sendes alene til en øde øy, for der å spille inn en film alene, ville trolig aldri skjedd i virkeligheten. Om det under innspillingen hadde blitt vist at deltakere hadde blitt kritisk skadet, hadde nok innspillingen blitt stoppet relativt kjapt. Dette, samt stimulien som påvirker elektriske impulser i kroppen, også etter at man har koblet seg fra kilden, og har evnen til å gi illusjonen av å være i en annen virkelighet, kunne aldri virkelig skjedd. Handlingen i boken som helhet, fremstår dermed ikke som en realistisk fortelling, men noen av karakterenes problemer og miljøet virker kjent nok for dagens lesere til at man kan tenke seg at romanen likevel kan fortelle oss noe viktig om verdiprioritering og fremtiden vår. Det at selve fortellingen fremstår som urealistisk, betyr likevel ikke nødvendigvis at klimainformasjonen fremstår som oppspinn.

En himmel full av skyer, som er en realistisk samtidsroman, bygger ikke opp sin egen «ethos» på samme måte som *Bouvetøya 2052* gjør. Denne romanen er mindre opptatt av å få frem hvor den henter sin klimainformasjon fra. Den fremstår likevel som troverdig i sin formidling av kunnskap om klima, blant annet fordi det ikke er noen signaler som skulle tilsa noe annet. Svingens univers fremstår som gjenkjennelig, til en visst grad sannsynlig, og uten logiske brister eller elementer som setter spørsmålsteget ved troverdigheten til informasjonen som kommer frem. En type elementer som bidrar til å bygge opp troverdigheten til fortellingen, er de som har en virkelighetseffekt (Barthes sitert i Nes, 2014, s. 30), som nevnt i sjangeranalysen av denne boken. Dette er elementer som dagligdagse handlinger, replikker eller gjenstander, som har som mål å gjøre fortellingen gjenkjennelig, hverdagslig, og gi det et preg av virkelig liv. De har altså ingen viktig funksjon i selve fortellingen, utover at de får

fortellingen til å virke nærmere virkeligheten. Et miljø, med karakterer og handling som er gjenkjennelig for leseren og som virker troverdig, gjør at man gjerne ikke stiller spørsmål om troverdigheten til opplysninger i boken. Selv om noen elementer i romanen er urealistiske, som f. eks «grillingen» av Bredo (s. 129), går ikke dette utover at bokens miljø og karakterer fremstår som troverdige. Nyhetene om den svenske jenten Greta Thunberg og hennes miljøengasjement, viser at noe lignende som skjer i boken faktisk kan hende i virkeligheten. Det er sikkert ikke alt i romanen som kunne ha skjedd, men denne jenten har oppnådd flere av bragdene som nevnes i Svingens bok. Hun har påvirket foreldrene sine til en mer klimavennlig livsførsel, mønstret store mengder barn, ikke bare i Sverige, men over hele kloden, til å demonstrere, og talt foran FNs klimapanel (Watts, 2019). Dette viser at fortellingen om et barn som blir en ledende miljøforkjemper og kommer i posisjon til å påvirke politikere faktisk ikke er så usannsynlig som man først kunne tenkt.

Et viktig element som bidrar til troverdighet til klimainformasjonen i boken, er det faktum at Henrik fremstilles som en som har god kontroll på hva som er verdt å vite om klima. Han har satt seg grundig inn i sakene, og søker stadig ny oppdatert informasjon som måtte komme. Dette har mer å si for informasjonens troverdighet, enn at forfatteren har lest gode kilder om emnet. Det er Henrik som fremstilles som en ekspert på klima, ikke forfatteren av boken.

Tar man utgangspunkt i at de fleste lesere vil ta informasjonen i romanene for god fisk, så spiller det også en rolle hvilken informasjon som kommer frem. I neste underkapitlet vil jeg ta for meg hvilken kunnskap de to romanene formidler om klima og hvilke konsekvenser, bakenforliggende grunner, løsninger og sammenhenger de knytter til klimaendringene.

5.1.2 Hvilken kunnskap blir formidlet?

I *Bouvetøya 2052* har man allerede begynt å se alvorlige konsekvenser av klimaendringene, og karakterene har en bevissthet om at flere og mer alvorlige konsekvenser vil komme. Det er tydelig at disse endringene vil bli ubehagelige, for ikke å si farlige for mennesker. Som nevnt i kap. 3.6, er en konsekvens man allerede ser i bokens nåtid, altså året 2052, at det blir vanskelig å opprettholde den høye levestandarden vi har i dag her i Norge. Situasjonen er likevel enda verre utenfor Norge. Flere ganger nevnes klimaflyktninger, som tydeligvis lever i enda større fattigdom enn fattige nordmenn. Klimaflyktningene får ikke innpass i Norge, men de kan heller ikke vende tilbake til hjemlandet sitt. Det blir nevnt i den siste rapporten at mat og vannmangel vil føre til flere flyktninger. I tillegg kan man tenke seg at økt konfliktnivå, tøffere værforhold og muligens økt utbredelse av sykdommer, også er grunner til at

klimaflyktningene kommer, selv om ikke denne sammenhengen blir presisert i boken. Karakterene diskuterer at mange land har nettopp disse problemene.

Som nevnt i kap. 3.6 påpeker Roland at også været vil bli påvirket av klimaendringene. Samtidig med at gjennomsnittstemperaturen stiger, antar forskere i dag at vi vil få mer ekstremvær. Tidlig i boken prøver antagonisten, John, å overbevise Roland om å bli klimaaktivist, ved å skissere opp et «skrekkbilde» av fremtiden:

Ekstremvêret og tørken vi har sett frem til no vil berre vere blåbær i samanlikning. Økosystem etter økosystem vil kollapse. Og dei artane som ikkje klarer å omstille seg, vil døyt ut! Det vil seie nesten alle. Menneska – dei som er att – vil leve i et permanent kaos av krig og kamp om å få kloa i nok mat. (Mæhle, 2015, s. 27)

Senere gjenkaller Roland hvordan han og broren på telttur fisket utrydningstruet ørret. Han reflekterer over dette ved å skremme broren med at de snart ikke vil kunne fiske i det hele tatt. Ødeleggelsen av økosystemer går dermed tydelig ut over menneskenes muligheter, både når det gjelder rekreasjon og tilgang på mat. Og ikke bare menneskene lider under klimaendringene, også en del av dyrelivet er truet. Det samme får vi inntrykk av i *En himmel full av skyer*. Her nevnes flere ganger hvordan dyrearter dør ut eller hvordan livsmiljøene deres blir truet (Svingen, 2018, s. 144).

Det ødelagte økosystemet vi får høre mest om i *Bouvetøya 2052* er polisen. I romanuniverset er isen rundt Nordpolen helt vekke, rundt Sydpolen er det bare rester igjen, og også isbreer rundt om i verden forsvinner. Snø er sjeldent, og finnes for det meste bare i høyfjellet, som vi får vite i denne kommentaren: «Snø var eit sjeldan syn no til dags, så dette måtte vere ein stad langt sør, truleg i sentrale strøk av Antarktis, eller i eit av dei få høgfjellsområda som framleis hadde snø, i Himalaya for eksempel» (Mæhle, 2015, s. 81). I *En himmel full av skyer* fokuseres det ikke på ismelting, tvert om nevnes snø i Sør-Europa som en konsekvens av klimaendringene (Svingen, 2018, s. 66). I denne boken er havet det økosystemet som får ekstra oppmerksomhet. Her er det imidlertid først og fremst plast og oljesøl som ødelegger.

En annen, om enn mer indirekte, konsekvens av klimaendringene i Mæhles romanunivers er at Norge er blitt et diktatur med begrenset ytrings- og handlingsfrihet. For å kunne beholde rikdommen og den høye levestandarden hos noen få, har oljeindustrien og samarbeidspartnerne tatt over kontrollen i Norge og innført overvåkning av innbyggerne og forfølgning av dem som arbeider for et mer klimavennlig samfunn. Denne elitegruppen har ressurser, og får mye penger fra oljen. Disse ressursene bruker de for å ta og beholde makten,

for fortsatt å kunne tjene penger på olje. I bokens begynnelse fører dette til blodige sammenstøt mellom klimaaktivister og tryggingpolitiet i Oslo, der flere hundre blir drept av politiet. Dette gjør at konflikten mellom styresmaktene og vanlige folk som ønsker en endring tilspisser seg, og idet Roland drar mot Bouvetøya er Norge på vei inn i en borgerkrig.

For ungdom som leser *Bouvetøya 2052* er det kanskje ikke selvsagt at alle de dystre sidene ved Rolands samtid, som den utbredte fattigdommen, arbeidsledigheten og diktaturet er konsekvenser av klimaendringer, da dette ikke blir kommentert. Har man kunnskaper om at økt tørke og ekstremvær, også i andre land, kan påvirke mattilgangen i Norge, er det imidlertid ikke så fjernt at økt fattigdom kan være en konsekvens av klimaendringene.

Alt i alt er det et ganske dystert bilde som tegnes av fremtiden, også i Norge. Degradering av økosystemer, matmangel, store flyktningestrømmer, mer ekstremvær og flere konflikter om ressurser er altså noen av konsekvensene av klimaendringene som skisseres opp i *Bouvetøya 2052*. I romanen får vi høre om et samfunn der tryggheten og komforten vi er vant med i dag er borte, samtidig som man ser en destabilisering av samfunnet slik vi kjenner det. Jeg tror at lesere vil få med seg at fremtiden, slik den er beskrevet i Mæhles bok, er lite attraktiv og at dette henger sammen med blant annet hvordan vi forholder oss til klima.

I det store og det hele beskrives mye av de samme konsekvensene av global oppvarming i Svingens bok, som i *Bouvetøya 2052*. Jorden som helhet vil bli varmere, deler av verden vil bli ubeboelig eller uegnet til matproduksjon, dyrearter vil dø ut og mennesker vil bli sykere. Den største forskjellen på de to bøkene er at *Bouvetøya 2052* er svært konkret og utfyllende i sine beskrivelser av konsekvensene, mens *En himmel full av skyer* er mindre spesifikk. Når Henrik kommer med et trusselbilde av hva som vil skje om vi ikke stopper utviklingen, er det ikke bare snakk om klimatiske endringer, men også andre sider ved miljøvern. Som regel kommer han ikke opp med spesifikke årsaksforhold, men nevner ulike fremtidige «skrekksenarioer» for å få folk til å få øynene opp for hvorfor det er viktig at vi gjør noe for å «redde jorden». Det fremgår ikke av boken hva som skyldes klimaendringer, og hva som skyldes andre miljøødeleggende aktiviteter. For eksempel kan fugledød skyldes både endringer i klima som påvirker deres habitat, eller miljøgifter, plast, oljesøl eller andre forhold som ikke skyldes klimatiske forhold. Ikke alle lesere fra barneskolen vil være i stand til å skille hva som skyldes utslipp av CO₂ og andre klimagasser og hva som skyldes andre former for miljøpåvirkninger, som forurensing og forsøpling. For eksempel fremstilles det omtrent som om økte utslipp av CO₂ vil føre til dårligere luftkvalitet (Svingen, 2018, s.115), noe CO₂ i

seg selv ikke bidrar til. Det er andre forurensende stoffer som ofte slippes ut sammen med CO₂, som CO, NO_x-gasser, og svevestøv, som fører til dårligere luftkvalitet.

I tillegg til de mer konkrete konsekvensene som nevnes, skisseres det i Svingens bok også et mer diffust trusselbilde, som f. eks at jorden er syk og vil dø (s. 61), og at vi som er unge nå kanskje ikke vil rekke å bli gamle (s. 38). Disse og andre utsagn sier noe om at vi står overfor en stor katastrofe om vi ikke får stoppet klimaendringene. Men de sier ikke noe veldig konkret om hva katastrofen består av. Et eksempel er Henriks tanker når han bestemmer seg for at prosjektet hans er å redde verden før han dør: «Men man kan ikke bare tenke på seg selv. Det har alt for mange gjort altfor lenge. Derfor er vi der vi er i dag. På kanten av stupet. Med hodet under vann. På vei til grillen» (s. 15).

Også i *En himmel full av skyer* hører vi om det som må tolkes som klimaflyktninger. Henrik drømmer at familien må huse flyktninger fra Bangladesh og Nederland, og at det blir vanskelig å få laget nok pannekaker til alle (s. 39). Siden de valgte landene begge er slike som står i fare for å bli oversvømmet når havnivået stiger, er det trolig det som er grunnen til at folk har måttet flykte fra disse landene, selv om dette ikke nevnes i boken. Det nevnes imidlertid at store deler av kloden blir ubeboelig, og at dette er grunnen til at de må dele hjemmet sitt med flyktninger.

I Svingens bok kommer det også noen muntre hint om at ikke alt ville vært bare negativt om jorden blir varmere. Det nevnes flere steder om eksotisk frukt som kunne vokst i hagene her nord om temperaturen stiger, som druer, appelsiner og nektarin (s. 18, 39). Det antydes likevel at et slikt klima her nord ikke ville vært bra om man ser på det globalt, til tross for at å dyrke frukt i hagen virker forlokkende.

Også en del andre miljøspørsmål, som strengt tatt ikke er noen konsekvens av eller årsak til klimaendringene, blir omtalt i Svingens bok. Henrik sitt mål er tross alt å redde verden, og da holder det ikke bare å bry seg om klima, men man må tenke bærekraftig på flere felt. Å stoppe forurensing er allerede nevnt. Også rettferdig fordeling av goder er en del av Henriks plan for å redde kloden. Han formidler at matsituasjonen i Afrika er kritisk som følge av varmere klima og peker samtidig på at vi i Vesten har mat i overflod, slik at mye kastes. I tillegg er Henrik opptatt av at skal man tenke bærekraftig, må man sørge for at klærne man kjøper er laget av arbeidere som får skikkelig betalt.

5.1.3 Hvem rammes?

I *Bouvetøya 2052* skildres det en hverdag i Norge som vil være preget av dårligere vær, hardere kår og større bekymringer enn i dag. Denne dystre framtidsvisjonen er lagt til bare 30-40 år fram i tid, altså på den tiden de som er unge i dag er blitt foreldre. Disse endringene fremstilles altså ikke som noe som vil ramme fremtidige generasjoner, men leserne og deres familier. Riktignok signaliserer boken at andre land vil oppleve større og mer livstruende konsekvenser enn Norge. Det er likevel tydelig at endringene vil føre til en degradering av livskvalitet også her. Roland reflekterer over at Manuela, som er fra Mali, er blitt mye mer berørt av alvorlige konsekvenser av klimaendringene enn ham selv: «...sidan ho kom frå Afrika, det kontinentet der klimaendringane hadde fått mest djuptgåande konsekvensar, der akselererande tørke, svolt, epidemiar og kaos rådde og konflikhtar rasa på tvers av alle folkeslag og kulturar» (Mæhle, 2015, s. 78).

Romanen peker likevel på at det skjer alvorlige endringer også i andre land enn dem som ligger nær ekvator. Selv om det kan virke som om det er de varmeste landene som blir hardest rammet når temperaturen stiger, så får boken frem at endringene ikke bare er alvorlige nær ekvator. Klimaflyktningene kommer fra «middelhavsland så vel som tropeland» (s. 23). Det at også middelhavsland blir rammet av flyktningkrisen, kan gjøre at problemene føles nærmere oss, det skjer her i Europa, ikke bare i Afrika. I sin prognose for år 2100 skriver Roland og Katharina: «Ørkenen vil strekke seg så langt nord som Tyskland og Frankrike i Vesten» (s. 248). I romanen er det spådd at effektene av endringene fremover skal bli størst på høye breddegrader, altså langt nord og sør. Av fremtidige konsekvenser som nevnes er mer intenst regn, mer ekstremvær, og mer sykdommer. Som eksempel nevnes det at ebola og malariamygg vil spre seg til den nordlige halvkule (s. 248). Jeg tror ikke det er tilfeldig at malariamygg og ebola nevnes. Dette er sykdommer som folk har et forhold til gjennom mediadekning. Å antyde utbrudd av slike sykdommer i Norge, i fremtiden, kan bidra til å skape frykt. Å appellere til bekymring for egen og familiens helse, er et av virkemidlene Stoknes fremhever som effektivt: "Å skape oppmerksomhet rundt hvordan helsen påvirkes, synes å være en virkningsfull måte å få folk til å bry seg mer, ved å innramme klimaforstyrrelsene som noe konkret og noe som angår alle personlig" (2017, s. 169).

I *En himmel full av skyer* er ikke tidsperspektivet like konkret som i *Bouvetøya 2052*. Henrik foreslår en gang i boken at de store katastrofene kan inntreffe så tidlig som om 5 år: «Hvis denne kloden blir ødelagt om fem eller femti år, betyr det veldig lite at jeg blir borte snart. Men du må oppleve at jorda blir en ørken eller en snøball» (Svingen, 2018, s. 16). Bortsett fra

denne ene gangen, nevnes ikke noe konkret tidsperspektiv for klimaendringer, utover at det vil ramme dagens unge, og at det indikeres at de vil oppleve konsekvensene i større grad enn dagens voksne. Til gjengjeld er dette et viktig poeng i boken.

I tillegg til dette nevnes det også en del konsekvenser av klimaendringene som allerede er merkbare i dag, men ikke i Norge; som tørke som skaper sult og vannmangel i Afrika (s. 131-132), og stigende havnivå (s. 15). Disse fremstilles som konsekvenser som vil spre seg i fremtiden om ikke klimaendringene bremses, og dermed vil Norge bli mer berørt av dem. Noe av dette opplever vi allerede i dag, som truet arts mangfold.

Som *Bouvetøya 2052* fremhever også *En himmel full av skyer* sammenhengen mellom klimaendringer og helse. Også Svingens roman nevner mer sykdom som noe vi vil oppleve i fremtiden (Svingen, 2018, f. eks s. 182). Forurensing er den årsaken som oftest fremheves som sykdomsfremkallende (s. 15, 121-122), men romanen peker også på en sammenheng mellom økte utslipp av CO₂, og luftveislidelser og astma (s. 115). Det fremstilles i Svingens bok som om både forurensing av mat og luft har en sammenheng med utslipp av CO₂. Hvis ikke vi stopper utslippene av klimagasser og annen forurensing vil folk bli sykere, er budskapet: «alt dette gir utrolig kjøp CO₂. *Luftveislidelser* kaller de det på nettet. Hvorfor ikke bare si at du begynner å hoste og får svarte lunger og astma og kanskje dør av det?» (s. 115) Romanen er noe diffus og til tider faktisk misvisende på hvordan økt utslipp av klimagasser vil ramme helsen vår. Å forklare hvordan akkurat den globale oppvarmingen vil påvirke dette er nok heller ikke bokens mål, den har nok et videre miljøperspektiv. Det å generelt bli mer miljøvennlig, vil kunne minimere disse helseproblemene som nevnes.

Selv om også Svingens roman fremholder Afrika som verdensdelen som har lidd mest under klimaendringene så langt, så fremstilles endringene heller ikke i denne romanen som noe som bare rammer nær ekvator. Som *Bouvetøya 2052* gjør også denne boken et poeng av at flyktningene kommer både fra land i Europa, og resten av verden. Der *Bouvetøya 2052* nevner flyktninger fra middelhavsland, har Svingen valgt å nevne Nederland som det europeiske landet som flyktninger kommer fra. Dette er et land som ligger nærmere Norge, og som kanskje har en kultur som er enda likere vår. Flyktningene derfra kommer sannsynligvis fordi hjemstedene deres ligger under vann.

Oppsummerende kan vi si at både *Bouvetøya 2052* og *En himmel full av skyer* får tydelig fram at klimaendringene vil ramme oss som allerede lever i dagens Norge. Nettopp dette at vi skjønner at klimaendringene vil ramme oss selv, poengterer Stoknes som viktig for i hvilken

grad vi oppfatter klimaendringene som en trussel vi må gjøre noe med (2017, s. 52-53). Det er ikke lengre noe diffust og abstrakt som kanskje vil hende noen i en eller annen fjern fremtid, men noe som vil påvirke leserens liv om 30-50 år på en ytterst konkret måte, og slik at det i stor grad påvirker hans eller hennes livskvalitet.

5.1.4 Hvordan formidles kunnskapen?

I *Bouvetøya 2052* blir kunnskap om konsekvenser, sammenhenger og ulike løsninger knyttet til klimaendringer presentert på ulike måter. Løsningene blir hovedsakelig presentert i rapportene deltakerne skriver sammen, og i diskusjonene de har rundt rapportskrivningen og oppgaveløsningen. Oppgavene som realitydeltakerne må løse, er hver dag knyttet til et nytt hovedområde innenfor klimaspørsmål. De tre hovedområdene er boliger og energiforbruk, bruk av fornybar og ikkefornybar energi, og transport. I tillegg til å løse oppgaven, skal de skrive en rapport der de sammen kommer opp med forslag til løsninger som hvis de gjennomføres, kan styre verden mot en mer klimavennlig fremtid. Disse rapportene får vi som leser boken også lese. I oppgavetekstene de får utdelt, kommer det informasjon om klimaendringene, og det nevnes gjerne også noen løsninger som deltakerne diskuterer videre og så skriver mer om i rapporten. I begge de to første oppgavetekstene presenteres et begrep knyttet til klimavennlig utnyttning av ressurser, henholdsvis passivhus og fornybar energi. Dette er begreper leseren kan kjenne til fra før, men de kan også være ukjente for leseren. I begge tilfeller spør en av deltakerne i serien om hva dette begrepet innebærer, slik at de andre må forklare for dem, noe som gjerne fører til diskusjon deltakerne imellom. Slik får forfatteren forklart begreper som leseren kanskje ikke har full kontroll på, men som er sentrale når det gjelder å finne klimavennlige løsninger. Denne måten å formidle informasjon på har likhetstrekk med læresamtalen, men der læresamtalen som oftest har en voksen autoritet som kan fortelle barnet hva som er rett (Breen, 1995, s. 67-68), er det i *Bouvetøya 2052* som oftest ungdommene som lærer hverandre. Dette gjør at det er ungdommene som fremstår som eksperter på ulike områder innen klimautfordringer og klimaløsninger.

Også andre fenomen knyttet til klima blir forklart gjennom diskusjonene deltakerne har, som hvor det blir av CO₂ som havner i atmosfæren, eller hva algefarmen er. Gjennom diskusjonene som deltakerne har seg imellom, og også med Wu Lo, gir de både hverandre og leseren informasjon om endringen av klima, og om fordeler og ulemper med ulike tiltak. Deltakerne drøfter også ulike perspektiver på hvordan jorden vil se ut i fremtiden om ikke klimaendringene blir stoppet. Et eksempel på en diskusjon dem imellom, er spørsmålet om

hvilke typer energikraftverk som er best å sats på. Etter å ha vært innom bølgekraft og energiproduksjon ved hjelp av algefarmen, diskuterer deltakerne vindkraft:

- Men for å konkludere, da, braut Manuela av. – Det går altså mot vindmøller for vår del? Vi og Don Quijote, liksom?

Katharina nikka.

- Det gir den prosentvise minste risikoen. Sjansane for at det vil blåse i morgon òg, er svært gode her nede.

- Dessutan er vindkraft den fornybare energikjelda med størst potensial globalt sett, la Roland til. – Trass i at styresmaktene i Vesten har forsøkt å stikke kjeppar i hjula for teknologien i over 50 år.

- Så det finst ingen ulemper med vindkraft, da? spurte Manuela.

- Klart det gjer, sa Roland. Naturvernarar hatar vindmøller. Dei meiner vindmøller øydelegg nærområda, at dei er ein trussel mot fuglar og andre dyreartar i kystområda. Men samanlikna med alternativa, å sende enda meir CO₂ opp i atmosfæren, kva for val har vi? (Mæhle, 2015, s. 167-168)

Som man ser i utdraget består samtalene av antagelser deltakerne har som kan bli styrket eller modifisert i samtale med de andre. Det presenteres flere kunnskaper vi får inntrykk av at deltakerne faktisk har peiling på. Spesielt Katharina, «hjernen» i spillet, kommer ofte med fakta som hun har lest seg opp på. I tillegg kommer flere av deltakerne, ofte Roland, med sterke meninger knyttet til klima. Det kan virke som om han benytter de mulighetene han får til å kritisere oljeregimet, som han er motstander av.

Selv om romanen i stor grad er preget av bastante syn på at å stoppe utslipp av CO₂ er helt nødvendig for at vi skal få en best mulig verden i fremtiden, finnes det i boken noen eksempler på at det også er andre hensyn å ta. Et eksempel er sitatet ovenfor, der Roland forklarer at vindmøller, til tross for at de er det beste alternativet for klimaet, kan gjøre skade på lokalmiljøet. Dermed vedgår Roland at vindmøller ikke nødvendigvis er det beste alternativet for dem som opplever skadene av vindmølleparken her og nå. Ellers ser vi også eksempler på at Wu Lo eller Manuela kommer inn og kommenterer at de ekstreme løsningene deltakerne forfekter, ikke bare er positive selv om de er positive for klima. Det vil også koste for folk å måtte leve med disse løsningene, og selv om tiltakene kunne hatt effekt, ville det bli praktisk vanskelig å gjennomføre dem.

Også i begynnelsen av boken får vi en del informasjon om konsekvenser av klimaendringene. Dette kommer klarest frem i samtalene der John arbeider for å gjøre Roland klimabevisst. De snakker sammen om både fremtidige og nåværende konsekvenser av klima, og om hvordan de norske styresmaktene aktivt hindrer den klimavennlige utviklingen. I tillegg får man gjennom

beskrivelser av hverdagen til Roland og miljøet rundt ham, en del pekepinner på hvordan folk i 2052 allerede er berørt av klimaendringene.

Klimadiskusjonene er også med på å beskrive karakterene og deres personlighet. Gjennom diskusjonene posisjonerer de seg både i forhold til hverandre, og i forhold til hvilke meninger de forfekter. Diskusjonene får frem ulikhetene dem imellom, vi ser både at det er forskjell på hvordan de prioriterer, og at det er forskjell i hvordan de diskuterer. For eksempel beskrives Greg som en som ikke tar ordet i tide og utide. Han er litt tilbaketrukket, konfliktsky og slettes ingen ekspert på klima. De to som derimot ikke er konfliktsky, er Roland og Manuela, som kontinuerlig gjennom diskusjonene i konkurransen, kiver om hvem som skal ha lederrollen i gruppen. Slik får diskusjonene rundt klima også en litterær funksjon, der vi blir kjent med de ulike karakterene. Vi vurderer og revurderer dem, og vi opplever en spenning knyttet til hvordan relasjonene dem imellom utvikler seg.

Mye av klimainformasjonen er også knyttet opp til selve handlingen i boken. For eksempel er fattigdommen i familien til Roland en direkte årsak til at han blir med i realityserien.

Oljetriangelet, som får mye kritikk for å være lite miljøvennlige, står bak mange av de grusomme hendelsene som blir beskrevet i boken. Når John og Roland i den avgjørende scenen om bord på båten diskuterer sine ulike ståsteder knyttet til klima, så er det ikke bare en samtale om ulike meninger, men den pågår parallelt med, og er en del av en kamp på liv og død dem imellom. Samtidig som de fremmer sine ulike syn på klima, gjøres det klinkende klart for leseren hvem som er helt og hvem som er skurk. Spenningen knytter seg ikke bare til hvem som vil vinne diskusjonen, men også til hvem som vil gå seirende ut av situasjonen, altså komme levende fra «kampen» dem imellom.

Kunnskaper om klima blir i Svingens bok formidlet på flere måter: Henrik reflekterer ofte over klimainformasjon han har fra før, eller nettopp har funnet. Dette blir gjerne sett i sammenheng med noe han opplever rundt seg som får ham til å tenke på miljøet, som i dette eksempelet her, fra han er på butikken: «En av ekspeditørene prøver å presse på meg en plastpose, da han ser hvor trangt det blir. Jeg forteller ham at nedbrytningstiden på plast er 400 år» (Svingen, 2018, s. 40-41). Noen ganger tenker Henrik hardt på ulike konsekvenser av eller tegn på at vi ikke tar godt nok vare på miljøet, når det er noe annet han ikke vil tenke på, som sykdommen sin. Når det virker, hindrer dette ham i å tenke fæle tanker om hans egen problemer, og motiverer ham til å fortsette å være engasjert. En annen måte er gjennom Henriks samtaler med andre, der han som regel prøver å overbevise samtalepartneren sin eller

publikummet sitt om å ta forurensning og utslipp av klimagasser på alvor gjennom å pøse på med klimafakta:

- Er du klar over hvor mye det forurenses å stå slik på tomgang? spør jeg og tørker regndråper av ansiktet.
- Det har vel ikke du noe med?
- Har jeg vel. Det er jeg som skal puste inn driften som kommer ut av bilen din. (s. 126)

Noen ganger kommer Henrik med informasjon om klimaspørsmål, ved å bruke metaforer. Metaforene kan være enten språklige bilder, eller en fysisk handling for å illustrere et poeng ved klimaendringen. Et eksempel på det første er når Henrik forklarer en intervjuer at å ikke gjøre det vi vet kan redde klimaet, er som å la være å ta medisinen når man er syk:

«Forskjellen på meg og denne kloden er at det finnes veldig gode medisiner for jorda. Og de virker, for vi vet hva som må gjøres. Men ingen bruker de medisinene. Som om vi har mistet dem eller rotet bort resepten» (s. 143). Et eksempel på det siste er når Bredo må henge over en brennende grill, for å illustrere at jorden kommer til å bli betydelig varmere i fremtiden (s. 129-130).

Informasjonen om klima i Svingens bok kommer så å si alltid fra Henrik, noe som preger språket på den informasjonen som kommer. Som regel er informasjonen formulert slik at en 11-åring skjønner det, noe som blir naturlig ved at det er en 11-åring som forteller om fenomenet. Eksempler på dette er hvordan oljesand blir forklart:

Det tar over en time å finne ut at oljesand er omtrent det samme som tjæresand og ligner litt på asfalt. Det er liksom sandkorn med et tynt lag av vann og et seigt oljestoff rundt seg. Ut av dette driver store firmaer og koker oljen opp av bakken, noe som gir masse klimautslipp, bruker alt for mye vann og betyr at noe lett kan gå veldig galt i nærmiljøet. (s. 114)

Selv om det finnes eksempler på at voksne forklarer et fenomen knyttet til klimavennlig eller -uvennlig oppførsel, slik som faren som forteller om oljeboring i Lofoten, så er det som regel Henrik som forklarer. Han er autoriteten som lærer vekk klimavennlig oppførsel gjennom samtaler og sitt eksempel. I begge bøkene er det altså unge som både engasjerer seg i klimasaken, og er ekspertene. De er de unge selv som lærer andre unge (og voksne) om klimaendringer.

I Svingens roman blir imidlertid noen ganger begreper eller fenomener knyttet til klima presentert eller brukt uten at de blir skikkelig forklart slik at en leser fra barneskolen gjerne ikke vil forstå hva det er snakk om. Dette gjelder f. eks hva forskjellen på god og dårlig CO₂

er. Det nevnes at begge deler finnes, og fotosyntesen nevnes (s. 115). Ingen av delene blir forklart nærmere. Dette spiller ingen rolle for forståelsen av fortellingen, men dette fører ikke akkurat til bedre forståelse av klimaproblematikken.

Selv om det også i *En himmel full av skyer* er noen deler av romanen som er mer tettpakket med klimafakta enn andre, er formidlingen av fakta i Svingens bok alltid vevd inn i selve fortellingen på en eller annen måte. Klimakunnskapen, og hvordan den kommer frem, kan ha mer eller mindre med fremdriften av plottet å gjøre. Når Henrik reflekterer for seg selv, eller gjengir informasjon han leser seg opp på, har denne informasjonen ofte liten betydning for hvordan historien skrider frem. Det samme gjelder i en del av samtalene hans, og flere av monologene hans. Men innimellom skaper det Henrik forteller om klima reaksjoner som får det til å skje noe i fortellingen. Et eksempel på dette er hvordan et ulovlig banner under en av statsministerens pressekonferanser og det han senere får lov å fortelle til pressen, fører til at han blir invitert til et talkshow.

Det Henrik sier og gjør for å skape oppmerksomhet rundt klima, får ikke alltid den reaksjonen han ønsker, og det er ofte dette som skaper fremdrift og spenning i fortellingen. Henrik må noen ganger innse at han har mislyktes med å nå frem til folk med det viktige budskapet sitt, og dermed må han finne en annen måte prøve å nå inn med sin informasjon om klimaendringer på. Også når han lykkes med å få oppmerksomhet, er dette en pådriver for å finne nye måter å få frem budskapet på.

Et par ganger er også elementer knyttet til forurensing direkte med på å få handlingen fremover, som f. eks når Henrik bestemmer seg for å rydde plasticsprøyter som ligger igjen i parken og forsøpler, og får ideen til hvordan han skal true statsministeren (s. 32).

Flere av refleksjonene Henrik gjør seg rundt det faktum at han snart kan dø, knyttes også opp mot klima. Blant annet forklarer han til broren at alle skal dø før eller siden uansett, og at med global oppvarming kan *før* muligens være bedre enn *siden*, derfor vil han ikke gå rundt og være lei seg fordi han skal dø (s. 16). Et annet eksempel er hans refleksjoner rundt hva han har oppnådd i sitt korte liv da han står på kanten av skatebanen og skal sette utfor. Da er hva han har etterlatt seg av forurensing en viktig del (s. 168). Refleksjoner rundt klimaet og vår mulige fremtid blir slik en måte å tematisere eksistensielle spørsmål på.

Siden *En himmel full av skyer*, til forskjell fra *Bouvetøya 2052*, foregår i samtiden, så er det kun de konsekvensene som allerede skjer på grunn av klimaendringene, som kan beskrives som en del av fortellingen i bokens nåtid. Derfor beskrives fremtidige konsekvenser av

klimaendringene ved at Henrik legger ut om hvordan fremtiden kan se ut, ved å peke på at problemer som allerede finnes, vil vokse eller spre seg. Et par ganger beskrives fremtidige konsekvenser via drømmer han har, som vi må anta er inspirert av tanker om hvordan fremtiden kan bli om vi ikke snur utviklingen.

5.1.5 Om underholdning og litteratur som formidlingsarena for klimaopplysning:

Som nevnt i kapittel 3.2 og 4.2 kan Mæhles og Svingens romaner klassifiseres som

økofiksjon, altså romaner som tematiserer miljøproblemer og miljøvennlige handlinger.

Økofiksjon vil nødvendigvis være skrevet basert på tanken om at fiksjon kan påvirke leseren.

Dette er i tråd med Nussbaum (2016 a, s. 55) sitt syn på litteraturen som et viktig ledd i å utvikle reflekterte og empatiske verdensborgere. Som nevnt i teorikapittelet, bruker

Nussbaum begrepet verdensborgere om det å utvikle evnen til å bry seg om og forstå andre på

tross av ulikheter. De to omtalte romanene er nok skrevet i håp om å gi leseren en vekker i

forhold til klimaendringene, for å bidra til å utvikle det Massey og Bradford (2011, s. 109-

110) kaller økoborgere, borgere som bryr seg om miljøet, er pådrivere for en bærekraftig

utvikling, og ser seg selv som en del a en større helhet, som inkluderer det mer-enn-

menneskelige. Både Mæhles og Svingens roman gir lesere ulike versjoner av hvordan verden

kan oppfattes og hvordan man bør være i den, i håp om at leseren skal bli mer bevisst sin rolle i samspillet mellom menneske, miljø og klima.

En viktig del av plottet i begge romaner er å spre informasjon om klimaendringene via film på

tv og nett. *Bouvetøya 2052* har realityserien med samme navn slagordet «klimarapporten som

vil redde verda» (Mæhle, 2015, s. 34). Romanen er selv opptatt av hvilken effekt

underholdning og bruken av en «klimareality» som dramatisk rammefortelling kan ha for å nå

frem med kunnskap om klima. Dette kommer tydelig fram i en samtale mellom Roland og

Wu Lu selv, der Roland uttrykker sin skepsis til realitykonseptets effekt: «Og trur du at ein

klimareality som dette verkeleg *kan* påverke ein heil verdsopinion?» (s. 91). Wu Lu møter

denne skepsisen slik:

- Ein nettrealty av dette spektakulære kaliberet *vil* faktisk ha innverknad på kva menneske – over heile verda – tenker og meiner om klimasaka. *Bouvetøya 2052* vil treffe folk i alle aldrar, i alle land, og det med ein kraft du aldri har sett maken til. Derfor bør du sjå på dette som ei unik moglegheit for deg, som klimaengasjert, til å påverke verdsopinionen. (s. 91)

Det at realityserier er populær underholdning, kan være noe av grunnen til at det i boken

nettopp er en realityserie som blir valgt til å formidle noe om klima. Folk har lyst til å se en

realityserie, fordi det er spennende å følge med på et slikt konsept. Romanens realityserie vises dessuten på Nettet, en populær kanal som har mange seere, slik at det potensielt er mange folk som snakker om den med vennene sine. Når man først diskuterer en serie som den som lages i romanen, er det en sjanse for at man fort også vil begynne å snakke om det miljømessige innholdet, hva deltakerne mener om klima, og hva man eventuelt selv mener om klima. Stoknes fremhever den sosiale kraften som ligger i å snakke med andre om bekymring for klima som viktig, og mener at dette er en av de mest effektive måtene å nå frem med et klimabudskap på (2017, s. 150). Som nevnt i kapittel 2.2.2 er Keen opptatt av at samtalen har større evne til å påvirke meningene og oppfatningene til en person enn det litteraturen har i seg selv, og at man bør diskutere litteraturen om man ønsker å endre leserens oppfatning av sitt moralske ansvar (2007, s. 146). Også hun fremhever betydningen av den sosiale konteksten når det gjelder å endre synspunktene sine.

Selve boken kan ha en lignende kraft, om enn trolig mye svakere enn en TV-serie som «alle» følger med på, fordi den når ut til mange færre. Om boken fenger en vennegjeng og flere leser boken, kan den være en inngang til å snakke om hva man selv tenker om klima. Om man bruker den i klassen, så kan læreren bruke den som inngangsport for å engasjere elevene i klimadiskusjonen. Det at historien rundt er så fengende og full av dramatikk, gjør gjerne at man leser boken med nysgjerrighet, og i det minste godtar klimaproblematikken som en reell fare i den fiktive verdenen.

Noe av det samme vil gjelde for *En himmel full av skyer*, men her er det i større grad det morsomme ved boken, heller enn det spenningspregede som gjør boken verdt å lese som økofiksjon. Heller enn å la seerne (eller leserne) vente i åndeløs spenning, er Henrik opptatt av å gjøre morsomme, og ikke minst uventede, stunt for å få oppmerksomhet for klimasaken. I begynnelsen av boken diskuterer Henrik hva han kan gjøre for å endre verden, med broren. Broren kommer med flere forslag, før han sier: «- Du må få oppmerksomhet. Det er det eneste jeg er sikker på. – Der sa du noe. Jeg må på tv» (Svingen, 2018, s. 25). Og med dette har Henrik skissert opp målet sitt for resten av boken: Å bli kjent, og slik få oppmerksomhet rundt saken.

Også etter at Henrik er begynt å få medieoppmerksomhet, gir han uttrykk for at han føler han må fortsette å gjøre sprø, ville ting. Hvis ikke, vil ingen gidde å høre ham mase om klima (s. 128): «Vi må være morsommere. Dette er ikke meg. Vi må skru opp temperaturen». Henrik bruker sprø, overraskende handlinger for å understreke og få frem budskapet sitt om klima. Han kler seg naken, spyr ekkelt gørr på tv, brenner nesten opp broren sin, kaster maten på

gulvet og tar over stortingssalen. Når Henrik snakker om klima, fremstiller han det ikke nyansert, men setter ting på spissen: «Dessuten lærte hun meg noe annet: Jeg må snakke i overskrifter. Si at voksne svikter hele tiden. At de er planetmordere. Verden blir lurt. Av sånt blir det visst god tv, spennende radio og feite overskrifter» (s. 155). Han bruker gjerne også ekstreme bilder for å få frem budskapet sitt, som f. eks at å ignorere global oppvarming er som å ignorere at det brenner i sofaen hjemme i stuen ens. Henrik er tydelig på at vi alt vet det vi trenger å vite om klima, men at folk likevel ikke reagerer sterkt nok (s. 67).

Begge romanene er altså tydelig på at underholdning kan ha noe å si for å få frem klimabudskapet, og tv-mediet blir fremhevet i begge. Men der romanfigurene i *Bouvetøya 2052* lager et underholdningsprogram om klimaendringer, lager Henrik i Svingens bok underholdning av tv-program av mer opplysende art som talkshow, debattprogram og dagsrevyintervju. Begge bøkene blander underholdning og faktainformasjon sammen, om enn på hver sin måte, som vist i kunnskapsformidlingsdelen.

I Svingens bok, som i Mæhles er hensikten med underholdningen å få vanlige folk, og beslutningstakere, til å snakke om klima: «Jeg prøver å forestille meg demonstrasjonen, en lang hale av sinte unger som roper. En begivenhet som voksne kommer til å snakke om under lunsjen på jobben og som politikerne skriver om i bøkene sine. Tenk om kongen slenger det inn i nyttårstalen sin» (Svingen, 2018, s. 172).

Som nevnt i teorikapittelet er Stoknes (2017) opptatt av hvordan man formidle kunnskap om klimaendringer som kan få folk til å endre både holdninger og handlinger. Han skriver om hvordan det er blitt formidlet stadig mer informasjon om klimaendringene, informasjon som blir sikrere og sikrere, samtidig som statistikken viser at vi bekymrer oss stadig mindre for klima. Hans påstand er at folk ikke trenger mer informasjon om klimaendringene for å begynne å bry seg, men de trenger å få informasjonen på en annen måte, enn slik den har blitt formidlet til nå (Stokne, 2017, kap. 1 og 4). Derfor er Stoknes opptatt av det han kaller for innramminger av klimaendringene. Straume (2017, s. 163-164) bruker på sin side begrepet narrativer om klima når hun diskuterer hvilke fortellinger som fortelles om klima. De er begge opptatt både av hvordan klimaendringene vinkles, både hvilke fortellinger vi skaper om vårt forhold til problemet, og fortellinger vi skaper om hvilke muligheter vi har for å gjøre noe med det. Dette er også perspektiver som vi gjenfinner i de to økofiksjonene av Mæhle og Svingen. Begge romanene formidler tanker om at det ikke holder å formidle den rette kunnskapen om klima, men at den også må formidles på en måte som treffer mottakeren.

5.2 Handlinger

I dette underkapitlet vil jeg ta for meg hvilke handlinger som blir omtalt som klimavennlige, og hvem som er i posisjon til å løse problemene. Jeg vil også se på hvor bøkene plasserer skyld for at situasjonen er som den er.

5.2.1 Hvem har skylden?

I begge romanene blir mye av skylden for at ikke nok blir gjort for å stoppe klimaendringene lagt på myndighetene, og da spesielt de vestlige og de norske. Som nevnt i miljøbeskrivelsene av *Bouvetøya 2052*, er Norge i denne romanen blitt et oljediktatur, som setter rikdom foran både miljøhensyn og borgernes sikkerhet. I en diskusjon Roland og Kathrina har om hvorfor CO₂-nivået i atmosfæren er så høyt, skylder Roland på politikerne: «-...og at politikarane ikkje klarte, braut Roland inn, - nei, ikkje ville, redusere CO₂-utsleppa i den viktige perioden på 2010-talet. Det var da verdas politikarar feila» (Mæhle, 2015, s. 160).

Riktignok er ikke bildet av «oss norske» så entydig. Også noen nordmenn kjemper imot regimet, og er opptatt av klima. I boken virker det nesten som om det å være imot regimet og deres undertrykkende fremferd er ensbetydende med å være opptatt av klimasaken. Som nevnt blir regimekritiske kalt for «klimavaktarar», de vil ikke la regimet fortsette med undertrykking, og slik ødelegge for klimaet.

Også i *En himmel full av skyer* blir politikere fremhevet som syndebukker når det gjelder å ikke gjøre nok for klimaet. Politikere beskrives slik: «elsker lange møter og skriver avtaler på papirer som ingen leser» (Svingen, 2018, s. 15). De tenker og snakker om at miljø er viktig, men får likevel ikke gjort noe særlig. Selv om de har makt til å få til store endringer, og dermed store utslippskutt, så bruker de ikke denne makten til å gjøre Norge mer miljøvennlig (s. 51). De prioriterer andre og mer populære saker og bruker alt for lang tid på å bli enige om hvilke tiltak de skal sette inn. Henrik understreker at grunnen til at han skal redde verden er at politikerne ikke gjør nok (s. 27).

Vel så tydelig i Svingens roman som det politiske ansvaret, er imidlertid ansvaret vi alle har for å gjøre vårt:

Det ligger et plastgresskar på hylla som jeg brukte to Halloween. Eller var det bare én? Jeg blir irritert på meg selv. Hvordan kunne jeg la dette skje? Jeg har like mye skyld i at alt går til helvete. (s. 133)

I boken nevnes blant annet miljømessig fotavtrykk (s. 176-177), og forbrukeransvar fremheves som viktig. Ansvaret for utslippene en vare har gjennom hele sitt livsløp blir lagt

til forbrukeren, som er den som etterspør og betaler for varen, og dermed produksjonen av den:

La oss si at jeg kjøper tomater fra Spania i butikken. Da er jeg ansvarlig for utslippene som skjer ved å dyrke dem der nede. For transporten til Norge. For at de blir pakket i plast. Noen ganger glemmer jeg å spise dem tidsnok og må kaste halvrotne tomater i søpla. Jeg tror ikke jeg kommer til å spise så mye tomater fremover. (s. 177)

Selv om det individuelle ansvaret fremheves, så er boken også tydelig på at ingenting vil hjelpe, om ikke alle går sammen om å endre retning (eks. s. 144). Det hjelper lite om noen få lever veldig klimavennlig, hvis resten fortsetter med store utslipp. Vibeke, hun som er statsminister, argumenterer med at det ikke er vits i at Norge alene legger om til mer klimavennlig drift, «alle» land må samarbeide om å få ned utslippene, om vi skal komme noen vei.

I sum så legges skylden i det store og hele på de voksne i Svingens bok. Det er de som ikke har gjort nok for å endre utviklingen, de som har forurenset mest, og de som kunne og burde ha vært flinkere til å forvalte den jorden barna deres skal arve. Når barn også bidrar til forurensing og klimagassutslipp med sin livsstil, er dette fordi de voksne opprettholder et samfunn som legger opp til dette. Voksne har dermed sviktet når det gjelder å oppdra barna sine til å bli miljøbevisste. I tillegg er det i hovedsak voksne som fremstilles som om de virkelig ikke bryr seg om klima, og som er mest fastgrodd i sine lite miljøvennlige vaner. Barna må dermed ta ansvar for sin egen fremtid, siden de voksne svikter: «For det er vi som skal arve denne planeten. Vi vil ikke lengre holde munn og se at de voksne ødelegger den» (Svingen, 2018, s. 154).

I *Bouvetøya 2052* nevnes individets ansvar et par ganger kort mot slutten av boken. Det individuelle ansvaret er også tilstede i påstander som at alle må bli klimavoktere (Mæhle, 2015, s. 26), og at alle som kan og har råd må velge null-energi-kollektiv-hus (s. 133). Den siste rapporten realitydeltakerne skriver avsluttes med: «Tankegangen om at «mitt bidrag vil ikke hjelpe, same kva» må vike for tanken om at å handle – og å handle raskt – ikke berre er nødvendig, men livsnødvendig» (s. 251). Individets ansvar blir dermed fremhevet som viktig, men likevel er det størst fokus på hva myndighetene må gjøre. Individets ansvar er først og fremst å legge press på myndighetene, og å følge de miljøvennlige tiltakene myndighetene legger opp til. Fokuset på at det er staten og statens oljeutvinning det må gjøres noe med, heller enn folk flest sin hverdag, gjør at vår tilknytning til skylden er todelt. På den ene side fremstilles Norge som et verstingland når det gjelder klima. Vi er de som ikke gjorde noe for å redde klima, men som heller tjente oss rike og økte vår egen velstand på bekostning av

andre lands klima. Som representant for Norge og som noen som nyter godt av dette velferdssamfunnet bygget på olje, så burde vi føle oss skyldige. Vi burde føle at vi har tilranet oss noe som ikke er (bare) vårt. På den andre siden, legges helt tydelig skylden for dette på myndighetene, og ikke på enkeltindividet. Hver enkelt av oss har ikke valgt å være med på oljeeventyret, vi var bare heldige som tilfeldigvis ble med. Denne siste vinklingen kan gjøre det lettere å svelge at Norge fremstilles som miljøversting.

Stoknes peker på at det kan være vanskelig å gå rundt og føle på at man selv har skyld for den dårlige klimautviklingen (2017, s. 132). Dette kan føre til frastøting av budskapet, da det er lettere å avfeie klimaendringene som vås, enn å ta innover seg at man selv bidrar til å ødelegge vårt eget og andres livsgrunnlag (s. 35-37). Straume (2017) peker på at for dem som har familie som har umiljøvennlige jobber, f.eks innen olje eller politikk, så kan det være vanskelig å leve med dobbeltheten (s. 49). Man vet at familien, som man respekterer og er glad i, driver med aktivitet som ikke er bra for miljøet. For disse kan det være enda mer ubehagelig å ta inn over seg konsekvensene av klimaendringene, når oljeindustrien og styresmaktene får all skylden. Samtidig tror jeg at den overdrevne svartmalingen av de norske styresmaktene i *Bouvetøya 2052* kan bidra til å holde skyldfølelsen på avstand, siden vi vet at Norge ikke er et oljediktatur slik det beskrives i romanen. Kanskje blir det da lettere å tenke at heldigvis er ikke situasjonen så ille som den kunne vært, men samtidig svelge at vi har mye å jobbe med for å bli virkelig klimavennlige her i Norge.

Sammen med styresmakter som enten ikke setter inn eller aktivt forhindrer klimavennlige tiltak, er oljen og CO₂-utslipp beskrevet som det store problemet i Mæhles roman. En ironisk detalj er at mens deltakerne argumenterer for en nulltoleranse for bruk av olje, kull og gass, har arrangørene for konkurransen sendt med dem mat innpakket i plast (Mæhle, 2015, s. 116). Dette blir ikke problematisert. I det store og hele omtaler boken olje som en energikilde, og olje som materiale til å produsere gjenstander av plast blir ikke nevnt. Boken verken kritiserer bruk av plast, eller kommer opp med alternative løsninger til denne bruken. En roman som tar for seg klimautfordringer kan selvfølgelig ikke dekke alt, og boken tar allerede for seg et bredt spekter av utfordringer knyttet til CO₂-utslipp, men jeg synes at fraværet av omtale av plastproblemet er interessant. Kanskje er det også vanskelig å komme opp med gode alternativer på hvordan plast kan fases ut. Plast er et klimaskadelig produkt som barn og unge er mye i kontakt med, og det jeg vil tro de selv er ansvarlige for å kjøpe oftest. Det vil gjerne være lettere for barn og unge å gjøre noe i forhold til plastbruk, enn å gjøre noe i forhold til isolering av hus, eller hvilken type energi foreldrenes bil bruker.

Om plastproblemet er fraværende i *Bouvetøya 2052*, er det derimot sterkt tilstede i *En himmel full av skyer*. Også her blir fossilt brensel som energikilde til transportmidler (som bil og fly) problematisert, men vel så ofte blir gjenstander laget av plast fremstilt som et problem. Fremstillingen av plastproblemet i Svingens bok er todelt. Det fremheves at forbruk av plastprodukter er et problem for klima, slik som på s. 177 (se tidligere sitat s. 83). I tillegg snakkes det en del om plast som havner på avveie, og ødelegger naturen. Dette siste har for så vidt ikke innvirkning på den globale oppvarmingen, men brukes hyppig som et argument for å slutte å bruke plastprodukter i Svingens bok.

Samtidig må Henrik innrømme at plast ikke bare er dumt. En av dagene forteller Henrik moren at han har lest om plastrevolusjonen i Afrika, om konsekvensene av at dyre og tunge leirkrukker ble byttet ut med billige og lette plastdunker, slik at det ble mye lettere for barna der å hente vann (Svingen, 2018, s. 148). Dette er en av de passasjene i boken som bidrar til å nyansere bildet av at klimavennlige tiltak må gjennomføres uansett pris.

5.2.2 Hvilke miljøvennlige handlinger nevnes i boken?

I rapportene deltakerne i *Bouvetøya 2052* skriver daglig, foreslås det mange hypotetiske handlinger som kan hjelpe oss på vei mot å bremse klimaendringen. Imidlertid er disse tiltakene i stor grad knyttet til valg som ikke er aktuelle å gjøre for dagens barn og unge i hverdagen, f. eks energirasjonering, bygging av passivhus, og satsing på produksjon av ulike typer fornybar energi.

Roland rekker aldri å gjør noe konkret for miljøet bortsett fra å snakke om klimakrisen. I brevet Roland får på slutten, blir likevel hans rolle fremhevet som viktig. Det gjelder både det han alt har gjort gjennom å tale klimaets sak og det han ifølge brevet forhåpentligvis kommer til å gjøre dersom han blir satt fri fra den virtuelle virkeligheten, nemlig å spre sitt klimaengasjement til andre unge. Klimavokterne som sendte brevet, har en plan for Roland og Kathrina: at de skal ut og spre budskapet fra klimareportene de har laget, og da spesielt engasjere unge for å få i gang tiltak som er basert på det de har funnet ut i rapportene (Mæhle, 2015, s. 316-317). Slik blir ikke bare det å ta klimavennlige valg fremhevet som viktig, men også det å påvirke andre til å leve klimavennlig.

I *En himmel full av skyer* beskrives mange handlinger som man ikke må gjøre, ting man må slutte med: Utvinne olje, bruke fly og bil, kjøpe mat innpakket i plast, bæreposer av plast, engangsgjenstander, eller ting man ikke trenger, spise kjøtt, tenne i peisen, hogge regnskog, og kjøpe nye mobiler hele tiden (Svingen, 2018, f. eks s. 9, 14, 23, 44, 168). Samtidig er det

mye vi oppfordres til å gjøre også: Gjenbruk der det er mulig, kildesortere, reise kollektivt eller sykle, spare vann og strøm, bruke fornybare energikilder som strøm og solcellepanel. Vi ser altså at tiltakene som foreslås i Svingens bok både er mer konkrete, og ligger mye nærmere barns hverdag, enn tiltakene som nevnes i *Bouvetøya 2052*. Flere av handlingene som det oppfordres til i Svingens roman, er slike man kan gjøre i hverdagen. En del av disse handlingene kan også gjøres uten at det koster oss så mye. Som i *Bouvetøya 2052* er det også i *En himmel full av skyer* fokus på å påvirke andre til å bli klimavennlige, og dette bruker Henrik mye av tiden på.

5.2.3 Hvem kan gjøre noe med klima?

Et fellestrekk ved de aller flest løsningene deltakerne kommer opp med i *Bouvetøya 2052*, er at det er styresmaktene som må implementere dem. Første rapport avsluttes med:

Det er styresmaktene som – økonomisk og gjennom lovar – må legge til rette for grønne val og grønn teknologi i byggebransjen. OG sørge for at folket MÅ bu i energismarte bustader. OG at det blir enkelt for innbyggerane å velje ei slik løysing, teknologisk sett, med enkeltindividets komfortkrav i mente. (Mæhle, 2015, s. 133)

Rapportene deltakerne skriver viser gjennomgående en tro på at ny og gammel miljøvennlig teknologi er nøkkelen, sammen med sterk styring fra staten. Her kombineres altså en form for teknologioptimisme med tanken om sterk statlig styring. Ifølge Straume (2017) innebærer teknologioptimisme en tro på at markedet selv vil komme opp med løsninger, uten at vi trenger å anstrenge oss eller fire på komfortkravene: «Grønn vekst og markedsbaserte løsninger vil åpne muligheter som vi ikke kan se for oss i dag, fordi menneskene er kreative, hevder tilhengerne. En tilsynelatende fordel med sistnevnte scenario er at det ikke stiller krav til befolkningen om å gjøre noe spesielt» (s. 187). Hun forklarer teknologioptimisme som «troen på at de problemene som oppstår, kan repareres, løses, eller i alle fall håndteres ved hjelp av ny teknologi» (s. 186). Bedre teknologi, vil ifølge teknologioptimister føre til både mer klimavennlige løsninger, og samtidig fortsatt økt velstand. Ifølge Garrard er både tanken om at vi kan fortsette med vekst i det uendelige, og troen på at det frie markedet vil løse problemene som måtte komme, viktige deler av det cornucopianske verdenssynet (Garrard, 2012 a, s. 19-20). I Mæhles roman kombineres tanken om at ny teknologi er løsningen på klimautfordringene med tanken om at vi må bort fra idéen om fortsatt vekst. Både utvikling av teknologi og statlig styring blir sett på som en del av løsningen.

I Mæhles roman påpekes det at nye, mer miljøvennlige ordninger bør implementeres ved påbud og insentiver fra staten. Roland og Manuela diskuterer den psykologiske effekten av påbud, og Manuela kommenterer at påbud kan føre til uvilje og i ytterligste konsekvens, opprør, om befolkningen blir misfornøyd nok. Roland er opptatt av at tøffe tiltak likevel er nødvendig, og legger til at en rettferdig fordeling av godene er viktig for at folk ikke skal føle uvilje mot tiltakene. Han er tydelig på at restriksjonene på bruk av goder som mat, vann, strøm og varme må være like for alle. De rike bør ikke kunne kjøpe seg ekstrasfordeler som ligger utenfor rekkevidde for dem som har liten inntekt (Mæhle, 2015, s. 130).

De handlingene romanen oppfordrer til, er å etterspørre og ta i bruk grønne løsninger når de kommer, og prøve å påvirke politikerne til å ta grønne valg. Boken fremholder at en viktig del av den vanlige borgerens oppgave er å være positiv til de miljøvennlige tiltakene som blir satt i gang, støtte miljøvennlige politikere og å være innstilt på å måtte ofre noe av den komforten og de godene vi er vant med, f. eks å slutte å bruke privatbil og fly.

Også i *En himmel full av skyer* beskrives politikernes rolle som viktig. Siden barn ikke kan stemme, foreslås det heller å påvirke politikere ved å kontakte dem, utfordre dem offentlig på miljøsaker eller demonstrere. Også her omtales problemet med at miljøtiltak kan gjøre politikere upopulære, hvis de innebærer at vanlige folk må ofre goder eller betale mer, noe miljøtiltak ofte innebærer. Svingens bok er tydelig på at vi alle må senke standarden vår fra det vi er vant til, og at vi alle må gjøre en innsats for å få ned klimautslippene ved å kutte i eget forbruk og støtte reguleringer som hindrer utslipp. Som i *Bouvetøya 2052* er også en rettferdig fordeling av ressurser, ulemper og goder et tema. Den største forskjellen er at der Mæhles bok er opptatt av like regler for alle som bor i samme land, er Svingens bok vel så opptatt av en rettferdig fordeling mellom den rike og den fattige verdenen.

Hovedinntrykket fra de to bøkene er altså at Svingens roman fokuserer mer på de nære og dagligdagse miljøvennlige handlingene enn Mæhles roman. Begge romanene er opptatt av at klimaendringene må tas opp på et politisk nivå, at strukturelle endringer må til for at det skal monne, og at bruk og utvinning av olje er et stort problem der vi nordmenn er ekstra skyldige. *En himmel full av skyer* fremhever likevel i mye større grad tiltak som gjør at barn kan redusere sitt utslipp i hverdagen. Samtidig legges også mer av skylden over på forbrukeren for utslipp som forbrukeren ikke selv står for. Hver enkelt får et større ansvar for å gjøre noe med utviklingen. I fortellingene er det de voksne som får skylden for situasjonen, mens det er de unge karakterene som tar ansvar og gjør opprør mot ignoreringen av klimautfordringene.

Det det ikke er noen tvil om i noen av bøkene, er at det er viktig å fortelle andre om klimaendringene. Ved å løfte utfordringene frem, slik at folk blir bevisst problemene vi står overfor, kan vi få i gang en offentlig diskusjon om hvordan vi best kan møte dem.

5.3 Følelser

I dette underkapitlet vil jeg skrive om hvilke følelser romanene kan vekke hos leseren knyttet til klima. Dette gjelder både hvilke følelser boken kan vekke knyttet til klimaproblemer, og til klimavennlige handlinger. I tillegg vil jeg ta for meg hvordan romanens grunnstemning spiller inn på bokens fremstilling av klima.

5.3.1 Hvilke fordeler eller ulemper vil det ha for oss å gjøre noe for klimaendringene?

Bouvetøya 2052 legger ikke skjul på at det vil koste å bremse utviklingen av klimaendringen.

Det mest ekstreme tilfellet i romanen som viser dette, er dem som blir drept, eller fengslet og torturert, for å være klimaforkjempere. Boken spiller altså, til dels i ekstrem grad, på det velbrukte narrative om at å det å være miljøvennlig vil koste. Heller enn å lokke med gode gevinster om vi går over til å bli mer klimavennlige, så bruker romanen skremselspropaganda om hvor mye vi har å tape på ikke å bli klimavennlige. Argumentasjonen her er altså at man bør bli klimaengasjert fordi man slik kan prøve å slippe unna en skremmende fremtid. En slik argumentasjon kan sees i sammenheng både med det Stoknes (2017) kaller en kostnadsinnramming (s. 163), og med det han kaller en forsikringsinnramming (s. 164). Det førstnevnte uttrykket bruker han om klimafremstillinger som legger vekt på at det vil koste å være miljøvennlig. Det sistnevnte bruker han om framstillinger som poengterer at vi må handle nå for å sikre oss mot mulige fremtidige katastrofer som kan komme som følge av global oppvarming. Stoknes (2017, s. 164) sammenligner dette føre var-prinsippet med aksepterte praksiser som å kjøpe brannforsikring eller bygge opp militæret i tilfelle krig.

Også *En himmel full av skyer* har en klar forsikrings- eller beredskapsinnramming innbakt. Dette kommer spesielt tydelig frem i forbindelse med morens fokus på å forberede seg på katastrofer. Hun øver opp begge barna sine i hvordan de bør handle i møte med mindre katastrofer, som f. eks brennende hus. Hun er opptatt av ha tenkt igjennom hva som er lurt å gjøre i en krisesituasjon før den oppstår, slik at man handler fornuftig, og ikke mister hodet. Henrik sammenligner klimakrisen med en sakte katastrofe vi står midt oppi, og påpeker at også her er det viktig at vi forbereder oss på hva som kan komme, og ikke minst klarer å holde hodet kaldt og ta de riktige avgjørelsene raskt, for å unngå skade.

Sammenlignet med *Bouvetøya 2052* presenterer *En himmel full av skyer* mye mindre kostnader ved å støtte klimasaken, da snakker vi i verste fall om hardt arbeid og å gi slipp på

noen goder. Samtidig nevnes flere gode bieffekter av å tenke på klima, som at man får renere luft, bedre helse, og muligens også kommer i form, det Stoknes kaller helseinnramming: å fokusere på hvordan helsen vår blir påvirket av klimaendringene (2017, s. 168). *En himmel full av skyer* fremhever både hvor dårlig vi vil få det om klimaendringene får fortsette, og hvor mye bedre vi vil få det om vi legger om til en mer miljøvennlig livsstil. Samlet sett oppfatter jeg det som at boken gir inntrykk av at det krever noe å bli miljøvennlig, men at prisen er lav, sammenlignet med det vi oppnår.

5.3.2 Hvilke følelser kan romanene vekke?

Jeg vil si at livsglede er den følelsen som dominerer i *En himmel full av skyer*. Boken beskriver mange øyeblikk der Henrik gleder seg over noe som er fint i livet. Dette kan være å dele en opplevelse med venner, eller å prøve noe han aldri har gjort før, som skating eller å hoppe rundt i stortingssalen. Det kan også være helt enkle ting som vennskapelig krangling med broren, god lasagne eller å bare ligge ute i naturen og kjenne på roen. Hovedpremisset for fortellingen er at Henrik skal dø, og kreftsykdommen og den korte tiden han har igjen er en viktig del av plottet i romanen. Likevel er alle de fine øyeblikkene Henrik opplever, og alle gangene Henrik mislykkes med prosjektene sine, men likevel fortsetter å være optimistisk, mye mer dominerende. Boken handler i stor grad om å gjøre det beste ut av tiden man har igjen, og å sette pris på jorden og alle mulighetene vi har her. I boken finner vi passasjer som tydelig viser takknemlighet over å få leve på en så fantastisk planet:

Egentlig er vi utrolig heldige som har funnet en planet som ikke er ubeboelig, sånn som alle de andre planetene i de solsystemene vi vet om. Her vokser det all verdens planter og trær. Det finnes milliarder av dyr og insekter og mikroorganismer, og vi har fått utvikle oss fra amøber og aper til mennesker som kan snakke, sykle og finne opp nye mobiltelefoner. (Svingen, 2018, s. 14)

Selv om jeg vil påstå at boken grunnleggende sett er optimistisk, kan den også vekke andre følelser hos leseren enn takknemlighet over hvor heldige vi er. Når det gjelder følelser knyttet til klimaengasjement er boken kanskje best egnet til å vekke sinne og indignasjon hos leseren. Romanen kan vekke irritasjon over alle dem som gjør miljøvennlige handlinger og ikke ser ut til å tenke over konsekvensene av hva de gjør: de som lar bilen gå på tomgang, kaster fra seg plast i naturen, og pakker alle mulige varer inn i plast. Den kan også vekke sinne og fortvilelse over at de voksne vet hvor skadelig klimaendringene kan bli, men likevel har latt det skure og gå i mange tiår, slik at dagens unge sin fremtidige verden blir ødelagt. Det er flere scener i boken som oppfordrer leseren til å reagere med sinne eller irritasjon. En slik scene er når Henrik klipper ut det statsministeren sier om at vi må fortsette med olje fra boken

hennes, og legger i en konvolutt med skriften «for idioter» på (s. 45). En annen slik scene er når Henrik mottar en pakke som inneholder bæsje (s. 174), fra en som synes klimaendringer er oppdiktet og at miljøaktivister ødelegger hverdagen hans. Under et intervju Henrik gjør, oppfordrer han direkte folk til å være sinte:

- Redd? Nei, jeg er sint. Og jeg synes at folk der hjemme også burde være sinte. Skikkelig forbanna burde de være.
- På sykdommen din?
- Nei, nei, på folk som burde gjøre noe med det som skjer i verden, men som bare drikker kaffe og går på møter. (s. 144)

Man kan rett og slett oppleve å bli litt sint eller i det minste irritert over Henriks observasjoner av og tanker om alle som ikke bryr seg om miljøet, men blåser i jordens fremtid for å ha det bra akkurat i øyeblikket. I tillegg kan romanen gi leseren et stikk av dårlig samvittighet i enkelte partier, når det går opp for leseren at også hen er skyldig i å bidra til klimakatastrofen. Dette gjelder spesielt i de partiene der Henrik selv har dårlig samvittighet, som når familien kjøper hamburgere til middag, (s. 129) og Henrik vet at kjøttet i dem forurenser svært mye (s. 127). Et annet eksempel er scenen der Henrik går gjennom alle tingene sine og oppdager at han har utrolig mye plastleker som han aldri bruker (s. 133). Samtidig anklager Henrik de voksne, spesielt politikerne, og stiller dem til ansvar for ødeleggelsene av jorden. Når han gjør dette, dummer han dem gjerne ut, noe som kan gi leseren en form for tilfredsstillelse. En slik lesereaksjon har mye til felles med narrativer der de «slemme», de som har gjort noe galt, får som fortjent (Gaasland, 1999, s. 55).

En himmel full av skyer kan i tillegg vekke medfølelse for dem som må «tortureres» av brennende hete i fremtiden, som det heter i romanen (Svingen, 2018, s. 129), eller med den familien som i dag får «en halv pommes frites» til kvelds fordi kuen deres har dødd av tørke (s. 131-132). Selv om romanen presenterer forferdelige konsekvenser av klimaendringene, både for oss selv i fremtiden, for andre mennesker og for naturen selv, så preges boken i størst grad av troen på at vi har muligheten til å unngå de verste konsekvensene. Romanen formidler en tro på at de unge kan bidra til å snu utviklingen dersom de står sammen, er smarte og jobber hardt nok for klima- og miljøsakene. Slik formidles håp og tillit til dagens unge om at de kan klare å få til en endring dersom de virkelig vil.

Stoknes påpeker at en overvekt av positive følelser er viktig når man snakker om klima og hva vi må gjøre for å redde det (Stoknes, 2017, s. 175), noe jeg synes *En himmel full av skyer* får til. Her fokuseres mer på muligheten unge har til å gjøre noe med problemene, at dette er

noe som faktisk er mulig å få til, og som vil vi være tjent med, heller enn hvor forferdelig det kommet til å bli, hvor stor skyld vi har og hvor nøkternt vi må leve for å få til en endring. Den morsomme undertonen i boken, forsterker denne tendensen ytterligere. Miljøvern er morsomt og gir selvtillit, heller enn å være en kamp mot verdens undergang.

Bouvetøya 2052 har en mye mer dyster grunnstemning enn *En himmel full av skyer*. Den alvorlige undertonen, og den konstante, noe uvisse faren man aner at deltakerne befinner seg i, er med på å forsterke følelsen leseren får av at også klimaendringene utgjør en fare. I Mæhles roman utgjør både mennesker, naturen og klimaet en trussel. Ofte er det kombinasjonen av disse som er det farligste. Det ekstreme været på Bouvetøya, forsterket av klimaendringene, gjør det farlig å oppholde seg på øyen og øker sjansen for å bli utsatt for noe dramatisk. Selv om en del av «farene» deltakerne står ovenfor ikke direkte er forårsaket av klima, så blir det i boken tydeliggjort at forekomsten av klimarelaterte farer kan øke, i takt med at CO₂-nivået i atmosfæren fortsetter å øke. For eksempel viser romanen hvordan folk er mer tilbøyelig til å gjøre forferdelige ting mot andre mennesker når de er desperate. Både Manuela (Mæhle, 2015, s. 298) og faren til Roland (s. 71) har begge fattige familier, og de samarbeider med henholdsvis de norske myndighetene og skaperne av reality-serien på måter de gjerne ikke ville gjort om de ikke var desperate etter penger for å brødfø familien.

Likevel gir boken et lite glimt av håp. Dette håpet mener jeg først og fremst kommer til uttrykk gjennom brevet Roland får av klimavokterne på slutten av boken. De norske styresmaktene har klart å drepe flere hundre som jobber for å bedre klimasituasjonen, de har fortsatt overtaket og kan fortsette å pumpe ut CO₂. Mot dette ser ikke den lille «seieren» til Roland og kapteinen Grol så imponerende ut. Likevel fortsetter klimavokterne å tro at en endring er mulig, som vist i dette utdraget av brevet som Roland får: «I Noreg har styresmaktane fengsla og avretta eit hundretals klimavaktarar. Oljetriangelet er like vel på randa av eit fall. Om folket viser seg sterkt nok. Om vi klarer å mobilisere nok motkrefter.» (s. 316). Sluttbrevet er tydelig på at håpet for fremtiden ligger hos de unge: «Og nettopp di hjelp, Roland, er så uendeleg viktig. Kvart og eitt individ som er villig til å kjempe mot klimaendringane, er det, ikkje minst alle dei unge som tør å stå opp og seie i frå. Det er dei unge vi må setje vår lit til i framtida» (s. 316). De unge representere en mulighet til endring.

Bouvetøya 2052 kan også vekke leserens medfølelse, blant annet med de mange som opplever fattigdom i større eller mindre grad. Her kommer vi tettest på Roland. Vi får flest detaljer om hvordan han og familien hans har det, om hvordan de sliter økonomisk, og ikke har råd til strøm, kjøtt eller julepresanger. Den i romanen som har størst grunn til å få vår medlidenhet,

er muligens likevel Manuela. Selv om hun er en av antagonistene, er det også passasjer i teksten som åpner opp for medfølelse med henne. Som nevnt i karakteranalysen, har hun en tøff fortid. Hun kommer fra svært trange kår, og den desperate situasjonen brukes til å forklare den kyniske oppførselen hennes. Hun ender muligens opp med dødsstraff, men det høres ikke ut som Roland synes hun fortjener så streng straff (s. 305-306). Manuela blir slik et eksempel på en tragisk skjebne skapt av tørken og matmangelen som global oppvarming skaper. Selv om karakteren hennes er en som det er vanskelig å bli klok på, og som man gjerne ikke vet helt hvor man har, er hun er en av karakterene vi blir bedre kjent med. Det kan kanskje være lettere å føle medlidenhet med dem som man får mer inngående kjennskap til, enn dem som bare nevnes uten at vi får vite noe særlig om dem. Nussbaum skriver at vissheten om at det kunne ha vært oss selv som ble rammet av noe lignende, er viktig for å kunne føle medlidenhet (2016 a, s. 32-33). Både Roland og Manuela fremstår i utgangspunktet som ganske normale ungdommer, med flere karaktertrekk, håp og problemer som mange av dagens unge lesere kan kjenne seg igjen i. Begge disse karakterene beskrives slik at leseren til en viss grad kan identifisere seg med dem.

I tillegg til bekymring og medlidenhet, tror jeg romanen også kan vekke sinne og avsky hos leseren. Spesielt mener jeg beskrivelsen av hvordan den norske staten og oljemakten går frem for å beholde makten sin, kan fremprovosere dette. Det samme gjelder den hensynsløse fremferden til kommersielle aktører. Den ytterst inhumane behandlingen av klimaforkjempere lar nok ikke leseren forbli uberørt. Også her kan det være snakk om en form for medfølelse, man blir sint på vegne av andre, fordi de blir urettferdig behandlet og dypt forulempet. Nussbaum fremhever at om tekster skal få oss til å reflektere, må de som regel skape et ubehag i oss, for eksempel gjøre oss urolige eller sjokkerte (2016 a, ss. 42-43). Harmoniske tekster har ikke samme evnen til å vekke oss og få oss til å se ting fra et nytt perspektiv.

Både i *En himmel full av skyer* og i *Bouvetøya 2052* formidles det en tro på at unge krefter kan gjøre noe med klimaendringene. I begge bøker er det også de unge selv som fremstår som ekspertene. Det er ikke de voksne som belærer de unge og forteller dem hvordan de skal redde jorden. Det er barna som har peiling på miljø og klimaendringer, det er de som foreslår løsninger og som må fortelle de voksne om hvordan og hvorfor de må redde klimaet. Det at barn selv fremstår som eksperter, kan bidra til at barn og unge får selvtillit og klarer å se seg selv som mulige eksperter og forbilder.

Begge romanene har en åpen slutt. Vi får ikke vite hvordan det går med hverken personene, eller klimaendringene. Begge bøkene slutter med et kapittel der det er hendelser som gir

grunn til håp, men uten at problemene hovedkarakteren har, faktisk blir løst. Dette kan bidra til at man ikke får den roen man gjerne hadde fått om alt ender godt. Som i virkeligheten får vi ikke noe klart svar på om det kommer til å ende bra eller ikke. Dette kan kanskje bidra til å skape et engasjement. Leseren kan ta innover seg at det ikke er en selvfølge at det faktisk kommer til å gå bra, og at det krever handling å gjøre noe med klimaproblemet. Romanene formidler slik tanken om at det er mulig å påvirke utfallet av klimaendringene. Jeg tror at en slik slutt i større grad åpner for leserens eget engasjement, enn det en lykkelig eller tragisk slutt, med et endelig punktum gjør. Hvordan det går med klimautviklingen, er fremdeles åpent, også i vår egen tid, og det blir opp til leseren å fortsette det arbeidet som hovedkarakterene har begynt.

6 Konklusjon

6.1 Litteraturundervisning i et økokritisk perspektiv

Garrard påpeker i forordet til *Teaching Ecocriticism and Green Cultural Studies* at økokritikken som felt alltid har vært spesielt opptatt av det pedagogiske aspektet. I det store og det hele, skriver han, begynte økokritikken å utvikle seg på universiteter som befattet seg med undervisning (2012 b, s. 1). Goga (2018) er opptatt av at alle fag kan bidra til å utvikle barns evne til å tenke bærekraftig, og hun fremhever spesielt norskfagets rolle i en slik utvikling. Hvordan vi beskriver og snakker om naturen og vårt forhold til den, kan påvirke hvordan vi opplever og forholder oss til naturen. Å jobbe med språk, gjennom både skriving og lesing av ulike tekster, er dermed en viktig del av undervisningen om bærekraftig utvikling. Goga poengterer at tilnærmingen vi som lærere har til litteraturen spiller en rolle. De spørsmålene man stiller, og de sidene ved litteraturen man setter fokus på, bør få frem refleksjoner over hvordan vi forholder oss til den fysiske verdenen vi lever i (Goga, 2018, s. 353-354). Marianne Røskeland (2018) fremhever litteraturens potensial til å skape innlevelse og indre forestillinger som betydningsfull når det gjelder å skape engasjement (s. 45). Samtidig understreker hun at en økokritisk litteraturundervisning bør legge opp til refleksjon rundt tekstene man leser, både fremstillingen de kommer med, og de reaksjonene de skaper. Elevene må også lære seg å reflektere kritisk over fremstillingene av mennesker, natur og klima, og å se sammenhengene til sin egen situasjon (s. 41). Dette er i tråd med det Goga (2018) skriver om at lærerens måte å møte teksten på er viktig, og Keen (2007, s. 146) sine tanker om at litteraturen har større evne til å påvirke oss gjennom diskusjon med andre. Samtaler skaper rom for å reflektere over det man har lest, og dessuten for å bryne ulike synspunkter og oppfatninger av teksten mot hverandre. Litterære samtaler øker derfor sjansen for at litteraturen kan utvikle våre etiske standarder. Skolen er en arena der diskusjon av litteratur burde ha en selvsagt plass, også det å diskutere romaners klimafremstilling i et økokritisk perspektiv.

Som nevnt i innledningen, er den nye generelle læreplanen *Overordnet del – verdier og prinsipper* (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14) tydelig på at elevene skal lære om bærekraft, om sammenhengen mellom egne valg og konsekvenser på globalt og lokalt plan, deriblant for klimaet. Straume (2017) diskuterer i sin bok *En menneskeskapt virkelighet* hvorvidt det er etisk forsvarlig å lære barn om de alvorlige konsekvensene klimaendringene vil føre med seg, og om hvordan vi selv er med på å påvirke denne utviklingen. Hun påpeker at vissheten om de alvorlige konsekvensene og at vi selv er skyld i dem, kan være

skremmende for barn, og kan gi dem skyldfølelse for noe de ikke kan gjøre stort med. Dette kan være skadelig for utviklingen av den grunnleggende trygghetsfølelsen barn skal utvikle (Straume, 2017, s. 147-149). Videre skriver hun at å lære barn om hva som er klimaskadelig og hva som bør gjøres for å stoppe klimakrisen, kan snevre inn barns valgmuligheter. Ved å lære barn opp til at kjøttspising eller flyturer er skadelig for miljøet, fratrar man dem valgmuligheten til å spise kjøtt eller dra på sydentur med god samvittighet, og slik påvirker man deres muligheter til livsutfoldelse. Samtidig argumenterer Straume for at ved ikke å lære barn hva de kan gjøre for å bremse klimautviklingen, så fratrar vi dem valgmuligheten til å gjøre noe med en utfordring som de selv og deres barn vil få kjenne konsekvensene av. Også dette mener hun er etisk problematisk (Straume, 2017, s.149-152). Hvorvidt og på hvilken måte man lærer barn om klimaendringer blir dermed et etisk dilemma.

Straume beskriver hvordan en undersøkelse blant miljøengasjerte lærere i Sverige viser at mange lærere ikke ønsker å presse elevene til det hun kaller tydelige livsstilvalg, eller oppfordre til politiske handlinger. For lærerne var det viktig å ikke fremstå som indoktrinerende, det gjaldt spesielt miljøspørsmål av politisk eller moralsk karakter. Holdningen var at skolen skal være for alle, uansett hvilket verdisyn de har med seg hjemmefra. Dette blir spesielt relevant siden miljøspørsmål tradisjonelt har vært sett som en viktig sak for den politiske venstresida. Lærerne unngikk også i stor grad å berøre samfunnsmessige og strukturelle tiltak for å begrense klimaendringene, men holdt seg til enkle grep som hver og en kunne gjøre noe med i hverdagen (Straume, 2017, s. 138-142).

Slik Straume ser det, er det viktig at undervisningen får frem hvordan samfunnsstrukturer bidrar til klimaproblemet. Skylden for utviklingen skal ikke legges på individet alene (2017, s. 144). Gjennom diskusjon av litteratur om klima som også tar for seg de strukturelle og politiske sidene ved klimaendringene, slik som *En himmel full av skyer* og *Bouvetøya 2052*, kan læreren få en mulighet til å snakke om disse temaene, uten at det er læreren selv som fronter disse valgene. Slik kan læreren muligens legge til rette for at hen selv kan beholde en mer nøytral og saklig holdning til disse spørsmålene, samtidig som elevene får anledning til å diskutere ulike muligheter til å gjøre noe med klimautfordringene.

6.2 *Bouvetøya 2052* og *En himmel full av skyer*: lest som klimaromaner

Som vi har sett i teoridelen handler god klimakommunikasjon altså ikke bare om å få frem fakta på en tydelig og overbevisende måte. Det handler like mye om å vinkle klimaendringene på en måte som taler til ulike individer, slik at følelser vekkes og mottakeren får lyst til å handle, og tro på at det hen gjør har noe å si for utviklingen. Informasjon om klimaendringene

bør ifølge klimapsykologien fremstilles på en slik måte at mottakerne får troen på at det nytter at nettopp de engasjerer seg for å begrense klimaendringene.

Stoknes (2017, s. 195) etterlyser, som nevnt i teoridelen, mer engasjerende fortellinger fra klimaforskere, da han mener at de menneskelige skjebnene ikke er synlig i deres forskningsformidling. Kanskje kan dette bøtes på ved at romanforfattere tar utfordringen med å formidle forskernes funn på en engasjerende måte. Spesielt i *Bouvetøya 2052* blir ulike menneskers skjebne forårsaket av klimaendringene trukket frem flere steder. Slik appellerer boken til vår evne til empati med andre, slik at den trusselen klimaendringer utgjør, blir tydeligere for oss. Vi ser at mennesker som oss selv kan måtte lide om ikke vi gjør noe for å stoppe endringene. Romanene jeg har sett på viser at kunnskap om klimaproblemet kan gjøres interessant og forståelig også via andre grep enn å appellere til vår sympati med andre mennesker. Som vi har sett i drøftingen, kan litterære beskrivelser som omhandler både konkurranser, visualisering av konsekvenser, språklige bilder og overdrivelser bidra til å få frem stoff om klima. *En himmel full av stjerner* sin evne til å beskrive miljøkrisen med humor, kan være en engasjerende form for klimakommunikasjon, også uten å appellere til spesifikke menneskelige skjebner. Romankarakterenes potensial til å fungere som forbilder for unges klimaengasjement er også viktig. Det å lese om andre som bryr seg om klimaendringene og som finner løsninger for å skape et mer klimavennlig samfunn, kan være en engasjerende måte å formidle noe om klimavennlig atferd på.

Romanene er også tydelige på at de unge har en betydning i klimakampen. Tittelen på oppgaven min gjenspeiler dette med barn som må ta ansvar for miljøet, fordi de voksne svikter: «Når vi blir voksne er det for seint» (Svingen, 2018, s. 155). Sitatet, som er kapittelnavn på kapittel 14 i Svingens bok, peker på at barn i begge bøkene på sett og vis må ta på seg en voksens ansvar, fordi de som skulle tatt det ansvaret, ikke bryr seg nok om barnas fremtid. Samtidig understreker tittelen hastverket og det store alvoret ved klimaendringen og de apokalyptiske undertonene som er tilstede i begge romanene. Uopprettelig skade på jorden som leveområde vil bli konsekvensene om ikke vi snur utviklingen i dag, får vi høre hos både Svingen og Mæhle. Det er barnas fremtid som står på spill, og det haster, derfor må barn engasjere seg når de voksne ikke gjør en god nok jobb! I begge bøkene er det barn og unge som utgjør håpet om å få til en endring, og det er de unge karakterene selv som er eksperter på klimakrisen. Slik posisjonerer romanene barnet som en kompetent økoborger, en som vet hva som er klimavennlig, og som velger å ta ansvar for jordens fremtid.

De voksne, spesielt politikerne, representerer generasjonene som har sviktet. I dagens litteratur for barn er det ikke uvanlig at barna beskrives som kompetente og selvstendige, mens voksne ofte ikke er i stand til å ta på seg ansvaret sitt (Birkeland, et al., 2018 a, s. 201-205). Motivet knyttet til barnet som frelser de voksne, har lange tradisjoner. Et kjent eksempel er *Heidi* av Johanna Spyri (1880). I tillegg til å være naturbarn, får Heidi en rolle som frelser av den voksne, nettopp i egenskap av å være barn (Birkeland et al., 2018 a, s. 196). Karin Lesnik-Oberstein (1998) påpeker at barnet som frelser er et motiv som er vanlig innenfor litteratur med et miljøperspektiv:

The child, through its identification with the natural, and with the fulfilment of its own future as the adult it must become, has been increasingly assigned the role of the agent of its own environmental redemption. Simultaneously, and with evangelical force, the tradition has been invoked by the child, innocent and pure of perception, as enlightener and redeemer of the adults (Lesnik-Oberstein, 1998, s. 213).

I begge romanene får de unge hovedpersonene en slags helterolle. De blir et symbol for den unge generasjonens opprør mot de politiske «skurkene», de som har tatt valg som ødelegger miljøet på tross av det de vet om skadevirkningene. På samme måte som svenske Greta Thunberg i dag har klart å inspirere unge i mange land til å engasjere seg for klimasaken, blir karakterene Henrik og Roland forbilder for andre unge i romanuniverset. De er begge fast bestemte på å være klimaforkjempere, selv om det vil koste. Hos Henrik er denne innstillingen til stede hele veien, mens hos Roland kommer det som en konsekvens av opplevelsene hans.

Fortellingene inneholder også eksempler på at begge hovedpersonene gjør valg som er lite klimavennlige, selv om dette er unntaket. Det fokuseres mer på viljen til å gjøre det som er riktig, enn at man alltid skal gjøre alt rett. Denne holdningen sammenfaller med Straumes oppfatning om at et godt forbilde for dagens unge ikke er en voksen som gjør alt rett, men en som viser at hen er villig til å prøve å gjøre noe for klimaet, som tar problemene på alvor og som tar tak i dem så godt hen kan, selv om ikke alle valg hen tar er bra for miljøet (Straume, 2017, s. 153). Dette vil også gjelde for unge, litterære forbilder. Spesielt i *En himmel full av skyer* blir det gjort et poeng av hvor nyttig det er å lære seg mer om klima og annen miljøproblematikk. Også i *Bouvetøya 2052* er det at Roland stadig lærer mer om klimaendringer, en viktig del av fortellingen. Til sammen viser dette at du ikke trenger å ha alle svarene og være kjempeflink på å leve miljøvennlig med en gang.

Både *Bouvetøya 2052* og *En himmel full av stjerner* fremhever tanken om at noe av det viktigste man kan gjøre, er å spre kunnskap om klima til andre. Vi klarer ikke å endre

utviklingen om ikke vi jobber sammen om å snu den. Å påvirke andre til å bli mer klimavennlige, blir dermed ansett som minst like viktig som å gjøre klimavennlige valg.

De to romanene har med mange av de samme momentene om klimaendringer og konsekvensene av disse i fremtiden. Bøkene beskriver både temperaturstigning, økt sykdom, matmangel, flere flyktninger, ødeleggelse av livsmiljøer, ismelting og stigende havnivåer, og mer ekstremvær. Dette er beskrivelser som stemmer godt overens med de antagelsene mange forskere har om konsekvenser av klimaendringene. Begge bøkene er detaljerte og spesifikke om hvilke konsekvenser som vil komme, og gjør det tydelig at de som er unge og som bor i Norge i dag, vil bli rammet. *Bouvetøya 2052* har imidlertid et større fokus på samfunnsmessige endringer, økte konfliktnivåer, endringer i styresett og tilspissing i forholdet mellom fattig og rik. I Mæhles roman kommer de mørke sidene ved menneskenaturen mye tydeligere frem enn i Svingens bok. Selv om katastrofene som rammer ellers er ganske like, så blir *Bouvetøya 2052* betydelig mer skremmende i sine beskrivelser av fremtiden. Det at dette er en spenningsfortelling med både mystiske hendelser, kidnappinger og mord, forsterker inntrykket av de skumle sidene ved klimakrisen.

I *En himmel full av skyer* tar derimot den humoristiske formen noe av brodden fra de dystre skildringene av klimakonsekvensene. Boken formidler også gjennomgående en sterkere tro på menneskets evne til å løse de problemene de står overfor. Fokuset på hvordan problemene kan fikses, gjør at hele problemet med klimaendringer fremstår mindre truende enn i *Bouvetøya 2052*. Dette passer gjerne bra for den noe yngre aldersgruppen. Alvoret i situasjonen legges det ikke skjul på, men likevel er tonen mer munter, slik at fremstillingen fremstår som mindre skremmende.

Begge bøkene formidler at jordens fremtid er åpen og kan påvirkes av oss mennesker, og da spesielt dagens unge. Dette kommer frem gjennom den rollen hovedpersonene får i klimakampen, og hvordan bøkene slutter på en åpen måte. Begge fortellingene antyder en mulig redning for hovedpersonene ved bokens slutt, og med det også en mulighet for dem til å fortsette klimakampen. Bøkene får også tydelig fram at de valg mennesker tar, påvirker utfallet av klimakrisen. Det at våre handlinger kan påvirke utfallet, også på en positiv måte, plasserer begge bøkene nærmere en komisk enn en tragisk apokalyptisk tradisjon. Som tidligere nevnt, er dette begreper som indikerer i hvilken grad en framtidsvisjon peker i optimistisk eller pessimistisk retning (Garrard, 2012 a, s. 95). Det endelige utfallet av klimakrisen er enda ikke gitt i noen av de to bøkene. Budskapet er at vi fremdeles har tid til å

stoppe utviklingen, eller i det minste bremse den, samtidig som det understrekes at det haster. Vi må endre kurs nå, hvis vi vil redde jorden.

Selv om bøkene absolutt er didaktiske og ikke legger skjul på at de ønsker å lære leseren noe om klimasaken, så fremstår begge romanene også som underholdende. De er verdt å lese for de litterære kvalitetene sin del. Det man får med seg om klimaet kommer som en bonus av selve leseopplevelsen.

Hvordan kan bruken av disse bøkene i skolesammenheng knyttes til læreplanmålene som beskrives under det tverrfaglige temaet «Bærekraftig utvikling»? (Kunnskapsdepartementet, 2017). Noe jeg synes begge romanene klarer bra, er å vise «sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold», som er et uttalt mål under temaet «Bærekraftig utvikling» (s. 14). De to bøkene har litt forskjellige tilnærminger til dette. *En himmel full av skyer* ser på disse forholdene som ulike sider ved et større problem. Målet er å redde jorden, å gjøre den til et bedre sted, og da må alle forhold rettes opp i. Både økonomiske og sosiale problemer som fordeling av mat, ressurser, rettferdig lønn, og miljømessige problemer må tas tak i. Det holder ikke å løse bare noen av dem. Boken viser sånn sett ett helhetlig syn på bærekraftig utvikling, men uten å gå i detalj på hva som er sammenhengene. *Bouvetøya 2052* er tydeligere på hvordan f. eks fattigdom og miljøødeleggelser henger sammen, og hvordan vi må gi slipp på noe av rikdommen her i Norge for å få et bedre miljø. Boken er også opptatt av at miljøtiltak må ha en rettferdig effekt for fattige og rike, og ikke bidra til å øke sosiale forskjeller.

Skolens undervisning skal også ha som mål å formidle kunnskap og holdninger som gjør elevene i stand til å kunne «handle etisk og miljøbevisst» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Slik jeg ser det, kan begge romanene brukes som utgangspunkt for å reflektere over ulike miljøbevisste handlinger. Hovedpersonene i de to romanene utvikler et aktivt miljøengasjement som blant annet innbefatter et kritisk blikk på norsk oljepolitikk og andre former for miljøskadelige praksiser. *En himmel full av skyer* presenterer et bredere repertoar av handlinger og valg som er miljøvennlige, og kan slik bidra til å inspirere elevene til flere typer handlinger enn *Bouvetøya 2052*. Begge romanene kan bidra til en forståelse av hvor viktig det er at vi gjør noe med klimakrisen, men uten at problemet fremstilles som helt håpløst. Engasjementet til hovedpersonene kan muligens smitte over på leserne, som kan få en opplevelse av at det nytter å engasjere seg for miljøet, selv om man er ung.

Hva elevene får ut av disse romanene vil likevel avhenge av flere faktorer. Ulike personer vil reagere ulikt på budskapet i bøkene og tolke sider ved klimafremstillingene ulikt. Blant annet vil kunnskapen og inntrykket elevene har av klimaendringene fra før spille inn på hvordan de oppfatter bøkene, og hvorvidt de finner fortellingene og fremstillingene der engasjerende. I tillegg vil som nevnt lærerens tilnærming til teksten spille inn. Blir det lagt til rette for litterære samtaler? Oppfordrer læreren til å søke mer kunnskap om klimatrusselen og andre miljøproblem som blir nevnt i bøkene? Alt dette kan spille inn på i hvor stor grad romanene kan bidra til bevissthet og etisk refleksjon rundt klimaproblematikken.

6.3 Videre forskning

Klimalitteratur for barn og unge er et tema som inviterer til videre forskning i flere retninger. Det er mulig å se på flere litterære verk, og å se på verkene på flere måter. Min masteroppgave har ikke belyst alle sider ved klimafremstillingen i disse to romanene jeg har undersøkt, og andre vinklinger kunne fått frem flere sider ved bøkene. Det hadde for eksempel vært mulig å studere nøyere fremstillingen av politiske og ideologiske ideer som ligger innbakt i bøkene, eller gå dypere inn i hvordan klimahelter og – skurker fremstilles. Å sammenligne bøkene med andre romaner, kunne gjerne belyst nye sider ved romanene.

Det kunne også vært interessant å undersøke hvordan elever reagerer på de to romanenes klimafremstilling, og hvordan romanene eventuelt bidrar til å endre elevenes oppfatning av klimakrisen. Mitt prosjekt har kun sett på hva som finnes i selve teksten. Ved hjelp av litterære samtaler, leselogg eller intervjuer av lesere av bøkene kan man prøve å dokumentere lesernes reaksjoner på romanene. Slike prosjekter kan bedre få frem hvordan lesere faktisk tenker i møte med disse tekstene.

Klimalitteratur for barn og unge synes å være en felt i utvikling. Både i Norge og internasjonalt, kommer det stadig flere barnelitterære bøker som tar opp temaet klimaendringer. Det kunne være interessant å undersøke hva som kjennetegner slike klimafortellinger for barn, og hvordan narrativer og fremstillingsmåter varierer fra bok til bok. Det kan da være interessant både å se på romaner og andre sjangre der klimaproblemene kan formidles, som for eksempel i dikt, bildebøker, opplysningsmaterieell for barn, film eller dataspill.

Referanser

Primærkilder:

Mæhle, L. (2015). *Bouvetøya 2052*. Oslo: Samlaget.

Svingen, A. (2018). *En himmel full av skyer*. Oslo: Gyldendal.

Sekundærkilder:

Aalstad, N. (2014, 13. mai). Dystre dystopier - en skildring av virkeligheten? Hentet fra *Barnebokkritikk.no*: <https://www.barnebokkritikk.no/dystre-dystopier-en-skildring-av-virkeligheten/#.XDTGY1xKg2w>

Andersen, G. (2014). Klimakrisen i litteraturen. I M. Sørensen, & M. F. Eskjær (Red.), *Klima og mennesker: Humanistiske perspektiver på klimaforandringer* (s. 107-124). København: Museum Tusulanums Forlag.

Andersen, P. T. (2012). Fortellekunstens elementer. I P. T. Andersen, G. Mose, T. Norheim, (Red.), *Litterær analyse - En innføring* (s. 27-55). Oslo: Pax forlag.

Birkeland, T., Mjør, I., & Teigland, A.-S. (2018 a). *Barnelitteratur - Sjangrar og teksttypar* (4. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Birkeland, T., Risa, G., & Vold, K. (2018). *Norsk Barnelitteraturhistorie* (3. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.

Breen, E. (1995). *Slik skrev de*. Oslo: Aschehoug.

Dwyer, J. (2010). *Where the Wild Books are: A Field Guide to Ecofiction*. Nevada: University of Nevada Press.

FN-sambandet. (2019, 10. april). *FN's bærekraftsmål*. Hentet fra www.fn.no: <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>

Gaasland, R. (1999). *Fortellerens hemmeligheter - Innføring i litterær analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Garrard, G. (2012 a). *Ecocriticism*. New York: Routledge.

Garrard, G. (2012 b). Introduction. In G. Garrard (Red.), *Teaching Ecocriticism and Green Cultural Studies* (s. 1-10). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Glotfelty, C. (1996). Introduction. I C. Glotfelty, & H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism Reader* (s. xv-xxxii). Athenes, Georgia: University of Georgia Press.

Goga, N. (2015). *Kart i Barnelitteraturen*. Kristiansand: Portal forlag.

Goga, N. (2018). Bærekraftig litteraturundervisning. I R. S. Stokke, & Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteraturen* (s. 351-369). Oslo: Universitetsforlaget.

Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O., & Nyrnes, A. (2018). Introduction. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås, & A. Nyrnes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Culture* (s. 1-28). United Kingdom: Palgrave Macmillan.

- Guanio-Uluru, L. (2016, Vol. 39). Fortellerstrategier og leserhenvendelser i nordisk barnekrim. *Barnboken - tidsskrift för barnlitteraturforskning*.
- Guanio-Uluru, L. H. (2012). *Bestselling Ethics: A Literary Analysis of Ethical Aspects of J. R. R. Tolkien's The Lord of the Rings and J.K. Rowling's Harry Potter Series*. (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo: Oslo.
- Gyldendal a. (u.å.). *Forfattere: Arne Svingen*. Hentet fra www.gyldendal.no: <https://www.gyldendal.no/Forfattere/Svingen-Arne>
- Gyldendal b. (u.å.). *En himmel full av skyer*. Hentet fra Gyldendal: <https://www.gyldendal.no/Barneboeker/9-13-aar/En-himmel-full-av-skyer>
- Hennig, R., Jonasson, A.-K., & Degerman, P. (2018). Introduction. I R. Hennig, A.-K. Jonasson, & P. Degerman (Red.), *Nordic Narratives of Nature and the Environment* (s. 1-18). Lanham: Lexington Books.
- Hulme, M. (2009). *Why We Disagree About Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, E. V. (2017, 17. november). *Skal måle jordskjelv på verdens mest isolerte øy*. Hentet fra Norsk Polarinstitutt: <http://www.npolar.no/no/nyheter/2017/11-17-skal-maale-jordskjelv-bouvetoya.html>
- Karlsen, G. (2018). Aesthetic Appreciation in Nature and Literature. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås, & A. Nyenes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children's Text and Cultures: Nordic Dialogues* (s. 41-55). Palgrave Macmillan US.
- Karlsvik, M. (2014, 14. oktober). *Ein amok encyclopedi - Slik kan du bli med på Forfatternes klimaaksjon §112*. Hentet fra Framtida.no: <https://framtida.no/2014/10/14/ein-amok-encyclopedi>
- Karsrud, F. T. (2010). *Muntlig fortelling i norskfaget*. Oslo: Cappelen Damm.
- Keen, S. (2007). *Empathy and the novel*. New York: Oxford University Press.
- Kerridge, R. (1998). Introduction. I R. Kerridge, & N. Sammells (Red.), *Writing the Environment* (s. 1-9). London/New York: Zed Books Ltd.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del - Verdier og prinsipper for grunnsopplæringen*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnsopplaringen/id2570003/>
- Lahtinen, T. (2018). The Tale of The Great Deluge: Risto Isomäki's The Sands of Sarasvati as Climate Fiction. I R. Hennig, A. Jonasson, & P. Degerman (Red.), *Nordic Narratives of Nature and the Environment* (s. 79-96). Lanham: Lexington Books.
- Lesnik-Oberstein, K. (1998). Children's Literature and the Environment. I R. Kerridge, & N. Sammells (Red.), *Writing the Environment* (s. 208-217). London/New York: Zed Books Ltd.
- Massey, G., & Bradford, C. (2011). Children As Ecocitizens: Ecocriticism and Environmental Texts. I K. Mallan, & C. Bradford (Red.), *Contemporary Children's Literature and Film* (s. 109-126). New York: Palgrave-Macmillan.

- Michelsen, P. A. (2018). Realistiske forteljingar for barn. I R. S. Stokke, & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur* (s. 59-81). Oslo: Universitetsforlaget.
- Nature in Children's Literature and Culture. (u.å.). *About*. Hentet fra NaChiLitCul: <https://blogg.hvl.no/nachilit/about/>
- Nes, S. T. (2014). Den samtidsrealistiske ungdomsromanen. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur - en innføring* (s. 29-43). Oslo: Cappelen Damm.
- Nikolajeva, M. (2014). *Reading for Learning: Cognitive approaches to children's literature*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- NRK. (14. april 2018). *Skolestreik for klimaet*. Hentet fra NRK.no: <https://www.nrk.no/nyheter/skolestreik-for-klimaet-1.14409620>
- Nussbaum, M. C. (2016 a). Den narrative forestillingsevnen. I I. Engelstad (Red.), *Litteraturens Etikk* (s. 25-57). Oslo: Pax Forlag.
- Nussbaum, M. C. (2016 b). Fornuftige følelser. I I. Engelstad (Red.), *Litteraturens etikk* (s. 167-194). Oslo: Pax Forlag.
- Rosenblatt, L. M. (1994). *The Reader, the Text, the Poem*. Carbondale: Southern Illinois University.
- Røskeland, M. (2018). Natur i Litteraturen. I K. Kverndokken (Red.), *101 litteraturdidaktiske grep* (s. 39-56). Bergen: Fagbokforlaget.
- Røskeland, M., & Goga, N. (2019, 21. mars). Lite bærekraftige læreplaner. *Klassekampen*, s. 25.
- Samlaget. (u.å.). *Lars Mæhle*. Hentet fra samlaget.no: <https://samlaget.no/collections/lars-maehle>
- Schur, D. (1998). *An Introduction to Close Reading*. Hentet fra Harvard University: http://sites.fas.harvard.edu/~lac14/texts-resources/SchurCloseReading99.pdf?fbclid=IwAR29WMG7i6iS_1S7c41la8BwwBqE9WTR_6WZV9cPrFum_mdyq6p5hY8KFq0
- Smith, B. H. (2016). What Was "Close Reading"? A Century of Method in Literary Studies. *Minnesota Review*, s. 57-75.
- Stoknes, P. E. (2017). *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming*. Oslo: Tiden.
- Straume, I. S. (2017). *En menneskeskapt virkelighet*. Oslo: Res Publica.
- Sundmark, B. (2014). "Dragons Be Here": Teaching Children's Literature and Creative Writing with the Help of Maps. I A. Reyes-Torres, L. S. Villacañas-de-Castro, & B. Soler-Pardo (Red.), *Thinking through Children's Literature in the Classroom* (s. 64-78). Cambridge Scholars Publishing.
- Vezzali, L., Stathi, S., Giovannini, D., Capozza, D., & Trifiletti, E. (2014). The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, Hentet fra <https://doi-org.galanga.hvl.no/10.1111/jasp.12279>.

Watts, J. (2019, 11. mars). Greta Thunberg, schoolgirl climate change warrior: 'Some people can let things go. I can't'. Hentet fra *The Guardian*:
<https://www.theguardian.com/world/2019/mar/11/greta-thunberg-schoolgirl-climate-change-warrior-some-people-can-let-things-go-i-cant>

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Ny generell del av læreplanverket*. Retrieved from Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/ny-generell-del-av-lareplanen/>